

Péntek Imre 65

Születésnap összeállítás

Pomogáts Béla: Filosz születésnapjára -----	3
Pék Pál: Kötés (Péntek Imrének)- -----	5
Győri László: A fesztelen válasz -----	6
Szalai Zsolt: Pályaudvari kollázs (Péntek Imrének) -----	8
Ferenczes István: Péntek és a lakatlan szerkesztőségek -----	9

Irodalmi tükör / szépirodalom

Pécsi Gabriella: sermo a síneken, Csöndjeim, Önmaga megnevetése -----	10
Péntek Imre: Elégtétel egy költőnek -----	11
László Zsolt: Napimádó -----	12
Szalay Károly: Emléktöredékek Hatvany Lajosról -----	14
Pardi Anna: Kodály a kis földalattin -----	21
Szauer Ágoston: Nagymama, Játék, Erjedés -----	22
Kabdebó Tamás: Egyetem, sport, szerelem (Részlet az Életút c. regényéből) ---	23
Karáth Anita: omlás.veszély, pillanat.ragasztó, Psyché mindenhol keresi -----	28
Áldozó Krisztián: Szép álmok, Fáradtan szoktam ezeken mosolyogni -----	29

Portré / kritika

Erős Kinga: Minden másképp van... Íróportré Szalay Károlyról -----	31
Haklik Norbert: A szív szándéka Kabdebó Tamás Tariménes-novelláiról -----	34
Bakonyi István: Dúlt eszmények őrzése Pék Pál: Szélcsőnd és újra szél c. kötetéről -----	36
Mezey László Miklós: Milyen a kör íve? Sáránci József: Birtokviszony c. kötetéről -----	39
Somogyi Zoltán: A sík geometriája Szálinger Balázs: A sík c. kötetéről -----	43

Színház / Képzőművészet

Szemes Péter: Beavatás a dilettantizmusba A Hevesi Sándor Színház beavató előadásairól -----	45
Szalóky Károly: Arcok és terek Betekintés egy magángyűjteménybe -----	47
Kostyál László: Mi látható a Vitrinben? -----	50
Novotny Tihámér: A Kapos Art-ról és Az új magyar avantgárd – Hommage à Ungvári Károly c. tárlatról -----	54
Lehota János: MESTERSÉGE: SZOBRÁSZMŰVÉSZ Kovács Péter könyve Rétfalvi Sándor Munkácsy-díjas szobrászművészről -----	59
HÍR-TÜKÖR -----	63
Szerzőinkről -----	64
Következő számaink tartalmából -----	64

Címlapterv: Nászpáng Grafika

A folyóirat archivum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László (Nagykanizsa)

Dr. Hóbor Erzsébet – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Papp Ferenc – Nagykanizsa
Nógrádi László – Lenti
Cséby Géza – Keszthely, Hévíz

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Szemes Péter – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – fómunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre – vers, próza
Szemes Péter – tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán – képzőművészet
Király László – zene
Ferencz e. Győző – helytörténet

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK

Pék Pál – Nagykanizsa
Kardos Ferenc – Nagykanizsa
Tar Ferenc – Nagykanizsa
Lukács Zsolt – Ljubljana
Kabdebó Tamás – Newcastle, Írország
Makkai Ádám – Waianae, Hawaii, USA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége,
8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
www.pannontukor.hu

Kérjük szerzőinket, kézírataikat lehetőség szerint e-mailben, CD-n vagy floppy-n juttassák el szerkesztőségünkbe.

KIADÓ

Zalai Írók Egyesülete

8900 Zalaegerszeg, Európa tér 4.
E-mail: animator@zalaszam.hu
Telefon: 30/9562-303
Kiadóvezető: Lackner László

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a kiadó címén igényelhető.
Az egyes számok ára: 300 Ft.
Előfizetői díj egy évre: 1500 Ft.

Számlasszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg, 75500258-10809415

ISSN 1219-6886

Nyomdai munkák: Gura Nyomda Bt.

Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu
Telefon: 92/599-464

Előkészítés: Graffit Stúdió Bt.

Zalaegerszeg, Mártírok útja 52.
Telefon: 92/510-890
www.graffit.hu

Készült

Zala Megye, Zalaegerszeg,
Nagykanizsa, Lenti, Hévíz
önkormányzatának támogatásával.

További támogatóink:

NB Forsz

Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax-92-510006

Németh Miklós
Tetovált tánc

Péntek Imre: 65

Születésnap összeállítás

Pomogáts Béla

Filosz születésnapjára

Nem tudom, ismeretes-e Péntek Imre zalaegerszegi barátai körében az, hogy ünnepelt költőnket és főszerkesztőnket valaha a budapesti bölcsészkaron a „Filosz” becenévvel tisztelték meg barátai. Nem csak annak következtében, hogy a filozófia szakon végezte tanulmányait: egyéniségében is hordozott valamit a nagyon tájékozott, nagyon felkészült, de látványosan szórakozott filozófusok tulajdonságaiból. Róla valóban el lehetett képzelni, miként ezt több nagyhírű filozófus példája mutatta, hogy kétfajta cipőt vagy zoknit húz a lábára, és fordítva ölti magára a pulóverét.

Szeretettel mondom ezt, nem ironikusan, hiszen a szórakozottság, a filozói létforma valahogy hozzátartozik Péntek Imre egyéniségéhez, mi több, részben ez ad hitelességet és kedvességet ennek az egyéniségnek. Talán pletykálkodhatom tovább. Valamikor a nyolcvanas évek közepén Péntek Imrével és feleségével együtt voltunk jelen a párizsi Magyar Műhely találkozóján Bécsben. Igen kellemes irodalmi összejövetelek voltak ezek, még a nagy hangon hirdetett avantgardista manifesztumok sem tudták megrontani a találkozó meghitt kollegiális légkörét. A konferencia végétél „konvojban”, azaz két autóval utaztunk tovább Svájc irányába. Valahol a bajor tavaknál letértünk az autószerdáról, hogy elkölt-sük a még hazuról hozott elemőzsiát, aztán visszaültünk a kocsiba és – előttünk Imréék – folytattuk az utat. Csakhogy Imre az autópálya menetiránnyal ellentétes sávjára tévedt, oda már nem mertem volna követni. Nagy nehezen találtunk egymásra egy parkolóban, akkor még nem volt mobiltelefon, hogy tisztázzuk a helyzetet. Szerencsére Imre is észlelte, hogy a forgalommal szemben halad, és gyorsan megszabadult a veszedelemtől.

Nos, a „filozói” mentalitás, és ez talán meglepő lehet, sohasem járt együtt azzal, hogy Péntek Imre szerkesztőként is ügyetlenkedett volna. Nem egy folyóirat szerkesztésében vállalt szerepet: kezdetben a miskolci Napjaink, majd a Fehér Megyei Hírlap kulturális rovata, még később a szombathelyi Életünk egyik szerkesztője, azután egy évtizeden át a székesfehérvári Árgus című irodalmi folyóirat felelős szerkesztője volt, mostanában meg a Pannon Tükör gazdájaként tevékenykedik. Mondhatom, mert a megyei lap kivételével valamennyi sajtóorgánium rendszeres munkatársa voltam, Péntek Imre mindenütt igen lelkiismeretes, alapos és eredményes szerkesztői munkát végzett, mi több, egyéni karaktert adott az általa gondozott orgániumoknak. Eszmei központot tudott adni a folyóiratszámoknak, izgalmas témákat jelölt ki munkatársai számára, igen jeles szerzőket tudott táborba gyűjteni. Mintha nem is egy szórakozott filosz, hanem egy rátermett, körültekintő és megfontolt Osvát Ernő szerkesztette volna ezeket az irodalmi folyóiratokat.

A jó barát és a kiváló szerkesztő mellett illő felidézni a költő arcvonásait is. Mert hogy Péntek Imre költői életművének is személyes és izgalmas karaktere van. Nemzedékének költőivel, vagyis az Elérhetetlen föld címet viselő, mára irodalomtörténeti szerepet betöltő antológia szerzőivel ellentétben, ő nem a népi költői iskola vagy a „nyugatos” líra hagyományait folytatta, nem a versszerűség megújítására törekedett, hanem a Kassák Lajos nevéhez fűződő avantgárd tradícióját élesztette fel. Ónála a személyiség és a szerep bonyolult viszonya egészen másként mutatkozott meg, mint nemzedéke más tagjainál. A közösségi szerepfelfogás helyett az izolált költőszemélyiségnek azokról az élményeiről beszélt, amelyek inkább egy városi jellegű, modern irodalmiságban szokásosak, vagy éppen minimálisra csökkentette a személyiség jelenlétét a versben, és inkább az újklasszicizmus, az avantgárd és az újnépesség utáni líra személytelen és antipoétikus nyelvét használta. A hagyományos költőszerephez alig volt köze, sőt ez a szerep kissé neveltségessé vált számára, és a versben, a versről mindig némi íróniával, önriróniával beszélt. Mindez persze nem mond ellent annak, hogy az ő költői világában is erős nyoma volt a szolidaritás érzésének, a szegények, az elesettek, a hányatott életűek iránt megnyilvánuló részvételnek, a velük való azonosulásnak.

Mindennek alighanem kettős egyéni háttere és magyarázata van. Egyfelől abban, hogy maga a fiatal költő is többnyire otthontalanul hanyódott a világban, és igen hosszú időn át nem sikerült biztos életkeretre, biztonságos emberi környezetre találnia. Az állandó vándorlás, az ismétlődő környezetváltás, az életformává mélyült idegenség bélyegétől nehezen szabadulhat a lélek, az otthontalanság érzése és hangulata Péntek verseiben rendre visszatért. Másfelől talán abban lehet megtalálni Péntek Imre izoláltabb személyiséget felmutató költészetének magyarázatát, hogy nemcsak irodalommal, hanem filozófiával is foglalkozott: ahogy az ímént mondtam, a bölcsészkaron filozófia szakot végzett, és költészetébe is minduntalan beszüremlenek a filozófiai műveltség és gondolkodás elemei. Anélkül azonban, hogy a bölcséleti költészetet művelné, versei nem filozófiai tételeket dolgoznak fel, ellenkezőleg, személyes tapasztalatainak, felismeréseinek adnak hangot, ezeknek a hátterében mindazonáltal ott rejlenek a huszadik századi ismeretelmélet, kul-

túra-bölcsélet és nyelvfilozófia bizonyos gondolatai, gondolattörédei.

Már az is a gondolkodó és nem pusztán az érzéki valóságot, a primér élményeket bemutató költőre vall, hogy Péntek egyik legfontosabb felismerése a valóság és a látszat között tapasztalt ellentmondások vizsgálatából származik. A valóság és a látszat széles körben érvényesülő ellentmondásossága egyféle „rejtetten politikai” költészetet hozott létre: Péntek Imre gyakran adott hangot közéleti bírálatának és tiltakozásának, ezt azonban olyan nyelvi játékosággal tette, hogy a másfél évtizede mögöttünk maradt cenzurális rendszer, ha tudatában volt is annak, hogy a költő a legkevésbé sem tartozik a hívei közé, eltúrte kihívó nyelvöltögetéseit és grimaszait. Péntek Imre Hozzászólásom – a Kollektív Bizottság kérdéséhez című emlékeztető verse a szovjet birodalom stratégiai retorikája után tett gúnyos kérdőjelet: „örjáratok cirkálnak az égen / védik a paprikáskrumplit a 32-es kolbással / divatjamúlt szemüvegemet / a roskadt fészert az udvaron / pincénket honnan a szén kifogyóban / a szomszéd macskáját szemetesvödörünk ellenőré / albérletünket havi 800-ért...”. hidegszik című, egykor sokat idézett versében pedig a birodalmi militarizmus végső képtelenségét, abszurd logikáját leplezte le: „fáznak a műholdak / szeretnének egy műanyag kutyaólbán / a szalma közé bújni / fázik a puszkagolyó / besurrán az emberszívbe / a finom puha húsfészekbe / melegedni”.

Ebben a rejtett konfliktusokat és nyilvánvaló képtelenségeket mutató világban a személyiség belső biztonságának is meg kellett rendülnie, kivált, hogy ezt a biztonságot, Péntek esetében, nem támasztották alá az otthonos kisvilág védelmező élményei. Ő eleve mindenből kihagyottnak, margóra szorítottak: esélytelennek tudta magát. Az esélytelen című korai szonettjében a bizonyosságot sejtető mívés szonettforma éles ellentétben áll azzal az emberi-lelki helyzettel, amelyet a vers bemutat: „Talpam alól elfordul a korong, / minden szóból ellenemre – érv lesz”. Szociálpszichopatológiai jegyzetek című hosszabb költeményében pedig mint társadalmon kívüli lényt mutatja be önmagát: „Valahol egész létemmel nem vagyok reális.” Szinte mítoszt csinál saját élehetlenségéből, nagy szóbőséggel ecsetelve azt, hogy mennyire képtelen alkalmazkodni a többi emberhez, a társadalmi szokásokhoz, a világ törvényeihez. A huszadik századi költészet egy nagy hagyománya szerint ő is a „clown” szerepében találta meg azt a lehetőséget, amely némi lelki védelmet adhat az igazságtalan és kíméletlen külvilággal szemben. Alföldy Jenő egy 1980-as dátumot viselő írásában találóan hasonlította őt a lámpással embert kereső és hordóban meghúzó görög bölcselőhöz, Diogenészhez: „ő is tüntet az igénytelenségével, így tagadja meg az emberi hívságokat, az álértékeket.”

Valóság és látszat nyilvánvaló ellentmondásainak feltérképezése, valamint a külvilággal szemben érzett, eredendő, mondhatnám: „alkati idegenség okozta azt, hogy Péntek Imre költői látásmódjában és nyelvezetében a groteszk kapott jellegadó szerepet. A groteszk poétikai és nyelvi eszközök iránti vonzódás általában mindig a biztosnak vélt vagy ennek mondott világrend megrendülésének élményéből származik, a groteszk szóképek mögöttes terében a költő kiábrándultsága, bizonytalansága, szorongásos közérzete rejlik. Péntek Imre pedig kettős szálon is ehhez a bizonytalansághoz és szorongásos világlátáshoz kapcsolódott: társadalmi és közéleti tapasztalatai arról győzték meg, hogy a humánus erkölcsi értékek igen nagy veszélybe kerültek, bölcséleti olvasmányai pedig azt sugallták, hogy az emberi létezés korábban biztonságosnak tekinthető rendje ismeretelméletileg és ontológiailag egyaránt kérdésessé és bizonytalanná vált. A groteszk így lett legfontosabb kifejezési eszközévé. A groteszk kifejezőmódra nevelték olvasmányai is, akár a hatvanas években nálunk közzismertté vált Alfred Jarry, Christian Morgenstern és Jacques Prévert, akár a hazai groteszk irodalom, így Örkény István egypercesei és a hatvanas évek pályakezdő fiatal költői körében népszerű Ladányi Mihály kései költészete.

Az adott társadalmi valóság, az érzelmek és szövegek erősen kritikai megközelítése alapozta meg azt a „nyelvkritikai” szemléletet, amely kihívó módon vetette el a költészet hagyományos poétikai és stílári jellegzetességeit, és egy újfajta „antipoétikus” versnyelv létrehozására tett kísérletet. Péntek maga is mélyen bizalmatlan volt a nyelvi kifejezéssel szemben, mintha George Steiner mondását szívlelte volna meg: „Szavak milliói mossák át agyunkat, és egynek sincs határozott jelentése”. A kommunikációs és szemiotikai válság, következésképp a nyelvkritikai attitűd eléggé általános jelenség volt a hetvenes és nyolcvanas évek magyar költészetében: a hazai Tandori Dezsónél és Petri Györgynél ugyanúgy, mint az erdélyi Szilágyi Domokosnál és Szócs Gézánál, a vajdasági Tolnai Ottónál és Ladik Katalinnál vagy éppen a párizsi-bécsi Magyar Műhely táborában Papp Tibornál, Nagy Pálnál és Thinsz Gézánál.

Az „antipoétikus” kifejezőmód, a hagyományokat élesen elvető ellenköltészet jelent meg Péntek Imre „dadaista” jellegű szövegeiben, szójátékokra alapozott rögtönzéseiben, halandzsaverseiben, úgynevezett „magnóverseiben”, amelyek az alkalmi, laza magnószövegek szerkezetét és nyelvezetét idézik fel, valamint a Magyar Műhely törekvéseinek hatására létrejött vizuális költeményeiben. Az a költői világ és az a versnyelv, amelyet Péntek Imre létrehozott, általánosságban egy felbomló világról, egy hazugságok szorításában élő társadalomról és egy lehetetlenné vált, következésképp kiüresedett nyelvről tanúskodik. Mindazonáltal a költőnek kötődései is vannak, léteznek fogalmak és eszmények, amelyekhez, noha némi ironikus haldudvar veszi körül őket, máig őszintén ragaszkodik. Az 1995-ben közre adott válogatott kötet címadó verse: a Kényszer & képzetek, amely maga is a személyiség belső bizonytalanságáról, szinte ellehetetlenüléről tesz vallomást, talál egy kis kört, amelyben mégiscsak fellelhetők a lélek végső önazonosságának fogódzói és fogalmai: „Itt vagyok „őshonos lakó”: / fönt a régi padláson / szúrágta láda mélyén / por őrzi – ha kell, ha nem kell - / „nemzetes”

identitásom.” Ugyanez vonatkozik azokra a versekre, amelyek a „jobbak” szolidaritásának eszméjét szóltatják meg (Szigetek), a magyar történelem közelmúltjának nagy közösségi élményeit, így az 1956-os forradalom emlékét idézik fel (Elkészt sorok N. I.-nek) vagy éppen az úgynevezett „rendszerátalakítás” drámájával: örömeivel és csalódásával vetnek számot (Hagyaték).

Talán éppen a nagy történelmi változás hozott valami új érzést és hangot Péntek Imre költészetébe. Az utóbbi másfél évtizedben írott verseiben többnyire a visszatekintés és nosztalgia van jelen, ezekben a költeményeiben az elmúlt és elnémult ifjúságot, egykori társainak, barátainak arcát idézi fel, és elégikus módon vetve számot a múlt idővel, az összegzésre készülődik. Ennek az összegzésnek a hangján szólnak az olyan költemények, mint a tömör Özönvíz-illemkódex és az áradó emlékképeket egymás után sorakoztató és egymással elvegyítő terjedelmesebb holt verseny, és ettől az összegző szemlélettől remélhetőleg további költői műveket várhatunk. Hatvanötödik születésnapja voltaképpen arra ösztönözheti a költőt, hogy újra számot vessen eddigi útjának eredményeivel (remélhetőleg válogatott verseinek egy újabb gyűjteményével is!), és összegző módon tárja a nyilvánosság és barátai elé azokat a tapasztalatokat, amelyeket alkotói, szerkesztői pályáján felhalmozott. Ezeknek a tapasztalatoknak nem csak személyes, hanem nemzedéki értelme és jelentősége is van. A magam részéről talán arra biztatnám Péntek Imrét (és ehhez a biztatáshoz várnám a költő-szerkesztő körül élő kulturális környezet támogatását), hogy visszatekintve pályájára, amely az utóbbi négy évtized magyar irodalmának igen jellegzetes tapasztalatait mutathatja fel, összegző módon rajzolja meg azt az utat, amelyet költőként és folyóirat-szerkesztőként (irodalomszervezőként) bejárt. Érdekes lenne, ha „Filosz”, akinek igen sok és igen érdekes tapasztalata lehet a magyar vidék irodalmi kultúrájának közelmúltját tekintve, egyszer nem „filozófus-költőként”, hanem „filológus irodalmárként” nyilatkozna meg. A születésnapjok között talán helye lehet ennek a kívánságnak is.

Pék Pál

Kötés

Péntek Imrének
 „távozónak marad az árnya –
 nem lehetsz az, aki vagy.”
 (A futamodó balladája)

Halandó arcod halhatatlan
 röpülne ott, hol tegnap
 malom-alji eszemetek
 raktak birodalmat?

Földszüketek. Nem értik, a
 voltak visszanyelt szava
 lobog át a csöndön, mint a
 végítélet tébolya,
 s szétdúlja az utakat,
 ha hátraarcod: álmod,
 s magadban a feketedőt
 falak között meg se látod,
 foszlott pányvát tartod csak, de
 törvényünk még visszalop,
 s fölragyogtat utószor az
 „éretted is megvagyok”,
 s bár szögek éje fogamzik,
 s a kereszt végül itt maraszt,
 gerinced, a sorsod se tört - -

Az lehetsz már, aki vagy.

2007. március 3.

Győri László

A fesztelen válasz

Amikor megkérdezték Petri Györgyöt, hogy nemzedéktársaiból szerinte ki a legjobb költő, habozás nélkül azt válaszolta: Várady Szabolcs. Nagyon jó poéta, kedves, figyelmes szerkesztő, de nemzedékünk legjobb költője: Péntek Imre. Egészen nyugodtan leszögezhetem, hiszen egyetlen verseskönyvemet sem Péntek Imre építette föl, és nem állította rólam, hogy én vagyok nemzedékünk legnagyobb költője, sőt nem átalotta azt írni egyik versemről, hogy a vége kriminálisan halovány. Petri György felnyitotta a szememet, új eljárást tanultam tőle, ne restelljünk jól ítélni barátaink felől, jól, sőt egészen jól, tegyük meg őt fesztelenül, a tárgyilagosság legkisebb jele nélkül, saját elfogult, belső ítéleteinkre hallgatva, a legjobbnak, a legnagyobbinak, igen, tegyük meg mindent, ami tőlünk telhető – erre tanított Petri György, s én igyekeztem tőle átvenni ezt a rokonszenves módszert, mert a módszer kétségkívül megnyerő. Ez a metódus Hábi-Szádinak is tetszene, nem venné gúnynak Petri György ellenében, mert a vonzalmat, a rokonszenvet, ezt a kellemes, minden korban elől való, érdemül tartott emberi tulajdonságot ki merné csúful emlegetni?

Péntek Imrét sohasem kényeztették. A békebeli kritikák hol azt írták róla, népies, hol azt, hogy groteszk. A legtöbben semmit sem mondtak. Az Akadémia irodalomtörténete 1986-ban a negyvennégy éves költőt még csak meg sem említette, amikor az Elérhetetlen föld című antológiát vette sorra. Ha Péntek nem írt volna Cserhát Józsefről, ha 1974-ben nem jelent volna meg Éjféli pályaudvar című könyve, egyáltalán nem került volna bele a panorámába. 1986-ra ugyan a Lemondóka is kikerült a nyomdából, arról azonban a lomha irodalomtörténet már tudomást sem vett. Ma talán mint adathalmazt elővesszük, de ítéleteit félretoljuk. Csak az a baj, hogy nincs helyette másik. Valami homályos értékrend lebeg a levegőben, az úgynevezett közvélemény, amelyből legalább kettő van, mint ma ebben az országban mindenből. Péntek Imrét egyik sem tartja számon, én legalábbis nem érzékelem: nem hallom a rádióban, a televízióban, nem látom az irodalmi folyóiratokban, nem hallom, hogy díjat kapott volna, nem olvasom, hogy ösztöndíjban részesült. Úgy érte el hatvanötödik születésnapját, hogy a legújabb, a húsz-harmincéves nemzedék hírért sem hallotta, ha egy olyan folyóiratnak küldene verset, amelynek főszerkesztője harminc-negyvenéves, azzal a szöveggel kapná vissza küldeményét, hogy „Tisztelt Péntek Imre Úr! Versének nosztalgikus íze-hangulata kétségkívül megkapó, ám a szöveg ewel együtt sem győzött meg maradéktalanul – közléséről így le kell mondanunk. Tisztelettel.”

Amiből tisztán kiderülne, sápadt fogalmuk sincs, ki ez az ember, hogy ez az ember nemzedékének legjobb költője. Nemzedékének legjobb költője, hogyha értik, miről beszélnek eleitől fogva. Negyvennégy évesen még kihagyták az irodalomtörténetből, hatvanöt évesen már túlgázoltak rajta. Ha jól tudom, öt könyve van, az elsőt harminckét éves korában engedték kibocsátani, az utolsó hatvanéves korában jelent meg. Egy-egy évtizedre alig hogy egy esik. Ilyen keveset írt volna? Ilyen sokat dolgozott, ilyen sokat írt újságot, ilyen sokat szerkesztett. Volt munkatársa a miskolci Napjainknak, a szombathelyi Életünknek, alapította és szerkesztette az Árgust, hogy rövid futamú utódja sértésekkel halmozza el, most pedig főszerkesztője – otthon – az egerszegi Pannon Tükörnek. Azt hiszem, ez a munka, ez a fáradozás kárpótolja azért, amit egyéb tekintetben megtagadtak tőle.

Valljuk be, akikkel együtt indult, azok is értetlenül nézték költészetének újabb meg újabb fordulatait, mindig egyet kértek tőle számon: az első hangütést. Legyintettünk a kísérleteire, ki akartuk ütni az avantgárdból, holott olyan nyelvi erővel és képzelettel művelte, mint azok sem, akiknek a nyomán elindult. Később klasszicizálódott, enyhített a tobzódáson, változott és megmaradt ugyanannak, aki volt. A nyelvvel ugyanazt művelte, amit a valósággal: kiforgatta, kifordította, hogy megnézze kívül-belül. Nyomozott, kereste, lefűlte a tettest. Gyors és jó szemű költő, intellektuális, de nem okoskodó, friss asszociációi sohasem kopnak el. (Opel, sosem kop el!) Csak csodálkozhatunk azon, hogy nem vették észre, milyen könnyedén versel, milyen magától értetődő, váratlan rímei vannak, s mindezt a műfordítóipar nem használta ki. Talán egy-két orosz verset ha magyarra ültetett.

Most, amikor hatvanötödik születésnapján köszöntjük, csupa elégedetlenség van bennem. Az illetékesek mulasztottak, átaludták Péntek Imre költészetét.

Jómagam ébren, régóta figyelem. Elsős egyetemista korunk óta ismerjük egymást. A Ménesi úti Eötvös Collegium épületében laktunk, noha nem voltunk Eötvös-kollégisták, vagy ahogyan a nem Eötvös-kollégisták hívták őket: fatókúek. Hogy ők fatókúek, arról szobatársam, a fehérvári Palovecz János világosított föl, aki sokszor és kedvtelve emlegette őket ezen a néven. Mi mind a ketten normálisak voltunk, csak éppen a kollégium épületében foglaltunk helyet. Úgy emlékszem, valamikor 1961 februárjában egy farsangi esten ismerkedtünk össze, lent, az asztaloknál, italozás közben. – Verset írok. – Én is. – Megmutatod? – Fölmentünk, s előhúztuk a verseinket, s elnyémekkel én egyáltalán nem voltam meglegedve, csak a jó szándék tartotta össze őket, hiába igyekeztem, a telegépzelt papírokat később ki is hajítottam. Éppen sokadik költői válságomat éltem át, a hangomat kerestem. Péntek Imre verseit viszont irigykedve olvastam:

világos, célra törő és célba érő versek voltak épkezláb mondatokkal, a normális képek, a keresetlen, nem művi rímek egységbe álltak össze, nem úgy, mint az én verseim, azok eszközeim elégtelensége folytán szétestek, erőltetettek, kínoosan homályosak, zavarosak voltak. „Sokan meghaltak, meséli anyám.” – így kezdődött az egyik verse, s én egyenesen bámultam a gondolati, a formai tisztaságot. A többi sor kihullott az emlékezetemből, ezt az elsőt viszont nemhogy nem felejtettem el, évtizedekig ismételtetem magamban. Amikor 2002-ben a Vörösmarty Társaság kiadásában megjelent *Ví(g)aszkereskedés* című kötete „válogatott és még újabb” verseivel, ahogy felütöttem, mit ad Isten, mi az első, a Törött fénykép: „Sokan meghaltak, meséli anyám. / Öregek voltak! Fiatalok / is! Sok rokonom, ismerősöm halott: / a kicsi Hány lány, / a tótfalusi Rozi néni, s ki tudja, hány / nótát húzott a kocsmasarak / fő-főzenésze, most halott, halott, / lassan fél éve már.” Nem csalt meg az emlékezetem, ez a tizennyolc-tizenkilenc évesen írott szonettje nagyon szép kezdet.

1964-ben elhatároztuk, egy kicsit meghosszabbítjuk az egyetemem. Ezzel a megfontolt szándékkal én az előadásokra, a szemináriumokra el se jártam, Péntek Imre, azaz jut eszembe, akkor még Molnár Imre, igen, akár le is kollokválhatott volna, de ugyanazzal a megfontolt szándékkal kilyukasztotta a vizsgaidőszakot. A negyedik év második szemeszterét ilyenformán meg kellett ismételnünk. Újlipótvárosban, a Raoul Wallenberg utcában laktunk albérletben. A főbérő minden este bélyegzet áztatott egy temérdek lavórban, ipari mennyiségben, és isten tudja, mitől, minden este rettenetes bűzzel árasztotta el a zubogó filagóriát.

Én az egyetem jogi karának a könyvtárában címeírtam; kísértéltem a mai Hollán Ernő utcába, a 15-ös busz megállójához, amely játszi módon egyenesen a munkahelyem elé vitt, ő viszont Szentendrén dolgozott, de ott is valahol messze, a Pismány nevű városrészben. Oroszt tanított, ami nem nagyon esett nehezére, mert eredetileg magyar-orosz szakra járt, arra felvételizett, arra vették föl, a második évtől ugyan az orosz filozófiával cserélte fel, de megmaradt benne a nyelv, szorgalmasan oktatta általános iskolás tanítványait. Hogy egy kicsit fölrázza őket, így szólt hozzájuk: – Egyetlen mondatot kérek, értitek? Egyetlen mondatot, de minél viccesebbet, aki a legnevetésesebbet, a legképtelenebbet mondja, ötöst kap. Persze, jó nyelvtannal! Például: – Já szizsu na skáfe, ülök a szekrényen. Vigyázat, a szigyety rendhagyó ige, jelen idő egyes szám első személyben nem szigyu, hanem mi? Úgy van, szizsu! – A gyerekek izgalomba estek, tanár úr, tanár úr, bolondabbnál bolondabb mondatokat kiabáltak be, az orosz nyelv becse hirtelen fölemelkedett, az órák unalma véget ért.

A Raoul Wallenberg utcai albérletben írta első könyvének, az 1974-es *Éjféli pályaudvarnak* néhány darabját, de hogy melyeket, afelől őt kellene megkérdeznünk, én azt hiszem, az *Idillt* („A házmaster harmonikázik, / ahogy gőzösön szokás, / hajókáznak nénik, bácsik, / mint szemben a zokogás.”), bár semmiféle házmaster nem harmonikázott, ahogy gőzösön szokás, de volt házmaster, húzhatott volna harmonikát, efelől Péntek Imrét kellene csakugyan kifaggatni, de minek. Hagyjuk inkább lebegni a históriát!

Amikor visszatértünk az egyetemre, akkor is együtt maradtunk, sőt a későbbi kilencekkel zártak össze bennünket. Büntetésből egy kollégiumban, a legrohadtabb, a legalja kollégiumban, a Ráday utcában laktunk; eltávolítottak bennünket a Ménesi útról kit-kit különböző kihágási okok miatt (éjszakai élet, nappali véleményhangoztatás, hiszen annyi finom ok létezik azoknak, akik arra szánják magukat, hogy előbb-utóbb összeütközzenek az olajozott sarokvasakon forgó világgal, s mi meg is tettünk mindent, hogy a sarokvasak csikorogjanak), kilenc emberből öten, ami ezért már szép szám, túl van a felén, a kollégium bal szárnyán egy szobában hárman, a jobb szárnyán egy szobában mi ketten Péntek Imrével, mégpedig a földszinten, s felettünk az összes emeleten, az összes szobában öt-hat emelet csupa-csupa lány, kész büntetés tehát, amelyet némelyek ki is használtak, hol ők heverték a lányok ágyában, hol a lányok az övékben, egészen addig, amíg az egyik elhagyott kebel tulajdonosa föl nem jelentette őket az igazgatóságnak, hogy mit művelnek éjszakánként az el nem hagyott lányokkal a fiúk. Mi Filossal (aki köztudomásúan Péntek Imrével azonos) a falak négyszögébe szorított üveges konyhatetőre bámultunk, amelyen esténként patkányok surrantak ide-oda, s kíváncsian nyomták orrukat ablakunkhoz, vagy átmentünk Kiss Benedekhez, Utassy Józsefhez, Oláh Jánoshoz ledöglenni az ágyra, hallgatni és tódítani a dumát. Mi sokkal mozgékonyabbak voltunk, mint ők, Péntek meg direkt sohasem tudott megülni a széken.

Nem csoda, hogy valamikor az egyetem idején egyszer hozzánk, Orosházára is ellátogatott. Megérkeztünk, apám rögtön azzal fogadott, hogy le kellene törni a kukoricát, a mi kis háztáji kukoricánkat, a termelészövetkezetben, ide hét kilométerre, Kardoskúton. Vonatra is ültünk, Imrét bemutattam a gyerekkoromnak, a tanyáknak, a dűlőutaknak, egyáltalán annak a laposnak, amit úgy hívnak: Alföld. Papp Dánielnek van egy szívszorogató példázata az efféle csúfságokra: „A kisorosz mezőkön, ama vizes, mocsaras lapályon, ahol a világon a legszomorúbb az ősz, és legkorhadtabb a fűzek, egy híres nyugati író egyszer megrúgta a földet: „Micsoda sár, micsoda sár! – mondta. – S ezek a bolond lengyelek ezt a sarat hazának hívják!” Péntek Imre nem rúgott bele: – Micsoda lapos föld! – Kérdezősködve, ezen-azon elcsodálkozva ballagott velem az őszi porban. Egy nagy darab tengerben kellett megtalálnunk azt a, mondjuk, negyven sort, ami ránk várt. – Ez az! – álltunk meg az egyiknél. – Ideértünk, ettől a cövektől addig a cövekig a miénk. – Le is törtük a szomszéd kukoricáját, ahogy később apám elmesélte. Ezek után persze belém ült a kötelesség, nem illett, hanem magától értetődően nekem is látnom kellett Imre szülőhelyét. Meg is történt negyven évre rá, 2005-ben. Lentiben, a sátoztató szülői házban már mások laktak, a szülők sem éltek már, nem volt, aki elmesélje, hogy én is meghaltam, a te anyád. Szőlőjük

szélén egy rozoga fabódé düledezett, nagy, egyenetlen betűkkel rá volt meszelve németül, hogy eladó, a vityillót Imre igyekszik visszavenni, álmában már az övé, az elvadult, megvénült tőkét, amelyek aljában, a gazban, a szomszéd-asszony ijedelmére, ahogy a férje panaszoja szemrehányón, kígyók ütöttek tanyát, ide-oda siklanak, tekeregnek, rémületes. Magáé a szőlő? Csináljon valamit! Lehetetlen állapot: óserdő, gyomtenger, kígyórengeteg! Nem nagyon hiszem, hogy Péntek Imre egyszer édent fog teremteni rajta. Túl sok egyéb dolga van. Ezzel tekintettem vissza a házikóra, meg azzal, hogy most már nem vagyok adósa: bejártuk egymás szülőföldjét, turista térképünk van egymásról. Nekem ő nem irodalom, ülünk, beszélgetünk, felhívjuk a másikat, elnézünk Lendvára, kószalunk egyet az erdőben, de mindeközben mégis az – hiába, a költészet hozott össze bennünket. Nemzedékem legjobb költője ki? Péntek Imre.

Szalai Zsolt

Pályaudvari kollázs

Péntek Imrének

Akinek szemébe akarok nézni, annak érdemét tudom;

de a meglepetésért, meg hogy mert szóhoz jutok úgyis, elmondom,
 hogy a győri vásárcsarnok előtt Havertól vettem első köteted –
 az Éjféli pályaudvar szombatira néző kartondobozból
 épülesemre ötven forintért a merész térbe szökkent,
 majd e kanonikus kotorékból feltűnt egy hetvenkilences új látóhatár,
 születésem folyama, s te már szóltál nekem – valamiért
 némaságom évek múltával oldani

a Marikából a bizonytalanba, Győr és Zeg között
 a Zenon IC-én, vonatszagu pályatársakkal,
 Villányival és Sütővel, uni cum laude érkezem,
 s most köröztetlek, nem babérkoszorúval, de e-
 pistolával fenyegetlek, maradj meg ebben a kocsmában,
 félig indulóban, szökést mímelve, mégis egy korsó sörhöz kapaszkodóan,
 hogy odaérjek én is, s együtt emelhessem veled még hatvanötzör, mert

Gyerekek! / melója nélkül sehol sem lenne / ez a porba-fingó város!

Ferenczes István

Péntek és a lakatlan szerkesztőségek

A Nagy Fehér Ember, a Hatalmas Hatalom megtestesítője „anno dacumál” egy lakatlan szerkesztőségben olyan kinkeservesen, árván töltötte „napjait”, hogy unalmában elnevezte magát Robinsonnak. Naponta megrendezte a zászlófelvontatást, tisztelgett a birodalom nagysága előtt, élvezte a paradicsomi gyönyöröket, mégsem volt boldog. Hiányzott egy ember, egy társ, egy szerkesztő, akinek hatalmából fakadóan értékes útmutatásokat osztogasson. Egy „napon” arra vetődött a szegény molnárlegény, akit Imrének hívtak. Mi az, hogy Molnár, mi az hogy Imre – kiáltott fel a lakatlan szerkesztőség hatalmas ura – , ma péntek van, a mai „naptól” legyen Péntek a neved! Péntek Imre tehát elkezdte szerkeszteni a Napjainkat, egészen addig, amíg Robinson egy másik lakatlan szerkesztőségben megunt a „naplóírást”, hát rábízta Péntekre a Naplót. És ő szerkesztette tisztességgel, azokban az időkben is, amikor a Hatalmas Nagy Fehér Ember egyre histériásabb lett a zászlófelvontatási eseményeken, s végképp beleunt a lakatlan szerkesztőségekbe, amelyeket Péntek előbb vagy utóbb, de mindig étellel töltött meg. S közben múlt az „élet”, lakatlan szerkesztőség volt az Életünk is. Az egy embert még elviselte a Nagy Fehér, de sok tartalom idegesítette, végképp (?) magára hagyta Pénteket, hadd lebegjen. De azért továbbra is figyelte őt „árgus” szemekkel. Péntek pedig már annyira belejött a lakatlan szerkesztőségek felfedezésébe és élhetővé tételébe, hogy meg sem állt a „feéwarua meno utuig”. Sorsává váltak a lakatlan szerkesztőségek és az utak. Könnyű volt néki, mert még a Nagy Fehér Hatalmas előtt megtanult halászni, nemcsak balatoni öles halakat - nagyobbakat fogott a Badacsonynál -, hanem Kárpát-medencei kéziratosokat is. Élt, éldegélt, szerzett, szerkesztgetett békén, jókat borozott szerző- és szerkesztőtársaival, a Kilencekkel, a Hetekkel, Hétfővel, Keddel, Szerdával, Csütörtökkel, Szombattal és Vasárnapkal, vagyis Erato Tonival, mígnem egy szép napon Robinson, aki a nagy demokrata társadalomban már rég nem volt Robinson, megint üzent (hogy finoman mondjuk), megint belerúgott Péntekbe: álljon csak gyorsan tovább, keressen egy másik lakatlan szerkesztőséget, vagyis nézzen a „tükörbe”. Péntek tovább állt, s tényleg belenézett a lakatlan Tükörbe, valahol a pannon táj szélén...

Itt véget is érhetne a mi barátunk, Péntek története, aki egy emberöltő alatt körbeszerkesztette s étellel „költötte” be a maradék Magyarországát. Ám hallom, hogy feke-meglehet, újabb lakatlan szerkesztőség. Ne búsulj, Imre, ha minden a Székelyföldön, ha jól megke-lakatlan szerkesztőséget. Vagy egy becsületes molnárlegény. S munk is.

Takács Ágnes: Hajnal

összes lakatlan szerkesztőtítk az a „pannon tükört”, kesztőség után kell néznie. kötél szakad, itt Erdélyben, resszük, csak találunk egy-két vízimalmot, ahová elkelnha ez sem elég: van szélmal-

Pécsi Gabriella

sermo a síneken

tilt a fej a szó
lót teszi faja
fejti lat a szó
szót fejti ala
latiat... fejszó
tej tiló asz fa
tej ti aszfaló
itt a fej lósza
tisza ej a fló
a fej olt tizza
fejt ital a szó
tejfaló szita
falj te aszító
lófej szitata
falaz itt se jó
jól teszi fata
falja itt e szó
szófej a t t ila
telt fa íj a szó
feszúj tolat a

(A vers sorai a „József Attila” név anagrammái.)

Csöndjeim

már sosem leszek többé
napsugár-kisasszony
keserves hallgatásaim közt
nagy bátran válogatok
melyik csönd illendő
melyik csönd hazudik
melyik robban azonnal
melyiket védeni
melyiktől kell rettegni
melyik csöndet remélni
melyik melyik melyik
a SAJÁT csöndem
amelyik végülis majd
kiver a hazámból

'89., január, Magyarország

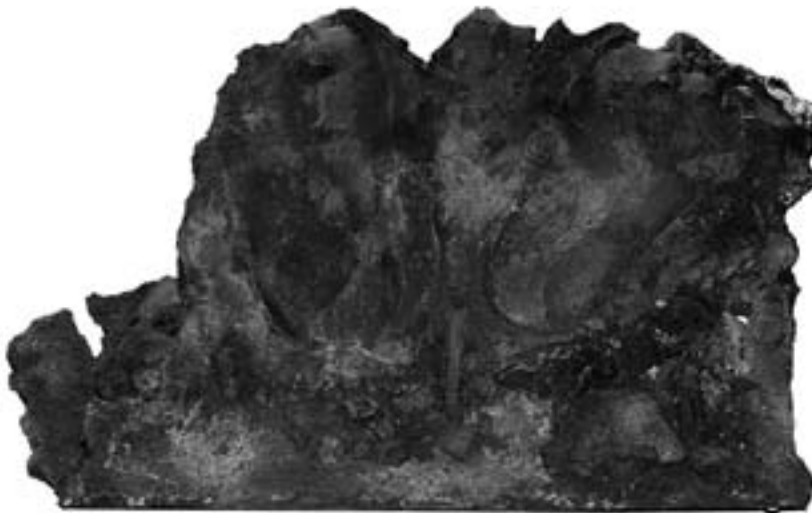
Önmaga megnevetése

Én meg virágot lépek
s jól magam után nézek:
NONÉ!
egy margaréta!

Vagy tán még egyet lépek
hogyan nézzenek a népek:
NONÉ!
Magdolna unokája
merészel bandzsítani
a kézkománcos Máriára?!

Vannak még csodák, és (sajnos) elkésett elégtételek. Pécsi Gabriella – hosszas betegeskedés után – tavaly távozott el. Adósa volt neki az irodalmi élet, sok tekintetben. Anagramma versekből összeállított kötetét – mely 95-96-ban készült el, s itt-ott néhány részlete megjelent – a kiadók nem fogadták megértéssel, elzárkóztak a megjelentetéstől. Bár olyan írók tették le mellette a garast, mint Nadas Péter, Esterházy Péter és Tandori Dezső. S Kulcsár Szabó Ernő is nagyra értékelte ezt a gondosan megszerkesztett, „név-versekből” összeállt szöveget. Most posztumusz lát napvilágot, változtatás nélkül, a szerző eredeti elgondolása szerint, Kvantumos nyelvtörténekek címmel. Időszerű lett volna egy válogatott vers-kötet is, hisz kis példányszámban, nagy időeltolódással jelentkező könyvei sem igazán hozzáférhetőek. Ez év tavaszán erre is sor került: Tolláskodom fellegen című, válogatott és közöletlen verseket tartalmazó könyve a Könyvhétre elkészül. Azt hiszem, főként szabadverseinek modernitása, különleges, bonyolult érzésvilága a mai korhangoltságban válik igazán értékelhetővé. Mert nincsenek benne egyértelműségek, csak „Őszi kérdések” vannak az „avar-rugdoló” szélben: „Mi ez az én? Ki ez az én?” S az is kitűnik, minden kétely és csalódás ellenére hitt az irodalom megtisztító erejében, abban, hogy a dolgok milyenségét „csak az érdes, agresszív gyönyörűség / tudja pontosan kifejezni: a szó.” A két kötet a Szerencsejáték ZRt és Zalaegerszeg M. J. Város önkormányzata támogatásával kerül az olvasók elé, a Pannon Tükör Könyvek sorozatában, gazdagítva az országos és helyi Könyvhét kínálatát. (Közlésünk válogatás a közöletlen versekből.)

P. I.

Horváth László
Fossilizált

László Zsolt:

Napimádó

Érik a vadszilva
 levesen toccsan egy-egy szem
 a keményre taposott dűlőre
 Szeptember száraz porában zihál a határ
 Nem várok a megtalálás öröme
 Fogamat csikorgatva sem vagyok már erős
 és nem kívánhatok többet annál
 ami éppen elém vetődik
 A tarvágás helyén majd másmilyen lesz az erdő
 mint a tudásalapú társadalomban
 kitenyészített egyen-korcs –
 A lecsokolt hegyoldalokról
 még a napfény is elkívánczik
 A többnyelvű megapoliszt magára hagyva
 csak a saját nyelvemen faggathatom
 az itteni csöndet
 A türelem vénit
 Amikor szétesik a létezés makettje
 és szárnyat növeszthetne még a gombostű is –
 Nekem a túlsó part
 Neked az innenső
 Szép új provinciánkban
 Én meghalni megyek oda naponta
 Ahová Te élni...
 Lábam alatt kérgesül a dűlő
 A hátra hagyott csatatereken
 befelé búzáló döggként
 üdvözölhetném csak a békesség fegyvertelen katonáit –
 Fakopács veri öblös szólamait az odvas fákon
 Borzas fejű bogáncsok közé suhint a nyugati szél
 Jussom csak ennyi
 a nem irányított porciókból...
 A vadállatot ösztön vezérli
 és nem az önzés
 Rácsok mögül is rányal az idomár kezére
 Így szelídülök melletted jótékony nyomorúságunkban
 a negyedik emeleten
 mert a Mi időnk már sosem jön el
 nem leszünk nem voltunk
 részesei a magtalan működésnek
 a megának a szupernek az extrának...
 Én még ihattam nagyapám
 kertvégi kútjából józanítóan tiszta vizet
 és ihattam fakupából ürmözött bort is
 belecsíphettem a hetes borjú vékonyába
 talpas cigaretták nikotinja sárgította
 ínyemet mikor ifjú-munkás-proletárként
 zabáltattam a mohó kohót...

Bitangok okítottak epizód-hőssé
 Bölcsék neveltek megalázhatóvá
 Magamban romboltam
 és másoknak építettem
 „össznépi” kalodát –
 Kopik a dűlő
 és vele én is
 Együtt kopunk a vadszilvafák között
 Az öreg ölyv-pár vijjogva
 vallja meg hűségét fölöttem
 Ha eljöhét elém még egyszer a holnap
 hibátlanul teljes arcommal
 akarom meglátni az újszülött napot
 Amikor kitakarózik a hajnali ködből a völgy –

Tánczos György: Metszetek

Szalay Károly

Emléktöredékek Hatvany Lajosról

Egyetemista korunkban végigjártuk Dévényi Ivánnal a Nyugat még élő nagy nemzedékét, hogy szellem idéztessük ama korszakot, s főleg Karinthyt. Füst Milán, akinek máskülönben minden óráján, sőt egyeztetéses Hamlet szemináriumán is részt vettünk, megneheztelt, hogy nem órára, hanem Karinthyról kérdezzük. Emlékirataihoz utasított, amelyekben csupa szépet és jót írt Karinthyról. Talán csak annyit mondott, hogy sógornőjét, Helfer Tercsikét, negyedik polgárista korában, mint házitanító korrepetált Karinthy. Tehát baráti-családi kapcsolatban lehettek egymással. A Petőfi Múzeum birtokában van az a térkép, amit a „házitanító” színezett ki és saját kézzel írta be a vármegyék és nagyobb városok nevét, - a történelmi Nagymagyarországról van szó, persze.

Megnyilvánulásából arra következtettünk, hogy megsértődött régi barátjára, mert ungorkodónak találta a róla írott paródiát.

Ezután kerestük föl Heltai Jenőt, akit János bácsinak kellett szólítanunk, mert kikeresztelkedett, s a keresztségben a János nevet kapta. Homályosan úgy rémlik, hogy komolyan vette keresztyéni mivoltát, ami azért érdekes, mert Bécsben élt unokatestvére viszont a zsidó öntudat, a cionizmus, és egy független zsidó állam megalakulásának lelkes híve volt. János bácsi jovialis öregúr volt, a tizenkilencedik századból, fotelszerű karosszékekben ült, mintha éppen akkor tolták volna át a Pozsonyi útra, Gyulai Pál Egy régi udvarház utolsó gazdája méltatlanul elfeledett, kiváló regényéből.

Halála előtt néhány esztendővel, tehát erősen élete alkonyán jártunk nála, s noha túlsúlyos volt, mégis úgy mondanánk, hogy rossz bőrből találtuk. Ahogy Karinthy írta róla: „Az ifjú drámaírók bölcs nesztorja” mosolyogva fogadott bennünket pőfékelő pipája mögül. Karinthyról ő sem mondott valami érdekeset: ő az operett és kabaré világában élt, kisregényei és komédiái hallatlanul népszerűek, remek, könnyed humora elbűvölt mindenkit, de nem tudott mit kezdeni Karinthyval sem a groteszkbe hajló szellemességével, sem korszakalkotó jelentőségű modernségével. Arra viszont fölívta a figyelmünket, tévedünk, ha azt hisszük, hogy a huszadik századelő legkiválóbb alkotói valóban „nyugatosok” lettek volna. Adyt mérhetetlen költekezés folytán láncolta a Nyugathoz a „mecénás Hatvany”, de legjelentősebb műveit nem oda írta, mint ahogyan Füst Milán, Kosztolányi, Móricz, de Tersánszky, Krúdy és a többiek sem nyugatos írók voltak. Legfeljebb társutasok olykor, a korszak másodvonala volt nyugatos, alatta a folyóiratot értve. Azt nem mondta ugyan, hogy ő sem tartozott ama körbe, de nem volt nehéz kitalálnunk gondolatainak célzatosságát.

Ha lehet, még bölcsőbb volt élete alkonyán, mint ifjabb korában. Ama kevesek közé tartozott, akik nem sértődtek meg Karinthyra így írtok ti-je miatt, annak ellenére nem, hogy voltaképpen nem is írt róla valódi irodalmi karikatúrát, inkább humoros szisszenetet. Erről beszélgetve Ivánkával döbbsentünk rá, hogy lám, lám, egy a másik, valóban korszakos jelentőségű íróról, Szabó Dezsőről sem írt Karinthy paródiát, az a szenzációs „poénje” viszont, hogy Szabó Dezső „világnezet parancsnok s.k.” arról árulkodott, hogy elismerte az írónak a magyar irodalomra gyakorolt elementáris hatását.

Ha jól emlékszem, Heltaival egy házban, vagy legalábbis a szomszédban lakott Hatvany Lajos. Az akkori illemnek megfelelően nem telefonon, hanem levélben kértünk tőle találkozót, s postafordultával jött a válasz: ekkor és ekkor szívesen lát.

Ady és Kosztolányi, Babits és József Attila barátja azonnal válaszolt, nekünk, senkiházi egyetemistáknak! Ivánkát megrendítette az irodalomtörténeti pillanat jelentősége, az egész nap feszült várakozásban telt el, s szorgalmasan készült Hatvany Lajosból. Teljesen fölöslegesen, mint később kiderült, jóformán szóhoz sem jutottunk.

Vagy tíz percet az utcán toporogtunk, mert korábban érkeztünk, s fél perccel négy óra előtt indultunk föl a lépcsőn. Az épület homlokzata és a lépcsőház is tökéletes állapotban volt, s fényűzően megépítve, márvány, kovácsoltvas, vörös kókusz szőnyeg, tisztaság és tenyéryni vakolat sem hiányzott, a lépcsők kiváló állapotáról nem is beszélve.

Pontban négykor becsöngettünk.

Házvezetőnőt vagy titkárnőt vártunk, meglepetésünkre azonban maga Hatvany nyitott ajtót. A félhomályban csak hajlott alakja derengett föl, fehér inget viselt és világos pantallót, nyitott, lebegő szárnyú, rozsdabarna házikabátot, fényes selyem mandzsettával és nyakszegéllyel. Az első pillanatban azt hittük, eltévesztettük az ajtót, mert olyan kísértetiesen hasonlított Füst Milánra. Betessékelt bennünket a félhomályos előszobába, és egy kétszárnyú, sötétbarna tölgyfaajtón át vezetett be az alighanem ebédlőbe. A nagy, ovális ebédlőasztalon motívumokban gazdag kárpit szőnyeg feküdt, sarkai épphogy lelógtak az asztal pereméről. Ivánka, pedig, aki elképesztően művelt volt, talán csak zenében nem, rögtön kiselőadásba fogott a flandriai meg a francia kárpitszővő műhelyekről. Láttam Hatvany arcán a meglepetést, alighanem bugyuta, kis vidékről fölkergetett, komcsi ál-egyetemistákra számított, s ímhol a kis ceglédi senki a flandriai gobelinművészetéről tart kiselőadást kapásból. Akárhová mentünk Ivánkával, mindig ezt művelte, s mindenkit lenyűgözött tudásával. Azért fontos ezt megemlítenem, mert a meglátogatott művészek, tudósok (írókhoz alig mentünk)

bizalmát fölkelte, s eszmeviláguk, szellemiségük, értékítéleteik legtitkosabb kapuit nyitották föl előttünk. Hatvanyról azt híresztelték, hogy minden előzékenysége és udvariassága ellenére is zárkózott, tőle ugyan aligha tudunk meg valamit, bizalmatlan, nagyon tart a besúgóktól. Az ebédlő falain testvére, Ferenc nagyméretű festményei. Korai korszakából származtak, világítóan testszínű aktjai élesen bontakoztak ki a szoba homályából és a festmények sötét tónusú hátteréből. Villogóan fehér testszín, de csupa pirosposzsgás arc, igencsak telt húsú női alakok, amelyek abban különböztek Rubens aktjaitól, hogy az előbbieket sima és feszes bőrrűk és ráncatlanok voltak. Mintha levegőt pumpáltak volna a bőrrűk alá.

Hatvanyt nem zavarta, hogy báméskodunk, bár igyekeztünk titkolni kíváncsiságunkat. Majd egy idő múltán megjegyezte: nem szeretem ezeket az aktokat, noha legkedvesebb testvérem festette őket. Már megszületésük pillanatában is korszerűtlen ízlésben fogantak, nem azért, mert naturalisták, hanem inkább azért, mert voltaképpen nem is azok, csak úgy tesznek, mintha. És látják, a kemény naturalista aktokat lágyan megfestett, de sötét impresszionisztikus környezet öleli körül. Ez is önellentmondás.

Tapintatosan, anélkül, hogy durván megzavarta volna báméskodásunkat, beteretl bennünket dolgozószobájába. Emlékeim szerint egy udvarra néző ablakú, ugyancsak homályos szobába. Utólag földévezve a látogatást, nem tudom eldönteni, hogy így képzelgek, vagy valóban a szobák voltak homályosak. De amire világosan emlékezem, az az ablak előtt álló kicsiny asztal, s az ablakon beszűrődő fény, az asztalon, az akkori viszonyokhoz mérten is régimódi írógép, amelyből legalább fél méter hosszú, összeragasztott papírkigyó lógott ki. Csudálkozásunkra megmagyarázta, ha újabb adatot kap, azt betoldja a már elkészült szövegbe, a megfelelő helyre, mégpedig úgy, hogy szétvágja, és újra összeragasztja. Mutatott egy másik tekercset, az legalább kétméteres lehetett, mindenesetre az egyik végét a feje fölé emelte, miközben a másik vége a lábszárközépig ért.

- Mi ez? – kérdezte Ivánka álmétkodva.

- Ez? Petőfi-életrajz. Ezen dolgozom már évek óta, ez köti le minden energiámat és időmet.

1950-ben járhattunk nála vagy 1951-ben. A Petőfi-életrajz 1957-ben jelent meg, tehát megsaccolható, mennyit dolgozott rajta. Megnéztem a legújabban kiadott Magyar Nagylexikont, hátha közelebb jutok az igazsághoz. Valójában távolodtam tőle, mert téves adatot közöl. Az 1963-as Irodalmi Lexikon szerint 1955-1957 között jelent meg öt kötetben. Nekem az 1967-es második kiadás van meg; az első kiadás 1955-ös előszava szerint, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Főbizottsága jegyzett, azt mondja, hogy több évtizedes munka eredménye ez a mű, „heroikus egyéni vállalkozásként”. Mentegeti az író, hogy magányosan, a „magyar tudományos közéletől elszakadva”, nehéz körülmények közepette állította össze anyagát, s ezért tér el az akadémiai irodalomtudományi kiadványok megszokott jellegétől. Vagyis nehezen mondható marxista jellegű munkának.

Annyira érdekelte Petőfi, s annyira benne élt a munkában, hogy leültetett bennünket, s mintha ott sem lettünk volna, folytatta a gépelést. Majd részleteket olvasott föl belőle. Elragadtatottan újságolta, hogy milliónyi adatot komponált, vagyis szótt össze. Megjelenése után fél évszázaddal kijelenthetem, hogy ez a mű minden korok és minden irodalomtörténetek legkülönösebb alkotása. Ma is kedvenc olvasmányom.

Ránk sötétedett, villanyt gyújtott, ide-oda kapkodva szemelvényeket idézgetett, s szorongva leste-figyelte, elámulunk-e, kellő hódolattal adózunk-e művének? Majd hirtelen felém fordult és azt mondta:

- Mäskülönben a kegyed neve is szerepel a Petőfi szövegek között!

Először is. Ha manapság valaki tízszer találkozik másvalakivel, akkor sem jegyzi meg a nevét, még ha fontos személy is az illető. Ő pedig az első röpke találkozásunkkor emlékezett semmitmondó nevünkre. Másodsor. A több ezernyi név között emlékezett egy Szalay Károly nevű személyre. Harmadsor. A milliónyi papírtekercs közül, a harmadik vagy negyedik kísérletre rátalált a keresett szövegre. És fölolvasta. (Amit én most az 1967-es kiadásból másolok ide.) „Mire 1907-ben, tehát hatvan esztendővel Petőfinek a Neumann-házban átélt szerelmes élménye után föllép Portir Lajos, hogy a mondának lélektanilag elfogadhatóbb fordulatot adjon. Mert az öregúr azt mondta Szalay Károlynak, hogy Petőfit Koren sógornőjével, tehát Júlia testvérhúgával gyakran látta egy kis lugasban üldögélni.”

És diadallal nézett rám.

Ennek a kis szövegcsének és epizódnak több olvasata is lehetséges. Először az, hogy Hatvany elképesztő emlékezőtehetséggel volt megáldva. Másodsor, asszociációs készségét dicsérte a történet, hogy először járva nála, rögvést azonosított két nevet, harmadsor pedig az, hogy a harmadik kísérletre meg is találta a szöveget az ezernyi tekercs között. És végül: micsoda filológiai bravúrt vitt végbe azzal, hogy minden föllelhető adatot fölhajtott Petőfiről, nevezetesen Szalay majd fél évszázaddal későbbi cikkét is az Egyetértésben.

- Ez a Szalay az én nagyapám is lehetett volna – jegyeztem meg. Hatvany szemöldökét érdeklődve fölhúzta.

- Hogyhogy? Mi volt a nagyapja?

- Eredetileg, fölszentelés előtt kiugrott ferences szerzetes, máskülönben klasszika-filológus, főgimnáziumi és főiskolai tanár, közvetlenül a kultuszminiszterhez tartozó, országos főfelügyelője a latin nyelv tanításának.

- Miért mondta, hogy csak lehetett volna?

- Mert 1896-ban meghalt. És hogy még egy mulatságos adalékkal szolgáljak önnek, a latin-görög szakos nagyapám nem tudott anyanyelvén beszélni újjörög nagyanyámmal, mert egyikőjük nem értette az új, másikuk az ógörög nyelvet. Hallatlanul tetszett neki, hogy a görög nyelv professzora nem tudott szót váltani görögül, görög anyanyelvű feleségével. Ezt a tényt ismételte, ízlelte. A fejét csóválta tetszésnyilvánításként. Majd Ivánkához fordult.

- És önnek, uram, van hasonló jó története családjáról?

Ivánka, amikor saját magáról vagy családjáról volt szó, mindig szerényen hallgatott. De nem úgy én.

- Az igazi csemege az ő családja története. Apja horthysta katonatiszt volt, igazi huszár ezredes, s amikor a zsidótörvényekkel együtt hoztak egy rendelkezést, hogy katonatisztnek nem lehet zsidó felesége, az apja kihallgatást kért a hadügyminisztertől, díszegyenruhába vágta magát, első világháborús kitüntetéssel, s díszkardját a miniszter asztalára helyezte. Azt mondta:

- Excellenciás uram, visszaadom mesterségem címerét és lemondok tisztí rangomról. Mert én egy olyan hadseregben nem vagyok hajlandó szolgálni, amelyik megszabja nekem, hogy ki lehet a feleségem.

A miniszter fölállt íróasztala mögül, odalépett Dévényi papához, kezét fogott vele és azt mondta:

- Sajnálattal elfogadom lemondását, és mivel már nem tagja a hadseregnek, mint civilnek mondhatom, igazat adok önnek. Én sem tennék mást az ön helyében.

Hatvany ezt a történetet is borzasztóan élvezte, Ivánka dühöngött, mert szerinte kiszíneztem az eseményt. Holott az apja mesélte így el nekem. Hatvany közbeszólt:

- A lényeg igaz?

Ivánka bólintott.

- Akkor pedig nem tiltakozhat. – Én pedig folytattam:

- De a csattanó ezután jön. Ivánka apja, mint volt katonatiszt, visszavonult Ceglédre és kicsi gyümölcsösében alma-termesztésből élt. Senki sem bántotta. De a fordulat éve után, mint horthysta katonatisztet üldözni kezdte a szocialista hatalom, vegzálták, Ivánkát pedig kizárták az egyetemi pártszervezetből, mint horthysta katonatiszt fiát.

A cukorbáró – így gúnyolták azok, akiket jobbra támogatott – hirtelen elkomorult, és gyorsan másra terelte a szót. Visszagondolva ama délután beszélgetéseire, máig sem tudom biztosan eldönteni, mi nem tetszett Hatvany Lajosnak az általam előadott történetből. Hiszen kiváló humorérzékéről akkor is, másutt is tanúbizonyságot tett, lehetetlennek tartottam, hogy a Dévényi család történetében ne ismerte volna föl ama rendszer bizarr karikatúráját. Végül is Kardos György, a Magvető igazgatója, volt katonai elhárító parancsnok-helyettes, akinek elmeséltem a történetet, azt mondta:

- Naiv vagy. Természetesen azt hitte, hogy provokátorok vagytok. Hatvany Lajosnak minden hatalommal baja volt, s Hatvany félt. Te pedig világ életedben fejfel mentél a falnak.

Kuriózusként írom csak ide, hogy az általam említett két kötetes Petőfi életrajzot, Hatvany halála után, a Magvető adtak ki. A kötet kolofonban föltüntetett felelős szerkesztője maga az igazgató, Kardos György volt. Akkor én még a televízióban dolgoztam, tehát szóba sem jöhettem volna, mint a Petőfi életrajz szerkesztője. De ami igaz, az igaz. Ez a könyv nem tartozott voltaképpen a kiadó profiljához. Vagy az Akadémiai kiadó, amely az első kiadást kiadta, vagy a Gondolat, de még a Szépirodalmi is logikusabb megjelentető lett volna. Annál is inkább, mert Illés becsülte Hatvanyt, adott arra, hogy róla is jó véleménnyel legyen a „cukorbáró”; megküldte neki könyveit, meghívta színházi műveinek bemutatóira. Honnan tudom ezt? Hatvanyhoz haláláig el-eljártam, s talán 1960-ban lehetett, hogy azzal búcsúzott: Illés Endre meghívta a Türelmetlen szeretők bemutatójára. Két jegyet is küldött neki, de semmi kedve sincs elmenni az előadásra, mert olyan unalmas és tehetségtelen drámaíró Illés. Ha nem lenne Vas István, meg Aczél barátja, aligha mutatnák be ilyen mennyiségben színdarabjait. Mondja meg neki – tíz év ismeretség után is magázott, csak bizalmatlansága enyészett el -, mondja meg neki, hogy nálam járt, s nagyon rossz egészségi állapotban talált, hazudhat is, mondja azt, hogy elküldtem magát, mert annyira nem jól éreztem magam.

1969-től 1985 végéig voltam a Magvetőben Kardos munkatársa, s azokból az időkből úgy emlékszem, hogy azokat a kéziratokat szerkesztette meg, vagy legalábbis vállalta föl saját nevével a szerkesztést, aminek a kiadásából esetleg baja lehetett volna lektorainak.

De 1967-ben? Egy Hatvany Lajos által írott és már korábban megjelent Petőfi életrajz második kiadásából kinek mi baja származhatott volna? Gesztust sem tehetett az írónak, hiszen Hatvany már hat esztendeje halott volt.

Visszatérve az 1950 körüli első látogatásra, a hirtelen kínossá vált beszélgetést felesége oldotta föl, ezüst tálcán teáskannát, kínai porcelán csészéket, cukortartót, citromot, amit akkor már nem lehetett kapni Magyarországon, tejes bögrét és aprósüteményt hozott be.

Besötétedett, illendően fölálltunk és búcsúzni kezdtünk. Én is, Ivánka is szentül meg voltunk arról győződve, hogy többet nem áll szóba velünk Hatvany, de az ajtóban azt mondta: Te jóisten! Maguk Karinthy miatt jöttek, s egy szót sem szoltam róla. Holnap ugyanebben az időben várom magukat, s esküszöm – egyik kezét a mellére téve, másikkal két ujját magasba emelve – csak Karinthy lehet a téma.

Másnap.

Végighaladva ismét az ebédlőn, testvére, Ferencre emlékezve ezt mondta:

- Kevesen tudják róla, hogy mint műgyűjtő az első közé tartozott. Micsoda képei voltak! Tintoretto, Greco, Ingres, Delacroix, Courbet, Manet, Picasso! Csak azok maradtak meg közülük, amiket a Szépművészeti Múzeumnak ajándékozott. A gyűjtemény java vagy Nyugatra, vagy Keletre került hadizsákmányként. Legalább is így hírlík. – Tette hozzá.

Azt meg már csak én említem, hogy unokatestvérük híres „keleti” gyűjteménye és Hatvany Józsefné európai mértékkel mérten is hatalmas porcelán kollekciója is orosz hadizsákmányként került a Szovjetunióba. Hatvany csak annyit jegyzett meg, hogy tegnap Önök sógornóm megmaradt porcelánjaiból itták a teát. Olyan nyugodtan, higgadtan, szinte közömbösen beszélt a Hatvany család példátlan kifosztásáról, hogy elámultam. Végül is az üldözöttek, akik túléltek a náci borzalmakat, hiszen Ferenc is élt még az ötvenes években, élt Bertalan, Hatvany Józsefné is: ez a náci által üldözött család a legnagyobb csapást „fölszabadítóiktól”, a szovjetektől szenvedte el. De erről sem nyilatkozott Hatvany. Ivánka félénken megkérdezte, hol és hogyan vészelték át a háborús idöket, de e kérdés elöl is kitért. Később támadt az a gyanúm, hogy Hatvany gyűlöli jelenét, inkább a múltban, mintsem az ötvenes években él gondolatban, s azt vélelmeztem, hogy szenvedélyes Petöfi kutatásai is voltaképpen menekülés számára a múltba, a kimondhatatlanul gonosz jelenből.

Sokadik találkozásunk és beszélgetéseink után alakult ki bennem az a kép a Hatvanyokról, hogy egy letűnt és örökre elveszett világ legértékesebb képviselői voltak a családtagok, s különösen Hatvany, aki Thomas Mann-i értelemben európai polgár volt, bárói címe csak álca, műveltsége európai, több nyelven beszélt, de főleg olvasott és írt, és ugyanakkor mélységesen magyarérezelmű volt. Megnyilatkozásaiból kiderült, hogy rajongott a magyar múltért, s noha frissen asszimilált volt és úgazdag, szellemében, értékrendjében azt a benyomást keltette bennem, mintha Árpádékkal jött volna be a Vereckei-hágón. Európai kultúrának és magyar szellemiségnek ezt a csodálatos szimbiózisát ismeretségi körömben csak Németh Lászlónál, Bartha László festőművésznél, Kolozsvári Grandpierre Emilnél, Szentkuthy Miklósnál, Bóka Lászlónál, Remenyik Zsigmondnál, Kassák Lajosnál, Illyésnél, a történész Hajnal Istvánnál és persze Dévényi Ivánnál találhattam meg, félve írom ide ezt a névsort, félve, hogy kiket hagytam ki rögtönzésemben. Hozzáteszem azonban, hogy e két kultúra ötvözete mindöjüknél más és más karaktert nyert, egyéniségük meghatározta műveltségüket és érzelmeiket, s csak sajnálni tudom, hogy ennyire leszűkítem ezt a névsort, hiszen említhetném Illés Endrét, s tanáraink közül Halász Józsefet, Gulyás Istvánt vagy Iván Jánost is, mindannyian piarista papokat.

Ezt a kitérőt csak azért tettem, hogy a magyar értelmiségnek volt egy csodálatos tenyészete, amit 1945 óta az egy-párti diktatúra kiirtott, és akik közül, legalábbis az általam említettek, már nem élnek. Az a szomorú, hogy ez a klasszikus értelemben vett nemzeti polgári szellem ma már kiveszöben van, holott a kettő megtermékenyíti egymást, európaiság földűsul a magyarságtól és viszont.

Csak sajnálni tudom, hogy akkor még nem volt általános a magnózás, bár kétlem, hogy Hatvany megengedte volna használatát, annak ellenére, hogy szinte napról-napra egyre jobban bizalmába fogadott bennünket.

Szóval beültünk ismét a kis dolgozószobácskába, s Hatvany rejtélyes mosollyal vett elő egy paksamétát, s kihúzva belöle egy levélborítékot, sokatmondóan nézett ránk.

- Szóval Karinthy. Mára készülttem és előkutattam egyik levelét. Fölolvasom.

Szóról szóra nem tudom idézni, de aki pontos szöveget akar, megtalálhatja valamelyik múzeum kézirattárában, ahová a Hatvany hagyaték került. Valami ilyesmi lehetett a szöveg: Kedves Laci! Nagy bajban vagyok. E levél átadójának adj húsz koronát, megadom. Legalább mi, zsidók tartsunk össze. Frici.

Diadallal nézett ránk. - Na, mit szólnak hozzá? – kérdezte. S mivel nem tudtunk mit szólni, ő szólt helyettünk. – Hát Karinthy pénzhétsége! A tarhálás nagymestere volt. Még a hitét is képes volt eladni húsz koronáért.

E megjegyzésben az az érdekes az utókor számára, hogy akkor még kevesen tudták, Karinthy valóban zsidó származású volt. Kutatásaim során sok emberrel beszéltem, leveleztem, rokonaival is, Párizstól Skandináviáig, sőt Pápua-földig, de senki nem tudott erről, vagy ha mégis, nem akart róla beszélni. Még keresztlánya, Vitéz Vera is azt hangsúlyozta ki leveleiben, hogy meggyűlölte Európát, az „emberevők” között sokkal több emberséggel találkozott, mint a humanista Európában, de erről ő sem szólt. Az ő tudatában Karinthy „keresztapa” volt. De skandináviai rokonai sem tudtak erről vagy nem beszéltek róla. Sőt egyik odavalósi és már ott született unokahúg-féleje, megnyert egy svéd vagy norvég lap-pályázatot, a „gyökerek” jelisével, utalva ezzel az amerikai néger író Gyökerek című könyvére és származáskutatására, szóval a lap fotóriporterével és újságírójával Magyarországra jött, végigjárta Karinthy életének állomásait, s köztük első helyen szerepelt a Deák téri evangélikus templom, ahol Kossuth gyermekeit és Karinthyt is megkeresztelték. A Nyugaton élő Karinthy rokonságnak tehát ez a templom volt a legfőbb családi rekvizitum.

Visszatérve Hatvanyhoz és a Karinthy levélhez. Egyszerűen link alak volt – mondta Hatvany -, nem ismerte a pénz értékét, szórta, mint a fene, s ebben hasonlított Adyhoz. Egyszerűen nem igaz, hogy Aranka hajszolta adósságokba. Könnyelmű alak volt, amit persze én nem elmarasztalóan mondok róla. Sőt, talán irigységgel eltelve. A magamfajta mindig arra vágyott, hogy olyan felelőtlenül éljen, mint a Karinthy-félek. A mai pénzéhes és pénz-centrikus világban dicséretes, hogy voltaképpen nem ismerte a pénz értékét. Apropó, Ady. És zsidó.

Egy alkalommal a New York kávéházban ültem, nem messze tőlem, az ablaknál Ady. Ki tudja, hányadik kávéját itta,

sietősen írt valamit, s ilyenkor köszönni is tilos volt neki. Úgy kellett tennünk, mintha ott sem volna, s mi nem is léteznénk.

Egyszer csak nyílik az ajtó (forgóajtó?), s szinte bebukik Tóth Béla, a századvég és a századelő egyik legfurább figurája, aki anekdotáival Jókai és Mikszáth mellé tornázza föl magát. Tudtuk mindannyian, akik ott ültünk, hogy nemrég zajlott közte és Ady között egy durva sajtóvita. Tóth kegyetlenül megtámadta Adyt, a maga konzervatív módján magyarulalannak, vallástalannak, erkölcsstelennek bélyegezte.

Ady föl sem nézett papírjai közül. Tóth megszeppent, amint észrevette a kreol bőrű, nagy, diószemű költőfejedelmet. Egy pillanatra megállt, hogy visszaforduljon, de amint lépett volna ki, Ady rápillantott és begörbített ujjával intett neki, mintegy jelezve: ide hozzám!

Tóth Béla odasompolygott Ady asztalához, és alázatosan megállt előtte. Korántsem olyan magabiztossággal, ahogyan írásában megtámadta.

A költő halkán beszélt, Tóth Béla alázatosan hallgatta. Aztán befejezván beszédét, kézlegyintéssel elküldte az asztaltól. Tóth Béla távolabb leült, lángoló arccal, és a kávéházban található valamelyik újság mögé bújt.

Aztán Ady elment. Konflist hívatott, pontosabban konflisa egész nap, éjjel-nappal ott állt a kávéház előtt, egy vagyónába került, hogy csak az ő rendelkezésére álljon, csak őt szállítsa.

Én pedig gyötörtetve a kíváncsiságtól, odamentem Tóth Bélához és faggatni kezdtem, mit mondott neki Bandi?

Hellyel kínált, de szabadkozott. Semmiképp sem akarta elárulni, miről beszélt neki a költő. Rákérdeztem.

- A legutóbbi vitákról volt szó?

- Igen – válaszolta.

- És mit mondott? – Pont a vitáról vallott nézetére voltam kíváncsi, mert meg voltam győződve, hogy nem írt meg mindent, amit gondolt.

Hosszas gyözködés után Tóth Béla megtört.

- Hát jó. Elmondom, de maradjon köztünk. Rettenetesen nekem jött. Valósággal lebarmozott. Rád célozva azt mondta, látod ott azt a zsidó bárót? Nem elég, hogy anyagilag is támogat, hanem erkölcsileg is kiáll mellettem. Ti pedig, díszmagyarok, díszkeresztyének, lassan sportot úztok abból, hogy engem, mindannyiótoknál jobb magyart és igazabb Istenhívót egyfolytában gyalázzatok. Ti nem tudjátok elviselni, ha valaki különb nálatok. Bezzeg a zsidók tenyerükön hordoznak, pedig tudják, hogy megvan róluk a véleményem. Ők ragaszkodnak hozzám, pedig nem tartozom közéjük. Ti kilöktök magatok közül, hitvány irigykedéseitekben. Ezekben a zsidókban több a keresztényi szeretet, mint bennetek. Ők megbecsülik a tehetséget, akkor is, ha nem belőlük származik. Ti meg!? Ti vagytok a magyarság sírásói, korlátolt vakságotokkal.

Figyeltem Hatvany Lajos arcát, miközben mesélt, de az érzelmi megindulásnak a legkisebb jelét sem láttam rajta. Észrevette kutató tekintetem. Most elmosolyodott.

- Szegény Tóth Béla, roppant kínosan érezhette magát. Arra gondolhatott, hogy megbánt azzal, ha megmondja: Adynak főntartásai voltak a zsidókkal szemben. Én ezt nagyon jól tudtam. Tudtam azt is, hogy mi a baja velünk. A felekezeti, mondjuk úgy, a konzervatív nemzeti oldal kiszolgáltatta őt nekünk, zsidóknak. És ezt a kiszolgáltatottságot nem bírta elviselni. Mérheterlen nemesi göggyében szenvedett attól, hogy bárkinek a függésében éljen. Pazarló életmódjáról leszokni nem tudott, a nemzeti konzervatív oldal pedig nem karolta föl, erkölcsileg sem, nemhogy anyagilag. Kész örület – mondta Hatvany -, hogy még a Petőfi Társaságba sem választották be: a mindenkori kormányok, például Tisza István sem nyúlt a hóna alá. Ezért volt dühös Tóth Bélára és minden magyarra. Mert anyagi kiszolgáltatottságát a korlátolt, önző és ostoba magyarok számlájára írta.

Az volt a benyomásunk Ivánkáival, hogy Hatvany szívesen vette látogatásainkat. Elsősorban azért, mert Ivánka elbűvölte. Mindent olvasott és mindenkiről tudott valamit. Amit Hatvany élvezettel egészített ki. Hamar rájöttem arra, hogy kérdezni kell a nagy öreget, sőt konkrétan rákérdezni arra, ami érdekel, mert ha nem, azonnal elkalandozik. Hatvany szerette Karinthyt, de csak mint kedves bohémet, bohócot, aki arra ítéltetett, hogy a társaságot szórakoztassa. – Az elmúlt évszázadokban – mondta Hatvany – a magyar főúri portákon mindig található volt egy úgynevezett házi lengyel. Afféle léhűtő, aki sokféle tehetséggel megáldva járt kastélyról kastélyra, és főleg téli estéken szórakoztatta az úri családokat. Karinthy is ilyen hivatásos szórakoztató volt.

Azt hiszem, Ady lekicsinylő hatására paródiáit sem méltányolta igazán. Elmondta, Ady nem sokra becsülte Karinthyt, mérheterlen göggyében megsértette őt Karinthy róla írott paródiáival. Gyermeteg, erőltetett, rosszindulatú karikatúráknak tartotta őket. Velük szemben Muller és Roboux francia paródiáit magasztalta. – Honnét tudta megítélni a minőségüket – vettem közbe -, hiszen Ady nem is tudott franciául, de úgy semmiképpen sem, hogy finom árnyalatokat érzékelhetett volna. – Ady zseni volt – válaszolta Hatvany -, s a zseninek különös adottsága, hogy arra is ráérez, amit nem tud. Frici máskülönben hihetetlen tudatossággal írta karikatúráit. Minden leírt sora mögött volt valami hátsó szándék. Akit föl akart emelni, azt viccesen fölmagasztalta, akit le akart minősíteni, azt tréfálkozva megemmisítette. Rólam írott paródiái például sugározzák fondorlatos gondolkodásmódját. Úgy vélte, jobb, ha egy potenciális mecénást

nem sért meg, erről szóltak a rólam írott karikatúrák, amelyek kifejezetten magasztaltak, de ezért mindig benyújtotta a számlát, örökösen kölcsönkért és sohasem adta meg a kölcsönt.

Arra a kérdésemre, hogy mit szóltak a többiek a róluk írott paródiákhoz, azt válaszolta, hogy majdnem mindenki megsértődött. Amiből az derült ki, hogy minden író, költő többre tartotta magát a valóságos értékénél. De legfőképp azok sértődtek meg, akikről nem írt Frici. Olybá vették ezt, hogy kiostálta őket a magyar irodalmi életből, és ebben volt is valami igazság. De hadd tegyem hozzá rögtön, Karinthy hihetetlenül nyíltszívű és jóindulatú volt író társaihoz. Kezdetben Adyt is sokra tartotta, csak Ady halála után alkotott frontot Kosztolányival és a háttérbe húzódó Babitscsal Ady ellen. Ennek azonban az ő esetében nem a szakmai féltékenység volt az oka, hanem az, hogy Ilonát és Arankát is megkapta Ady. Nem volt elég, hogy nagyobb zseni volt, mint ők, a tetejébe még nőügyekben is lekörözte őket. Még a húszas évek végén, a harmincas évek elején is Ady-gyűlöletükről voltak ismeretesek, ám később ez a nemtelen indulatuk lassan elenyészett.

- És milyen volt a kapcsolata Molnár Ferencsel? – kérdeztem könyörtelenül.

- Mint embert, kedvelte Molnárt. De valósággal belebetegedett Molnár színpadi sikereibe. Nem is annyira a sikereibe, hanem színműírói zsenialitásába. Karinthy mindenáron drámaíró szeretett volna lenni, darabjai azonban mindig kudarcot vallottak. Nem a tehetség, hanem a szorgalom, a kitartás hiányzott belőle. Zseniális darabot írhatott volna, ha csak egyszer néhány napot egyhelyben tudott volna maradni, és tervet készített volna ahhoz, amit meg akar írni. Molnár úgy dolgozott, mint egy banktisztviselő. Beosztással és megszabott munkaidővel. Erre Karinthy képtelen volt. Tudta ezt ő is, s saját gyöngesége miatt irigykedett Molnárra, de nem viseltetett iránta kifejezett rosszindulattal, annak ellenére mondom ezt, hogy írásában egyfolytában cikkcakkozta Molnárt. A furcsa kettőjük kapcsolatában az volt, hogy Molnár a színpad világlejedelmének tartotta ugyan magát, de pontosan tudta, hogy a kortársak között Ady, Móricz és Karinthy a valódi zseni. Pedig mára elfeledték Molnár remek karcolatait, újságtárcáit, a Karinthy-humoreszkek előzményeit, amelyek Rákosi Viktor, Ambrus Zoltán és Karinthy között az átmenetet alkották. Az Újlipótváros szatírját senki sem írta meg olyan kiválóan, mint Ambrus és Molnár. Gábor Andor is, Karinthy is tett rá kísérletet, de abba is hagyták, mert fölismerték, őket nem tudják fölülmúlni ebben a témakörben.

Hatvanynak köszönhettem gróf Bethlen Istvánét. Ő küldött el hozzám, és előtte még levelet is írt neki érdeklődésben, biztosítva őt megbízhatóságomról. Hatvany hívta föl rá a figyelmemet, hogy Bethlen Istvánné szervezte meg Karinthy stockholmi útját, az ottani magyar követ által, és ő indított pénzgyűjtési akciót Olivecrona honorálására és Serafiner kórházbéli ápolására.

Levélben jelentkeztem be a grófnőnél, s levélben válaszolt azonnal. Egyszerűen örület az, hogy mi, mai emberek milyen elképesztően modortalanok vagyunk, nem gögből, mert már gögre sem futja tehetségünkben.

Valahol a Múzeum körüton lakott egy sötét, szűk, kétszobás udvari lakásban, túlszűfolva bútorokkal. Volt valaki házvezetőnője, aki beengedett, s rögtön teát szervírozott, ezüst tálcan, szinte áttetsző porcelán csészékben.

Az öregasszony megtörten ült fotelbe süppedve, törékeny termet, csupa feketében, csak arca és keze világított, a teste pedig valóságos asztrálisté lényegült át. Engem egy Rippl-i öregasszony-festményre emlékeztetett.

Az első mondata ez volt:

- Ezt a tálcat Karinthy is látta, és gyakran teázott ezekből a kínai csészékből délutánjaimon.

Amikor ezeket mondta, valósággal átszellemült az arca. Karinthy elbűvölte és ettől az érzéstől két évtized múltán sem tudott szabadulni. Tőle tudtam meg, hogy Karinthy úgyszólván sohasem politizált, igaz, a grófné teadélutánjain főleg írók, művészek, orvosprofesszorok voltak jelen. Elmondta kik, de följegyzéseim jó része elveszett költözködéseim során.

Arról, hogy ő szervezte meg a műtétet, és gyűjtötte rá a pénzt, nem volt hajlandó beszélni. A svédországi magyar nagykövet érdemeit emlegette főként.

- Frigyes – Frigyesnek emlegette – nagyon szerette a férjemet. Sokra becsülte őt, mint politikust, mint a két világháború közti magyar demokrácia megteremtőjét. Azt mondta róla, hogy a jövő Magyarországot azokra az alapokra lehet majd lerakni, amit a férjem teremtett meg, egy szörnyű kilátástalan helyzetben. Máskülönben azt hallottam róla, hogy valami Nyugat-esten az előadást megzavaró, randalírozó nyilasokat megverte, voltak vagy hárman, talán azért nem többen, mert Horthy becsukatta őket, a kommunistákkal egyetemben.

Rákérdeztem gróf Bethlen István sorsára.

Nem szívesen beszélt erről. Elmondta, hogy a szovjet csapatok bejövetelekor azonnal lefoglalták és Sztálin parancsára Moszkvába szállították. Sztálin tisztelte Bethlent, aki ellenezte a hadba szállást, aggodalommal töltötte el a revízió eme formája. Azért vitette ki, hogy megírassa vele emlékiratait, kifejezetten az ő, mármint Sztálin használatára. Amikor 1946-ban Moszkvában járt a magyar küldöttség, Rákosi, Gerő, Szakasits, Tildy meg a többi, Sztálin váratlanul azt mondta:

- Elvtársak, ha akarják, egy személlyel többen térhetnek haza!

Szokatlan ajánlat volt ez Sztálintól, fűzte hozzá a grófnő, mert inkább az volt a szokás, hogy Moszkvából kevesebben tértek haza, mint ahányan oda utaztak. – Bethlen István megoldotta azt a feladatot, amit rá róttam – folytatta Sztá-

lin -, megírta visszaemlékezéseit, köszönettel visszaadom az elvtársaknak. Még mielőtt Rákosi megszólalhatott volna, Szakasits Árpád indulatosan közbevágott: Sztálin elvtárs! Nincs szükségünk grófokra. Maradjon csak, ahol van. Sztálin széttárta a kezét. Ahogy az elvtársak gondolják. Nekem nincs vele semmi bajom. Tőlem maradhat is. – Szegény férjem – folytatta, nemsokára meg is halt. Sztálin emberségesebb volt, mint Szakasits, de megbűnhődött érte. Addig hízelgett Rákosiéknak, addig verte szét a szociáldemokrata mozgalmat, míg Rákosiék is bedutyizták.

Szívesen megkérdeztem volna, hogy honnét tud minderről, de nem mertem, attól tartva, hogy sértésnek vagy kétkedésnek veszi faggatózásomat.

Arra emlékszem még, hogy volt a szobában egy hatalmas szuszékszerű, vaspántokkal kivert utazóládaféle. Ha jól emlékszem, fekete lehetett és mai ismereteimmel reneszánszkorinak tartottam volna. Erről a ládáról mondta, hogy ebben őrzí férje iratait, nemcsak a családi iratokat, hanem Bethlen politikai pályafutásának dokumentumait. Levelek, okiratok, megállapodások szövege, és persze tervezetek, piszkozatok. Fölajánlotta, ha érdekel, beléjük nézhetek, akár még tanulmányt is írhatok róluk. Vagy általuk.

Estig ott maradtam nála. Hihetetlenül rokonszenves személyiség volt, azt hiszem, szívesen diskurált velem. Meg is állapotuk, hogy hamarosan fölkeresem, de arra már nem emlékszem, hogy újabb találkozásunk, s az, hogy beletekintsek az iratokba, mi okból hiúsult meg.

Az 1950-es évek első felében egy irodalomtörténész átszámította az akkori forintra azt a koronamennyiséget, amit naponta költött el Ady Endre. Ha jól emlékszem 5-600 forint jött ki, ebben benne volt az egész nap rendelkezésére álló konflis bérlete is. Megjegyzendő, hogy tanári fizetés 1950-1953 táján havi 600 forint volt.

Frimmel Gyula: Fény

Pardi Anna

Kodály a kis földalattin

Fölszállott a páva, majd leszállott
éjjeliőrök koldus vackára.

Hiába rikoltozott az éjszakába
annyi nagy álom, győzött a terror légköre:
Rákosi betiltatta Madách: Az ember
tragédiájának előadását.

Kodály nehéz szívvel ébredt a Körönd utcai
lakásban, a Sztálin szobor felől fúvó szelek
magányos rubatóiban.

A kultúra e hazában mindig és újra megrekedt.
A Körönd távozók fekete bőrröndjévé merevült,
Bartók baráti szellemkezeiből

hullt ki annyi hősi, barbár tartalmának
dallama; a nemzetiszínű árva,
tépett szalag Amerikától Európán át landolt
az ötvenes évek honi légkörében.

A zene, a zene az az emeltyű, amely fölrepít
rögvest a magasba, megszünteti a megosztottságot,
a jóra parancs.

Csak a tudat területén szabad az ember, ha zenész,
etikai modulációk eszköze.

Kodály tanár úr, a Zeneakadémiára menet, a kis
földalattin zötykölődve, a vörös zászlók, a szovjet
nyomás köznapi rezgésszámai ellenére
heroikus magaslati humán dimenziókban rejtőzködött el.
Mint muzikális elme,

szigorú híve a középkori felfogásnak;
a zene a teljes emberségre nevelés hathatós eszköze.

Kodályra a közlekedő tömegben is
hangok harmata hullt, ősi rétek pásztoréneke;
mély kezdet, mély vég psalmusa
a megrekedt, rideg közepszerűségben.

Szauer Ágoston

NAGYMAMA

A kert végén, ahol még nap van,
lábához cékla dörgölőzik,
ül egy kicsit az alkonyatban,
megszokott kép ez késő őszig.

A halvány darvak messzesége,
a ritka lég fakítja, hívja —
pasztellszín kendő, válik kékre,

s a tájról lassacskán leválik.
Már fehér papírt látni sírva.
Tenyérben hó, vinnéd a házig.

JÁTÉK

Megint a jól elgurult tárgyak,
ellentmondva a fizikának,
nyomukban szitok sziszeg újra.

Ilyenkor mély békéjű csendben,
mikor a függöny kicsit lebben,
ajkát érinti Isten ujjja.

ERJEDÉS

Túlérett cseresznye nedve,
a méhek zsongása részeg,
pálinkaszag ül a kertre.
Össze sosem illó részek.

Nem vigasztal semmi tudás,
hűs nyugszékeden fekszel.
Természet, vad felbolydulás.
És elmúlik ez is egyszer.

Kabdebó Tamás

Egyetem, sport, szerelem

(Részlet az Életút c. regényéből)

Nagynéném segítségével Pesten azonnal munkához jutottam, egy Benczúr utcai építkezésnél lettem segédmunkás. Ez néhány földalatti állomásnyira és egy kis sétányra volt a Madách utcától. Nagynéném lakása két szoba, fürdőszobás, aprókonyhas lakocska volt, a kisebbik szoba volt az enyém, ágyamat nappal fölhajtottam, este lehajtottam. Nagynéném szerény fizetésből élt – a háború előtt orvos bátyja asszisztensnője volt – s megállapodtunk abban, hogy ő csak a lakást adja és a mosást végzi, a betevő falatom keresése rám marad. Így ment ez hat és fél éven át; nem könnyen.

A július-augusztusi fizikai munka jól megfelelt nekem. Munkatársam egy felvidéki palóc volt, aki belém sulykolta, hogy a „teljesítmény számolás” a teljesítménynél is fontosabb. Alacsony beosztásához képest így mindketten jól kerestünk, én az élelmezésen túl még az iskolaévre szánt rend ruhára való is megkerestem.

A jó középiskolát is nagynéném lelte meg. A Reáltanoda utcai Eötvös Gimnáziumba íratott. Itt jártam tehát két évet és szerencsémnek könyvelem el, hogy a magyar irodalmat Balassa Lászlótól, az orosz nyelvet Dr. Kovách Gyulától tanulhattam. Az orosz, ha már kötelező volt, érdemes volt jól elsajátítani és ebben második lettem, egy valódi orosz fiú, Rudle Adolf mögött.

Orosz nyelvtanársága előtt Dr. Kovách filozófus volt, egyetemi magántanár, de mivel kitartott idealizmusa mellett, a marxisták elbocsátották. Népes családját etetni kellett, hat hónap alatt megtanult oroszul s bennünket kiválóan tanított két éven át.

De vissza most 1950 augusztusához. Munkanapom reggel hattól délután kettőig tartott, aztán uccu, lerobogtam a sportszodába, ahol a magam szakállára tréningeztem, lehetőleg közel a tribünhöz. Napközben a nagyközönség is használhatta a medencét, esténként csak a versenyzők. Amikor erre rájöttem, úgy intéztem, hogy az esti tréningek előtt még ott maradjak az egyes pályán, amíg ki nem tessékeltek onnan. Amikor bejöttek a versenyzők, az edző, Rajki Béla a tribün alján foglalt helyet. Így történt, hogy felfedeztem. Hogy figyelmét felhívjam magamra, teljes erőből úsztam az egyesén. Egy este sikerrel jártam. Rajki egy köteg belépőjegyet adott, tréning dátumokat, úszóköpenyt, fecske nadrágot és nemskóra egy vadonatúj melegítőt is. Csatlakoztam tehát az Előre (volt BESZKÁRT) sportklubhoz, ahol még két edző és négy tucat úszó tevékenykedett.

A sport erkölcsileg is elfogadható módja volt az előremenetelnek egy olyan társadalomban, amelynek atomjait is politikával töltötték meg. Nyilvánvaló volt, hogy én erőből-úszó-mellúszó voltam, aki stílusjavításra szorult, hogy gazdaságosabban és így gyorsabban ússzon. Az év végén második lettem százon a középiskolás bajnokságban, a rákövetkező júniusban megnyertem az újonc bajnokságot.

Nehézségeim is sokasodtak. A szeptemberi iskolakezds azt jelentette, hogy a fizikai munkát fel kellett adnom.

Budapesten három közelebbi rokonom élt. Minden héten meglátogattam valamennyiüket, és elfogadtam tőlük a vacsorát.

Anyám két unokatestvére aránylag jó körülmények között élt. Kislányuk, Kati aranyos volt és káprázó szemmel hallgatta a számára kifundált meséimet.

Baba néni, apám legidősebb nővére, saját kertjének kertészházában élt. 1945 előtt nagyasszony volt, egy jómódú üzletember neje, aki – a jómód utáni rosszmódban – bölcsen viselte sorsát. Ha nála jártam, családi anekdotákkal fűszerezte vacsorámat.

Nagybátyám, Géza, a börtönből kiszabadulván Bajáról Pestre költözött. Rákbeteg volt. Ha időm volt rá, vele mentem szombat vagy vasárnaponként a Fradi pályára, focimeccsre. Már-már alig bírt mozogni, reggel hétkor mégis fölkel, hogy a Szabad Népet elcsenje valamelyik bolt bejáratától. Felesége, Stefi néni, egy zöldségüzletet futtatott az Ince pápa téren. Körtét, zöldhagymát, sárgarépát kaptam tőle.

Apám 1951-ben szabadult, de rendőri felügyelet alá helyezték Pest megyében. Egyik unokaöccsénél lakott egy erdő szélén, melynek irtásával kereste kenyerét. Nem nyújthatott többet nekem, mint a vasárnapi ebédet, melynek elfogyasztása után már az esti versenyre készültem. Meg kellett álljam a helyem az iskolában is. Nem voltam az a vidéki tahó, aminek két osztálytársam csúfolt addig, amíg egy-egy pofont nem kaptak tőlem. Az első félév végén a legjobb jegyeket kaptam. Bár ezt a szintet nem tartottam, elsőbbségem magyarból, történelemből, fizikából és oroszból megmentett. Ezekből a tárgyakból aztán jelesen értem, számtanból jó rendű lettem.

Bár önéletrajzomban elkendőztem középosztálybeli származásomat, medikusnak nem vettek föl. Azok, akik a népi demokráciában nem kerültek egyetemre, a besorozásra várhattak. Ezt elkerülendő, jelentkeztem a Pedagógiai Főiskolá-

ra, ahová fel is vettek. Az itt végzetkekből elemi iskolai tanítókat faragtak. Egy hónapot töltöttem itt, hallgatva Sztálin elvtárs nyelvészeti leleményeit. Aztán véletlenül Balassa tanár úrral találkoztam az utcán. Meghallgatván panaszom, Balassa Pais Dezső nyelvészprofesszor elé terjesztette ügyem, aki Bóka László bölcsészkarai dékánt rávette arra, hogy engem átvegyenek. Két megbeszélés után mindez sikerült, az egyetemi párttitkár tiltakozása ellenére.

1952-től kezdődően így alakult a napom: reggel 6-tól 8-ig tréningeztem az uszodában, 9-től délután 5-ig az egyetemen előadásokat hallgattam és szemináriumokon vettem részt, este 6 és 8 között volt a második uszodai edzésem, este 9-11-ig a Széchenyi Könyvtárban olvastam a tananyagot. Vasárnap voltak az úszóversenyek. Szombat szabadnak bizonyult, tehát pénzkereső fizikai munkát vállaltam. Kézikocsival bútorokat szállítottam, télen havat takarítottam a pesti utcákon és olykor vagont raktam ki a pályaudvaron.

Mindez túl soknak bizonyult, úszóeredményeim nem javultak. A nemzetközi versenyeket egy- vagy kéthetes edzőtábor előzte meg, néha a Nemzeti Sportuszodában, melyen részt vettem. Egy éjszaka, a töksötétben, a takarodó után a műugró toronyban cicáztunk. Leugorjunk? Mégsem. Reggel rémülten láttuk, hogy a műugró medencéből kieresztették a vizet: üres volt.

Nyáron, a kötelező egyhónapos katonai tábor után, az egyesület beszerzett viráglocsoló kertésznek. A Széchenyi hegyre, a Vörös Csillag Hotelbe. A könnyű munka, az ott kapott bőséges ebéd fölhozta erőnlétem és harmadik lettem az ifibajnokságon. Teljesítményem fokozódott és az 1951. december 21-i nemzetközi felnőtt versenyen ötödik lettem, megelőzve a bolgár, a kelet-német és román mellúszót. A versenyt a világrekorder lengyel úszó nyerte.

Egyenként és sorjában véve úszás és tanulás nem okozott volna nehézséget, de a kettő együtt túl nagy súly volt. Aztán még volt egy harmadik erő, amelynek nehéz volt ellenállni. Túl sok csinos lány járt a sportklubokba, megannyi jó alak, sok szép lábszár. Röviddel felvételem után edzőm figyelmeztetett, amikor a melegvízes medencében meglátott egy lánnyal: „Vagy nemzetközi úszó akarsz lenni, vagy a lányokkal cicázni -, a kettő együtt nem megy.”

Megfogadtam a tanácsát, és amíg jól ment az úszás, kerültem a lányokat. Aztán, nem sokkal az érettségi után, beszerzem egy hónaljfertőzést a Balaton úszásnál. Maga az úszás élvezet volt, bár négy és fél óras meló, zsírral bekenve, csónak kísérettel ellátva. Aztán a hathónapos kiesés. Háromszor operáltak sikertelenül, majd nagyanyám élesztő-kúrja kigyógyított. A fertőzés első korszakában is lejártam az uszodába – napozni a teraszra. És ott volt Böbe, másik két nevén Búbáj, Búbáj. Nevei is váltakoztak, mint kiismerhetetlen hangulatai. Rendkívül értelmes volt és tizenhat évét tekintve olvasott is. Meg tudtuk vitatni Natasa sorsát a Háború és békében, utaltunk édesapja sorsára, aki börtönben ült, mint az enyém. Hát igen, 1953-ig a magyar felnőtt férfilakosság közel tíz százaléka megjárta a börtönt. Böbe igen jó felépítésű kislány volt, gyorsúszásban kitűnő; barna haja volt, barna szeme, szivarca, magas pofacsontokkal, boltozatos, széles homlokkal. Együtt láttuk a Rigoletto operafilmet, két kiállítás is megnéztünk és annyira még telt, hogy körözöttes zsemlét vettem neki, mikor velem volt. Szép volt, és amikor mosolygott: gyönyörű. Az időben néhány cikket írtam az Esti Budapestbe és megnyertem novellapályázatukat. Erre építve elképzelttem, hogy híres író leszek, saját önálló lakásom lesz Budapesten és elveszem Búbájt feleségül. Tudtam, hogy a válóságban tizenegy testvére van és kevés kényelme otthon. Nekünk majd több kényelmünk lesz és kevesebb gyerekünk.

De hát Böbe csalfa volt. Pár héttel azután, hogy kettőnk barátsága már-már beérett volna, szerelmem beleszeretett egy műugró srácba. Ez mellbe vágott, de nem búslakodtam, ismét elkezdtem versenyezni, tanultam az egyetemen és pénzkeresés után néztem. Külföldről küldött csomagokat gyűjtöttem be idős ismerőseimtől és ezeket forgalmaztam. Szerepeltek a zseletpengék, a nylon harisnyák, a kakaós és kávé csomagok. 1953-ban kormányváltás volt az irányváltás. Rákosit felváltotta Nagy Imre, az emberarcú kommunista, aki megállította a kollektivizálást és a börtönök politikai lakóinak felét szabadon engedte. Gondoltam, felkeresem Búbájt, hogy megtudjam, édesapja hogy járt.

Privát angol leckéről jött ki, amikor megláttam. Sporttársaitól már tudtam, hogy az úszást abbahagyta. Nagyon megörültünk egymásnak. Belépőm volt az Egyetemi Könyvtárba, őt is besikerítettem és boldog órákat töltöttünk ott, együtt olvasva a Selfish Giant és a Happy Prince történetét – Oscar Wilde meséit angolul. Ezeket megvitattuk. Aztán megszimatoltam, hogy egy katona jár szerelmem nyomában. Ismét leköszöntem.

Nem túl nehéz egy másik lányra szert tenni, ártatlan udvarlás, szórakozás volt az egész, főleg a Margitszigeten. Hosszabb lejáratú dolgokra nem gondoltam, holott Marit nagyon kedveltem.

Mivel úszóeredményeim ismét stagnáltak, nekiálltam vízilabdázni. Budapest I. osztályban játszottunk az Előrével, a bajnokságban harmadikak lettünk. A legnagyobb csatát a Tatabánya csapata ellen vívtuk, ellenfelem Jánka volt, a százkilencven centis, százhusz kilós centercsatár. Edzőm utasítására én, a 178 centi magas, 80 kilós – verekedést provokáltam. A bal fülem belesüketült, neki az orra vérzett, mikor a bíró kipurancsolt bennünket a vízből. Egy-nullára nyertünk.

A harmadik egyetemi év végén két társam, Sík Csaba és Sobor Antal – maguk is írópalánták – egy folyóirat megalapítására törekedtek. Hozzájuk csatlakozva indítottuk meg a Sanda Hantát, mely kéziratban jelent meg, mint a régi kódexek. A lapot körbeadogattuk, a gunyoros cikkeket kacaj fogadta. Aztán Kardos elvtárs ránk telepedett, a lapot elítélte. Síkból később vezető műkritikus lett, Soborból jelentős novellista és festő.

A harmadévet is sikerült jelesen befejeznem, tehát a jövődő negyediken is számíthattam ösztöndíjra.

A harmadik év java hospitálás volt, melyet nem komáltam, nem akartam tanár lenni. Ugyanakkor megvolt az esélyem arra, hogy mint nyelvészt majd egy készülő szótárnál alkalmazzanak. A szótárkészítés munkahelyként jó, politika-mentes foglalkozás. Két előadást tartottam már addigra, a nyelvészti szakkörben. Írtam egy mesekönyvet is, mely még ma is kiadatlan, holott ötven könyvem jelent meg három nyelven.

Ezek közül a legjövendelmesebb volt a Dictionary of Dictionaries két kiadása, mely kézikönyv bestseller lett.

1955 nyarán könnyűnek éreztem magam, elmúltam 21 éves és anyagilag jobban álltam. Az uszoda, a vízipólócsapat sok pajtást adott mellém, de csupán egy fickó volt, akitől intellektuális stimulust is kaptam. Simó Sándor, Sinyó, egy kémikus fia, kitanulta a kémiát, de szíve a filmművészethez húzta. Kezdeti kapcsolatai engem is alkalmi munkához juttattak. Statiszta voltam az Egy pikoló világosban, a Gázolásban, továbbá – nagybátyám kapcsolatai révén – az Operaház produkcióiban, a Cigánybáróban és a Carmenben. Rám bízta a dohánygyár szamarát, ami bepisilt a színpadon.

Ha buliról volt szó, Sinyó annak szíve-lelke volt. Olyan trükköket talált ki, melyek ma sikeresek lennének a tv-ben. Egyszer lenyelt egy legyet, máskor megivott egy pofa sört (fogadásból), melybe valaki beleköpött. Engem egyszer rávett, hogy egy vadidegen nő haját meghúzzam a Margit-hídon, másszor pedig, hogy az uszoda fenekéről lebukva forintokat gyűjtsék be – a számmal. Am volt Sanyinak komoly oldala is, ami kiderült egy hosszú pesti sétánkon. Megállapodtunk abban, hogy Isten létezik. Közöltük egymással szerelmi életünk sivár részleteit. Feljártam remek szüleihez, ő mihozzánk. Évtizedekkel később Sanyi élénken visszaemlékezett néném, Böje versmondására. A vers az Óda volt, ez az emlék készítetett engem is, hogy József Attila-köteteket publikáljak angolul, 1966-ban, 1980-ban, 1997-ben és 1999-ben.

A nyár közepén a Budapest-Balaton vonaton utaztam úszótársaimmal. Bár volt vonatjegyem, fölmásztam a vonat tetejére és elhelyezkedtem a harmonikában a két vagon összekötő rész tetején. Próbának szántam ezt egy július végi kirándulásra.

A Balaton-átúszás sikert ígért. Közel négy óra elteltével már jól láttam a vízből Siófok házait és az egyetlen előtttem úszó fejet. Aztán vihar tört ki, bennünket, úszókat kihalásztak a vízből és egy hajó fedélzetén kötöttünk ki. A hajón ott ült egy padon Búbáj. Lejött Pestről, hogy megnézze a balatoni versenyt. Amikor közeledtem, arca felragyogott. Sátram Füreden volt, követett engem hajóval, át a vízen. A sátorban töltöttük az éjszakát. Elmondta, hogy férjnél van, de nem szereti a férjét, csupán azért ment hozzá, hogy önnön nehéz anyagi helyzetén segítsen. Reggeli vonata Siófokról indul Pestre. Elérheti-e segítségemmel?

Nekiálltam egy evezős csónakot keresni. Végül a mentőcsónaknál kötöttem ki. Áteveztünk. Elérte a vonatát. Én visszahoztam a csónakot állomáshelyére.

Egy hétre rá, mikor férje kiszálláson volt, ismét találkoztunk. Felgyalogoltunk a Hármashatár-hegyre, a környék legmagasabb csúcsára. Volt ott egy drága, puccos étterem, ahol egy-egy kávéra telt. Aztán kiültünk a fűre és bámultuk Budapest fényeit. A csillagokat mindig szerettem, valamelyik ismertem is, a júliusi konstellációkat megismertettem vele. Néném nem volt otthon, az éjszakát a Madách utcában tölthettük. Hajnalban távozott.

Amikor pár nap múlva ismét találkoztunk, Búbáj helyett Búbáj fogadott. Férje azon az éjszakán, a várt idő előtt hazaérkezett. Őt – mikor befutott – megverte és válással fenyegette. Sírt: „Ezt nem kockáztathatom meg és nincs hová mennem. Te pedig olyan szegény vagy, mint a templom egere.”

Szabad voltam, mint a madár. Varsóban rendezték a világifjúsági találkozót, az évben útlevelem, pénzem nem volt, úszó-, pólóvalogatott sem voltam. Ismertem azonban néhány cirkuszi alkalmazottat, az igazgatót és egy légtornászt. Tőlük kaptam varsói kollégájuk, egy oroszslánszelídítő címét, akinél alhatnék Varsóban. Telefonáltak is neki. Tudták rólam, hogy tudok az állatokkal bánni és segíthetek a varsói cirkuszi állatok etetésénél, terelésénél.

Július 31-én reggel tízkor futott be a vonat a Nyugatiba. Fölszálltam rá, jegy és útlevel nélkül, de több tucat jelvény nyel a zsebemben, melyet csereként akartam felhasználni. Ez akkoriban a pénznem egyik változata volt. A vonat tele volt küldöttekkel, főleg görögökkel, izraeliekkel, délszlávokkal. Angolul beszéltem – már akkor is lingua franca volt e nyelv – akkor is, amikor a jegyemet kérték. Cuccomat az ülésen hagytam a kocsit, fölmásztam a vonat tetejére és elhelyezkedtem a harmonikában. A vonat megindult, nemsokára elértük Szobot, a magyar-csehszlovák határon. Órákat rostokoltunk ott. Talán engem kerestek. Kikukucskáltam és megláttam a Duna ezüst csíkját. Közben jött egy hatalmas zápor, bőrig áztam. Az állomás felőli oldalon határőrkatonák álltak, viszont a Duna felől nem láttam egyet sem. Úgy gondoltam, megmosdom a Dunában. Leugrottam – egy nem látott határőr karjába. Elfogtak, kihallgattak, Balassagyarmatra vittek, ott a Rákóczi vár börtöncellájába. A várat határőr ÁVO-állomásnak alakították át. Még egy nap, még egy kihallgatás, majd bilincsbbe verve vittek fel Pestre, a Fő utcai ÁVO-s börtönbe. Kémkedéssel vádoltak, nem hitték el, hogy ifjúsági fesztiválra akartam menni. A további kihallgatásokat megszakította magas lázam, szám fekélyekkel volt tele.

A Gyűjtőfogházba vittek. Az ottani doktor tudóspecialista volt, fogoly, akárcsak magam. Rám nevetett: „Magát tífszgyanúval hozták ide, holott begyulladtak a bölcsességfogai.” Aztán mindkettőt kihúzta, összesen hat darabban. Csak helyi érzéstelenítője volt. Kétszer elájultam az operáció közben.

Egy hónapig tartott felépülésem. A koszt megfelelő volt, a cellában egyedül laktam, tornázni kezdtem, és naplóírá-

ba fogtam. Papirom nem volt, csak WC-papír, írószer tiltva volt. Kenyérbélből tintatartót gyártottam, széntablettákból tintát, cirokseprű szálából író tollat. Sétálhattam többedmagammal a börtönudvarban, ott láthattam az ugyancsak már fogoly Péter Gábort. 1949-ben került az ÁVÓ élére. Megkínzott és megölt számosakat, majd 1953-ban letartóztatták. Persze az igazi főbűnös Rákosi Mátvás volt, aki ugyan bukott egy kicsit '53-ban, de visszatörtetett a hatalom élére 1955-ben.

Októberben már ismét a Fő utcában voltam. A kihallgatást az alvás megakadályozásával fűszerezték. Így ment ez három napon át. Ezek után sem mondhattam mást, mint az igazat: Varsóba akartam menni, habár jegy és útlevél híján.

Ezt a vallomást már aláírtam, mert ejtették a kémkedés vádját és a Nyugatra menekülés szándékát. A Markó utcai börtönbe küldtek. Ott Dömjén László műugró volt a felvételi tiszt. Ezt mondta: „Annyit tehetek érted Tamás, hogy a legjobb zárkába küldlek.” Megköszöntem irgalmát és elfoglaltam a helyem egy négyágyas, tiszta cellában, ahol volt már három másik „politikai” fogoly. Pali megfejelte a parancsot, katonáéknál, Antal bácsi kulák volt, aki tulajdonát vasvillával védte, Laci megörökölte apja kefekötő műhelyét. Egy bálón a menyasszonyával kikezdő vágós hadnaggyal verekedni kezdett – most a tárgyalását várta, hogy mindenki, beleértve Király Béla tábornokot, aki 1956-ban a Nemzetőrség parancsnoka lett, majd az oroszokkal harcolva elmenekült Ausztriába. Később történészprofesszor lett New York-ban.

1955-ben a börtönudvarban találkoztunk – széles alakjával kiemelkedett a többi sétáló fogoly közül –, majd a 70-es, 80-as években New Yorkban.

A fölöttük lévő emelet zárkáiban nők voltak, csövesek és politikaiak keverve. Egy csík az ajtó felső részén látni engedte őket, amint vonultak. Jelbeszéddel bemutatkoztak, én kiválasztottam magamnak egy hosszú hajú szőket: Rózsikát.

Rózsai egy KÖZÉRT-ben dolgozott, sikkasztással vádolták. Levélcsereinkből kitűnt: ártatlan. Az írószerek tiltva voltak, de én a korábbi módon cirokseprű tollal írtam. A leveleket sötétedés után madzagon kaptuk, küldtük. Rózsai egyre jobban belelendült. Egy napon az írószert megtalálták és elvették ceruzacsonkját, de megmaradt egy gombostűje. Fölszúrta az ujját és vérevel írt levelet nekem. A levél ma, 2007-ben is, megvan, a piros vér rajta rozsdabarna lett.

Történt, hogy novemberben egy csomó embert nyomtak be cellánkba – szardíniákat egy dobozba. Egyre-másra kitört a civakodás. Én könyvet kértem a fegyőröktől, megtagadták, éhségsztrájkba kezdtem. Novemberben látogatót fogadhattam. Nagynéném jött „beszélőre”, mely húsz percig tartott. Felsoroltam neki a könyveket, amiket kértem: Ady-összest, Gorkij novellát oroszul és egy orosz-magyar szótárt. Három nap éhségsztrájk után megérkeztek a könyvek. Ady versei negyedéves anyagom volt, a Gorkij novellák pedig ébren tartották orosz tudásom.

Decemberben tárgyalták Rózsai ügyét. Addigra már csomó WC-papírra írt anyagom volt, melyeket felküldtem egy csomagban. Rózsai kontyba kötötte szőke loboncát, benne irománnyal, és a tárgyalásról szabad hajadonként sétált ki. Engem 1955. december 9-én engedtek ki. Tárgyalásom komédia volt. Mivel kémkedést nem tudtak rám bizonyítani, kihágásért kaptam (már letöltött) öt hónapot.

Rózsai és szobaadónője ott voltak a tárgyalásomon. Begyűjtöttem tőle irományaimat, melynek alapján megírtam Érettségi című regényemet, 1970-ben adták ki Rómában. Az életrajzi „szakosztályban” ezt követte a Minden idők (München, 1978), majd a 2001-es pesti kiadású Utazás a szívem körül. (A forradalmi beszámoló negyedik kiadása 2006. decemberben jelent meg.)

Sem Rózsának, sem nekem nem volt hamarjában munkánk, egymás társaságát élveztük egy szerelmes héten át. Aztán egy este kopogtak lakásunk ajtaján. Kopasz, középkorú úr jött be – lehetett legalább negyven éves, és úgy mutatta be magát, mint Rózsai kérője.

„Rózsai megbízott, hogy öntől kérjem meg Rózsai kezét.”

„Tőlem? Hisz nem vagyok se apja, se bátyja.”

„Ön a szeretője. Nincs munkája, sőt, jelenleg nem is tanul az egyetemen.”

„Ez igaz.”

„Nos, én Önöknél jóval idősebb vagyok. De biztos állású KÖZÉRT vezető. Rendesen tudnék gondoskodni róla. Átengeti Rózsit nékem?”

„Rózsának magának kell döntenie.”

Minthogy többé nem láttam, kitalálhattam döntését.

Nemsokára munkát kaptam a Csepeli Vasműveknél, villanyszerelő tanoncként. Egy hét után áthelyeztek Budára. Munkám abból állt, hogy kivéstem a vágatot, ahová a mester beültette a drótot. Kemény munka volt, rossz keresettel. Ha már kemény a meló, többet akartam keresni.

A karácsonyi szünetben Szegedre autóstoppoltam. Az ottani rokonok jól elláttak, még vissza, Pestre menet a vonat költséget is megkaptam tőlük. Abbahagytam a villanyszerelést és Komlóra utaztam. Még aznap felvettek a szénbányába, helyet kaptam a munkásszállóban és másnap kezdetem dolgozni a tárnában. Az első két héten felszíni munka volt, lejtaknán; az üres és megtöltött csilléket irányítottam. A munka könnyű volt, a pénz kevés. Kértem, osszanak be egy vójár mellé. Itt a munka is, a fizetés is a duplája volt. Éjszakásan este 10-től reggel 6-ig, nappalosan reggel 6-tól délután

2-ig dolgoztunk. Mindegy, hogy mikor dolgoztam, a munka olyan nehéz volt, hogy csak pihenésre maradt energiám.

A húsvéti szezonban egy régi vágású sportember összegyűjtött bennünket, fiatalokat és elvitt bennünket Pécsre. Az uszodában kötöttünk ki. Korábban, első osztályú úszó koromban még versenyeztem Pécsen, tehát valamelyest ismerem a művészeteknek e szép városát, római, török, középkori emlékeivel és galériáival. 1956 húsvétján a pécsi uszodában lubickolva meséltem régebbi versenyeimről, Pesten, Debrecenben, Ózdon, Szegeden, Egerben. Nessun maggiore dolore – idéztem Dantét, és mentorunk be tudta fejezni az idézetet: „Nincs nagyobb fájdalom, mint a komisz időkben visszaidézni boldog napjainkat.”

Aztán megkért arra, ússzam egy hosszat mellen. A technikám megvolt még és az egy hossz nem kívánt erőnlétet. Felkiáltott: „A magyar bajnok lehetnél! Szerzek neked egy olyan munkát, amely mellett edzhetnél.”

A fejemet ráztam. Komlóra azért jöttem, hogy pénzt keressek. Sikerült. Jövő szeptemberben talán visszavesznek az egyetemre.

Pechemre áthelyeztek egy olyan tárnába, ahol 40 fokos melegben kellett dolgozni. A vajat szűk volt, felállni nem lehetett. Anyaszült meztelen dolgoztunk, bár ez tilos volt. Egy héten belül testemet piros kiütések borították és nem volt olyan kenőcs, ami ezt eltüntette volna. Később, menekülésem után, Oxfordban találtak rá gyógyírt.

Elengedtek a bányából és némi spórolt pénzzel a zsebemben visszatértem Pestre. Rögtön dolgozni kezdtem a Vársárcsarnokban. Ott hamarosan előléptem koczikísérővé, egy gyümölcsöt és zöldséget szállító teherautón. Újpestre vittük az árut, az ottani munkásterületi boltokba. Tizenkét üzletnek voltunk a szállítói. Jó és nem túl nehéz fizikai munka volt ez, a nyitott teherautón sok napsütés ért, és a nap zártával némi maradék gyümölcs és zöldség is, melyet hazavihettünk. A fizetség sem volt rossz. Hat év alatt először tudtam élelmet adni nénémnek.

Szeptemberben befejeztem a munkát, kilincseltem az egyetemi titkárnál, dékánnál, rektornál és elértem, hogy visszavettek. Hamarosan kezdődött a tanulás. Egy negyedéves évfolyamtársnőm, S. egyszeriben kiválasztott magának. Egy kicsit tanultunk együtt. Táncolni jártunk és visszafojtott lélegzettel figyeltük a politikai eseményeket. Csókolóztunk.

Szabolcs Péter: Kaláka

Karáth Anita

omlás.veszély

/egy másik élet margójára/

elmosódunk majd a képen
arcodat már
fel sem ismerem
nem emlékszem
kié voltam
és mondogatom
hogy nemcsak hanem
egyre több a
mi lett volna
és attól kezdve
mindig csak talán
hiába minden dézsávü
ha te meg én már
nem

pillanat.ragasztó

amikor újra ott álltunk
a folyó jobb partján
leonard cohen énekelt a rádióban
és ritmusra zizegtek a kavicsok
talpaink alatt
válladra ragasztott karokkal
hallgattalak és a sodrás
egy pillanatra abbamaradt

Psyché mindenhol keresi

végül partra vetett a víz
a sodrás pirkadatra alább hagyott
fejem alvó nagy köveken pihent
míg lélegeztem a moha-illatot
valamelyik életemből a szél
puha utcaport kavart
és égett avar parazsa
táncolt a dűlők oldalán
ha még alhattam volna
talán melletted ébredek
hiányoddal hullik
pernye-ruhám

Áldozó Krisztián

Szép álomakt

Tussal rajzoló ki ágyad lábait.
 Széles, rozsdaszínű és erezett
 A tenyerem, mint egy őszi levél.
 Amit nem lát más, azt csak grafittal,
 Finoman. A párnád alatti kés körvonalait
 Kezedben széttépett önarcképeimet.
 Írszed akvarell, zárt szemed freskó.
 Mozdíthatatlan, mint alvó tested alatt a lepedő,
 tintával kihangsúlyozott.
 Lehulló kezed öntudatlan is a nyakánál
 fogja a borospoharat. Hajad elfedi
 A paplan kiegészített ráncait.
 Úgy alszol, mint a katedrálisok.
 Mellkasod átlátszatlan üveg. Zománccal szürkére festem,
 Hogy megbékülj magaddal, ha virágot festek – tudom -
 Véresre dörzsölöd.
 Az ajkad helyett, csókot festek, lábaidd helyett halált.
 Hisz csak addig élsz, amíg itt maradsz. Amíg e kép
 A sorsod, amíg oldószert inhalálsz, s amíg kormot
 Kenhetek őszülő hajadra. Amíg nevetünk, hogy nem találsz
 Fiatal, bohó képeid között magadra és rettegvé
 Kérsz este a műhelyben, hogy bor helyett
 Fesselek pasztellel magamra.
 Ecsetek száza kenték már vászonra, és ezek
 Szőrei fognak kiszakadni, megcsomósodni de téged
 öröknek festelek.
 Lélegezz nyugodtan, ha végzek, felébresztelek

Fáradtan szoktam ezen mosolyogni

Nagy hiányzásokról kéne most írni, mértékről,
 Alagútvégekről, érzésekről, hogy anya nincs este
 Az ágyában. Anya máshol alszik. A teste
 Ott van csak a lelkét vitte el, tudom, mert
 Reggelente nem süppedt a huzat a mellkasa
 Alatt. Én se otthon alszom, általában nálad,
 Pedig tudom, nem húzod ki miattam az ágyat.
 Persze nem is tudnád. Kicsi a szoba. Kicsi a hely,
 Kicsi vagy te is csak én vagyok nagy.
 Anya
 Azt mondta jobban szeretett, amíg kicsi voltam,
 Azt mondta abban biztonság van, meg addig sok
 Közös jövő van a gyerekben amíg kicsi, pontosabban
 Nem mondta, de cigizett közben és alig fújt ki
 Füstöt a száján, amikor ezt gondolta. Belekarcolta
 Magába nikotinnal és ha így tett, biztosan kátránnyal
 Ragasztotta oda valahova. Én is így ragasztom

Magamban összevissza, hogy szeretlek. Most értem
Csak meg anyát, most, amikor érzem, hogy nagy vagyok
És nem férünk el ketten a szobádban. Az én hibám.
De legalább tudom mire fogni.
Alattam se nyomódik ám be a huzat, de ha megnézed
a padlószőnyeged reggelente látnod kell,
hogy másfele állnak a sörték, mint este, mert én elfeküdtem.
Bár inkább mégse nézd meg, mert
Akkor félni fogsz
És forgolódsz, és én szeretem nézni, amikor nyugodtan alszol.
Illetve elgondolni, hogy milyen, mert ugye én nem vagyok ott.
Illetve ott is vagyok, meg nem is. Fáradtan szoktam ezen mosolyogni.
Nem a te hibád. Örökölted. Előbb-utóbb elkezdted te is.

A Fialat Írók Szövetsége 2006. évi alkotói pályázatán Líra kategóriában megosztott 2. helyezést ért el a két, lapunkban gyakran publikáló fiatal szerző. Gratulálunk a szép sikerhez!

Szerk.

Erős Kinga

Minden másképpen van...

Íróportré Szalay Károlyról

Az állatoknak nincs humora, hiszen szükségük sincs rá, mert úgy reagálnak a veszélyre, mint azt ösztönük diktálja, az ember viszont e képesség birtokában képessé válhat arra, hogy szorongatott helyzetét nevetségessé téve kerekedjen felül rajta. A humor nyilván azért fontos, mert arról győz meg bennünket, hogy a valóság, ha nem vesszük túl komolyan, nem annyira veszélyes számunkra. Ezért lehet a humor életképes az elnyomás időszakában, de csak ott, ahol megcsillan a remény, hiszen ahol minden kilátástalan és minden remény elvész, nemigen marad helye a humornak sem. „Egyetemista korunkban Karinthy a lelki védőerőnk volt, nem csak nekem, hanem sokunknak, egyszerűen röhögéssel lehetett elviselni azt a hirtelen ránkzúduló félelmetes terrort, s ez Karinthynek volt köszönhető.(...) Az ő filozófiája áll legközelebb az én elképzeléseimhez, a minden másképpen van gondolata. Nincs senki a magyar irodalomban, aki ezt a gondolatot olyan tökéletesen fejezte volna ki, mint Karinthy.” - nyilatkozta nemrég az irodalomtörténész, író Szalay Károly a Kossuth Rádió Névjegy című műsorában, mintegy magyarázatául annak, miként kezdett el fiatal egyetemistaként az ötvenes években a nem éppen rendszerbarát íróval foglalkozni. Szalay irodalomtörténeti munkája során azt kutatta, hogy a művészet különböző területein hogyan valósul meg a komikum, a satíra és humor társadalmi, emberi küldetése, s az alkotók és művek miként járultak hozzá e küldetés sikerességéhez. Ennek szellemében kutatta Karinthy Frigyes életművét, s 1961-ben megjelentette Karinthy monográfiáját, néhány évvel később, pedig korszakmonográfiát írt, feldolgozva a magyar satíra 1750-1850 közti termését, de vizsgálta a humor és satíra sajátos jegyeit Mikszáth korában, s már a rendszer-váltás után írta meg Karikatúra és groteszk a magyar középkorban című tanulmánykötetét. Bálányák a profétaképző főiskolán címmel megjelent tanulmánykötetében többek mellett Tamási Áron, Szentkuthy Miklós, Tersánszky Józsi Jenő, Illyés Gyula műveiben vizsgálja a komikum szerepét. Beke Györgynek adott interjújában így nyilatkozott e kutatási terület iránti érdeklődéséről: „Engem az elméleti irodalomból nem az érdekel mostanában, hogy miben különböznek egymástól, s miben mondanak egymásnak ellent a szakírók – noha ez sem kevésbé érdekes és jellemző -, hanem elsősorban az, hogy e két és félezer év alatt hitszónok és orvos, politikus és író, filozófus és természettudós milyen közös eredményre jutott, milyen motívumot fedezett fel a komikumban, humorban, satírában, annak ellenére, hogy másképpen, más célból, más előfeltételekből indulva foglalkoztak tárgyukkal. Számomra ilyen felszabadító motívum: a satíra, a humor fölszabadító szerepe az ember életében.” S tegyük rögtön hozzá, a Kádár korszakban szükség is volt erre. A komikum iránti érdeklődése egybeesett a film iránti érdeklődésével, ezért is írta meg a Chaplinről és Tatiról szóló monográfiákat, amelyek napjainkban is egyetemi kötelező olvasmányok, akárcsak A geg nyomában című tanulmánykötete, amelyben a hazai és nemzetközi filmművészetben fellelhető komikum elméletét és történetét tárta fel.

Szalay Károlyt a Szerelmes éveink című regényének megjelenéséig (1985) a satíra és a komikum kiváló kutatójaként ismerték, de regénytrilógiája első kötetével szépirói tehetségéről is meggyőzte az olvasókat. Szalay regénytrilógiája olvasmányos memoárféleség, amelyben a második világháború végétől a nyolcvanas évek végéig tartó kornak hazai valóságát festi meg. A trilógia első része az Egyetem zárt világába kalauzolja olvasóját, a fordulat évétől az ötvenes évek közepéig. Hőse, a disszidens Csarody Kristóf szerelmi históriáján keresztül, a választott műfaj ellenére elfogulatlanul, pontos tényismerettel mutatja be az ötvenes évek fiatal értelmiségének hétköznapjait, a nap, mint nap megélt, megszokott, de végső soron mégsem elfogadott tébolyult rendszer ideológiáját. „Volt azonban valami katolikus viszonyulás a mi párt iránti érzelmeinkben. Azt hittük, hogy ha belül, gondolatainkban, meggyőződésünkben szocialisták vagyunk, azt méltányolni fogják, mint méltányolja az Isten a túlvilágon a hitet, s nem jöttünk rá arra, hogy csak a szájtépésnek és a hangoskodásnak van az egyetemen árfolyama.”

Szalay regénytrilógiájában mindvégig két témáról ír, a politikáról és a szexről, amely átítatja hősei hétköznapjait. Tény, hogy regényei tűnhetnek irodalmi félpornónak is, mégsem öncélúak szókimondó sorai, nem szexuális tabukat akart provokálni, sokkal inkább a politika hatását az egyénre kívánta bemutatni az ötvenes évek álszent, szocialista puritánságában. E regények lapjain olyan alakokat idéz meg, akik a fojtogató mindennapokban szívesen menekültek (vagy lázadtak?) egy szép lány, vagy éppen egy megszalódott prostituált combjai közé. A szeretkezések pontos, de mégis mindig ízléses aprólékos leírása két szempontból is figyelmet érdemel. Egyrészt lehetővé teszi annak közlését, amire Szalay vállalkozott, hiszen kendőzetlenül akart írni Rákosiról, 1956-ról, mint forradalomról a tirannus ellen, a kitelepítésekről, a padlássóprésekről. Ebben az esetben a szerelmes jelenetek eszközökként is működtek a cenzúra átvágására. Másrészt felszabadított egy sajátos nyelvet, melyet neveltetésünk, kultúránk a hálószobába száműzött, irodalmunk 1985-ig tabunak kezelt, holott részese mindannyiunk hétköznapjainak.

Szereplőinek jellemábrázolására az anekdotázást, az iróniát használta fel. Csarody naivságát így írta meg: „... de akkor még nem sejtettünk semmit, felhőtlenül, gondtalanul, reményektől dadogva hittünk a női nemi szerv és - Rákossal az élen - az MKP mindenhatóságában.”

Szalay Károly első regényében két nőről ír (az alkalmi női mellékszereplők funkciója nem több a nemi vágyakozás előidézésénél, s ez a trilógia másik két kötetére, a Párhuzamos viszonyokra és a Bikakolostorra is igaz) Gabiról a Nőről, és Juditról az elhasznált feleségről. Udvari Gabi, a fiatal, szépcarcú lány karaktere majdnem mindvégig álomszerű. Ő a nő, akiért sokan rajonganak, akit, bár látszólag könnyű, mégis nehéz meghódítani, alakja valószínűtlen, a visszaemlékező fantáziája által feldozott. Gabi kiismerhetetlen, s az olvasó olyannak ismeri meg, amilyenek a férfiak éppen látják. Csak legvégül, a kitelepítés okán válik kézzelfoghatóvá személye, akinek sorsával azonosulni is lehet, mert mindaddig pusztán csak nő, mint pozitív érzelmek tárgya, akiről egy férfi férfinak ír, vagy férfitársaságban beszél. Így válik a hősnő, a kacér lány Csarody számára az elszalasztott nagy lehetőséggé, akire szeretettel, szerelemmel néz, és érezhetően torzán ítéli meg. S alakja a Párhuzamos viszonyokban is így köszön vissza. Judit karaktere sokkal természetesebb, létezőbb. Haja-gos felesége, akiről ezt olvashatjuk: „... fekete haja gusztustalanul megszürcült, mindig csillogó fekete szemei beesettek, karikásak, szemei alatt duzzadt táskák, májfoltok, szép magas homloka most szüntelen ráncos, szája szegletében keserű vonás, orra, amely régen izgalmasan nemes vonalú volt, most pengeként hegyesedik ki az arcából, s amikor fűrdis odanézni sem lehet.” Nem több a megunt feleségnél. Csarody számára viszont: „Alighanem Judit jelentette számomra az igazi, nagy, mindent felülmúló szexuális élményt.” A szépségét elvesztett Judit alakja valóságos, a férj szürkeségében látja őt naponta, míg Csarody számára hetéraként maradt meg emlékezetében. Judit perspektívájából válik továbbgondolhatóvá Gabi karaktere, aki mindvégig azért kétségbeesetten kívánatos, mert nem több egy emlékképnél. Mégis vele mondhatja ki könyve célját: „Téged még a történelem is elkerül. Látod, Fodort elvitte az ávéhá. Ivánt kizárták a pártból, te csak szemtanú vagy... cselekvésre képtelen szemlélő vajon jó tanú lesz-e egyszer belőled? Tudsz-e majd igazat szólni, vagy csak hipotéziseket mondasz a megtörtént és elmúlt valóságról?”

Szalay Károly szerelmi történetében az anekdoták, ágyjelenetek mellett, kirajzolódik a cselekménybe ágyazott kortörténet, a tisztázó szándék, melynek célja az ötvenes évek átértékelése. A Párhuzamos viszonyok a Szerelmes éveink című regény folytatása, s bár a mű önmagában is megáll, az előbbi kötetre való állandó célzások és utalások miatt, csak annak ismerete által válhat könnyebbé az olvasói értelmezés. A regény történetiszövege ott folytatódik, ahol a Szerelmes éveinké abbamaradt, s az ötvenes évek elejétől 1956-ig követhetjük a főhős Csarody Kristóf életútját, részben a maga, részben barátai és a szerző elbeszélései, megjegyzései és kiegészítései alapján. Csarody egy külvárosi iskola tanáraként éli át a Rákosi-diktatúra éveit, a tanügyi borzalmakat, a politikai csatározásokat, Nagy Imre és Rákosi pártharcát, a forradalom napjait, majd disszidál. A trilógia második kötete mindvégig megőrzi a Szerelmes éveink szatirikus hangütését, és a férfi főszereplő szexuális kalandjainak szókimondó bemutatása éppoly fontos eleme a regénynek (is) mint az ötvenes évek és a forradalom eseményeinek elbeszélése. Megrendítő a kitelepített Gabi levelei, aki hol kétségbeesetten, hol pedig megjátszva a nyomoron való felülkerekedést beszéli el hétköznapijait. „Hosszú és fáradságos út után szerencsésen megérkeztünk. Együtt lakunk egy szintén pesti családdal. Víz, villany nincs. Nagyon szeretném, ha meglátogatnál, egyedül tőled merek ilyet kérni. Hétfőn valószínűleg munkába állok. Két munkalehetőség van: kapálni vagy aratni. A háziak – kulákok - nagyon kedvesek. Cigaretta nagyon kellene, nincs pénzem, hogy vegyek.”

A számos mellékszereplő mellé újabb látszólag epizódfigura csapódik a történetbe, Halupka Árpád az öntudatos kommunista rém, aki érdekes módon nem az ötvenes években teljesedik ki igazán, hanem a trilógia harmadik kötetében, a Bikakolostorban, s a nyolcvanas években válik kulcsfigurává, mivel Szalay az ő személyén keresztül mutatja be a kommunisták kapitalistává való átvándorlását. A Párhuzamos viszonyokban még így ír róla: „Halupka Árpád fontos szerepet játszott életemben, ha nem is előremutatót, ezért jegyezd meg a nevét. Alacsony termetű, méreteihez viszonyítva nagy fejű s vastag nyakú ember volt, hízásra hajlamos...”, aki az ötvenes években tanulatlan kötelékszítként oktatási felügyelő lehetett egy külvárosi iskolában, de aki a nyolcvanas években, már a tő- és vízvédelmi hivatal fejeként, államtitkári pozícióból készítette elő a privatizálást, zsigeréig kapitalista felesége oldalán, hogy a kor kísérteteként mint savas eső hervasszon el mindent környezetében. A Bikakolostor e folyamatok bemutatásának könyve, s némiképp az értelmiség kritikája is, akik ha tetszik balekságból, jóhiszeműségből, félelemből vagy közönyből nem álltak e figura útjába, s így történhetett meg, hogy az általa vélt és kisajátított igazság győzedelmeskedhetett. Halupka is mitikus figura, akár Csarody, negatív szellemisége éppúgy átszővi a történetet, s legszomorúbb talán az, hogy magatartásának életképességét jelenünk igazolja.

A három regény egymásutánja a szerelmi állapotok különféle minőségét és fokozatait is bemutatja. Míg a Szerelmes éveink egy tiszta, eszményi szerelmet ábrázol, addig a Párhuzamos viszonyokban megbomlik ez az idill. Ott már az érett és számító férfi és nő kapcsolatát követhetjük nyomon, amelybe beleszól a politika is, de az érdek éppúgy, mint a szánsalom, s az érzelmek mindinkább háttérbe szorulnak. E folyamat a Bikakolostorban üresedik ki teljesen, s a férfi-nő kapcsolatban már csak a testi szexualitás dominál. Három regény a szerelemről, a politikáról, s annak hatásáról néhány értelmiségi mindennapjaira, s mégis ennél jóval több Szalay trilógiája. Mert láttelep négy olyan évtizedről, mely vissza-

vonhatatlanul alakította és befolyásolta mindannyiunk létszemléletét. Ezért nem veszítenek e regények semmit aktualitásukból, mert általuk a létező és működő szocializmus ismerhető meg.

Szalay történelem iránti érdeklődéséről árulkodik két regénye A sátán helytartója és a Szerelem és halál Pompejiben. Előbbi a XVII. század első felének Magyarországon játszódik, amikor a török még az ország belsejében van, a Habsburg császár a király, de a tényleges hatalom a főuraké. A regény hőse egy sátáni figura, báró Listius László a kegyetlen gyilkos, pederaszt, méregkeverő alkimista, aki zseniális intellektussal van megáldva, ám tehetségét kegyetlenkedő szenvedélyeinek szenteli. Az ő történetét követheti nyomon az olvasó, a lebilincselően izgalmas regény lapjain, melynek olvasmányossága az író remek szerkesztésének és elbeszélői stílusának köszönhető. Szalay mély történelmi ismeretekkel rendelkezik, s szívesen használja fel ezt a tudását a regényírásban. Így a Szerelem és halál Pompejiben című kötete azon túl, hogy izgalmasan beszéli el a város pusztulását, a cselekmény történetét a Vezúv kitörése előtti két nap időkeretébe helyezve, csak részben az írói fantázia szülte, hiszen megírásához felhasználta a kiásott város leleteit, a mintegy tizenegyezer falfeliratot is. Nem szokványos regény tehát e mű, pontosabb lenne tanulmányregényként/esszéregényként kezelni, hiszen benne a fikció a valóságból, leletekből táplálkozik, s a szerző e leletek fényképeit és rajzait is bemutatja. Szalay Károly irodalomtörténeti és regényírói alapállását vizsgálva megállapítható, nem tud, és nem is akar fekete-fehérben gondolkodni. Számára minden összetett, s minden mindennel összefügg. Az ezredes című regényében a Magvető Könyvkiadó igazgatójáról, Kardos Györgyről ír. E könyv lapjain megidézi a könyvkiadó ellentmondásos alakját, s azt vizsgálja, hogy miként lehetséges az, hogy a Kádár-rendszer elkötelezettje a sokak által teljes joggal gyűlölt, és sokakat megfélemlítő igazgató korának legszínvonalasabb könyvkiadóját hozta létre, s vált ily módon értékmentővé és értékőrzővé egyaránt. E sokar-

Károly legutóbb írt regénye. Éles szem, tiszta szív, fortyogó veltség, tárgyi tudás és jó humor Károly azon irodalomtörténetozik, kiknek művei folyamatosan kijelentést: minden másarra ösztönöz, amiről leginleszokni, az állandó gyanakvó kételkedés jogát tartja fenn val bibliai igazságra hívja fel olvassák műveit: „Legyetek és okosak, mint a kígyók.”

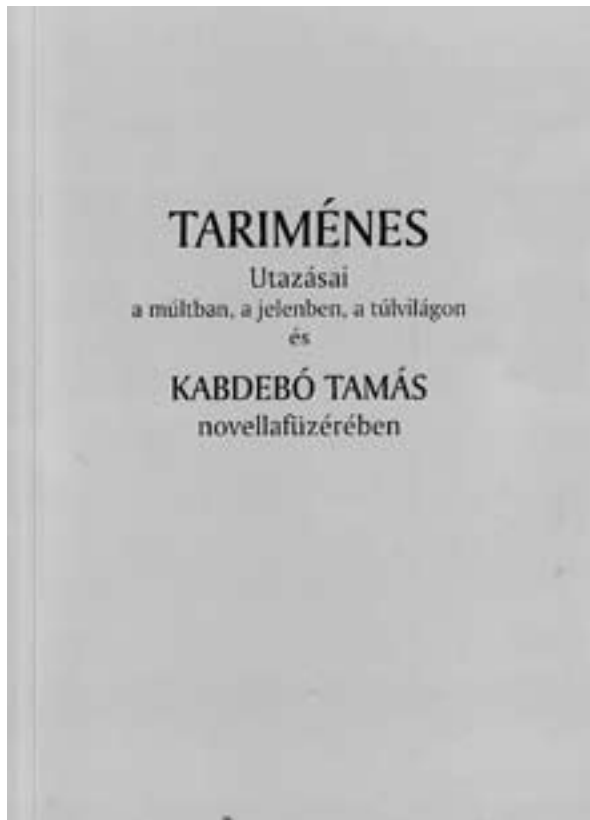
Orosz Gergely: Félmosoly

indulatok, elképesztő műmor birtokosaként Szalay szek és regényírók közé tartosan az olvasónak feszítik képpen van. Munkássága kább hajlamosak vagyunk vizsgálódásra. Az állandó magának, s magatartásamindazok figyelmét, akik szelídek, mint a galambok,

Haklik Norbert

A szív szándéka

Kabdebó Tamás Tariménes-novelláiról

Kunderától tudjuk: az emigráns lét lényege a nosztalgia, amely a „nemtudás”-ból, tehát a hazatérés lehetetlenségéből fakad. Ám mi van akkor, ha a kilencvenes évek be-köszöntével véget ér ez a „nemtudás”, és az emigráns akár szabadon vissza is telepedhetne szülőhazájába? És miféle elveszített hon után érezzen nosztalgiát az emigráns, ha történetesen székely és örmény ősökkel is bír, és családfájának ágai messze túlnyúlnak a maradék Magyarország határain? S milyennek látja ezt az elveszített hazát az, aki a mifelénk megszokottnál jóval nagyobb távlatból, Írországból, a legtöbb ember által beszélt nyelvek egyike, az angol kultúrközegéből szemléli a Kárpát-medencét?

Alapvetően ezekre a kérdésekre keresnek újabb s újabb válaszokat Kabdebó Tamás Tariménes-novellái, amelyeket Tariménes utazásai a múltban, a jelenben, a túlvilágon és Kabdebó Tamás novellafüzérében címmel jelentett meg egy kötetbe gyűjtve a Bajai Honpolgár Alapítvány, vélhe-

tően tisztelgésképpen is a Duna-parti város szülötte előtt. Ugyanis Kabdebó Tamás, bár 1957 óta Nyugat-Európában él, bajai író. Pontosabban: bajai is. Mert, mondhatnánk Mikessel, úgy szereti ő írországi választott lakóhelyét, Maynoothot, hogy el nem feledheti Baját. De éppúgy el nem feledheti Debrecent, Budapestet és Pécsét sem, de akár a Duna-medence távolabbi városaival, Kolozsvárral vagy Szamosújvárral is folytathatnánk azon települések sorát, amelyeket a Kabdebó-alteregő Tariménes bejár a kötet novelláiban, egészen az Al-Duna partján fekvő szerbiai városig, Szmederevó-Szendrőig. Vagy akár még tovább merészkedhetnénk a felsorolásban, elvégre szülőföld a kultúrkör is, amelynek az emlőin ki-ki fölnevelődött, így a Szentföld, mint a kereszténység bölcsője szintén a legteljesebb természetességgel hódíttatik meg Tariménes által kötetbeli utazásai során.

Bár meghódításról szó sincs: mindez eleve Tariménesé. A hazája. Ahogy a szerző egyik előadásának gondolata idéztetik meg a kötet Tariménes címet viselő novellájában: „Haza a magasban, haza a tudatban, haza a messzeségben, haza a poggyászbán. Mert nem geográfiai egységről, hanem a lélek kulturális töltetéről, a szív szándékáról van szó”. Vagy mindez néhány sorral később, kissé tömörebb és emelkedettebb megfogalmazásban: „A Szózatlanul az. A NAGYVILÁGON E KULTÚRÖRÖKSÉGEN KÍVÜL NINCSEN SZÁMODRA HELY. És ez a hely bárhol helyes, lévén a világ egy nagy falu, egyik sarkában magyar házcsoportokkal, más-mindenütt 'egy-egy háznyi' magyar szigettel”.

A mindenütt-otthon-(is)-lét ezen nézőpontjából látja a világot Kabdebó-Tariménes, bárhol is legyen benne fizikai valójában. A kötetnyitó novellában (Visszapillantó tükör) például egy ártatlan koccanás riadalma készíti arra Tariménest, hogy visszatekintszen személyes múltjába, afféle virtuális időutazás gyanánt tíz esztendő lépven vissza az időben. Azonban a konkrét élettörténetek felelevenítése rögvést a nemzet történetének áttekintésébe vált, egy előadás ürügyén, amelyet hősünknek az egyetemen kellett megtartania, nem mellékesen október 23-án – hogy ismét újabb kapocs jöhessen létre az elbeszélő személyes története és a nagybetűs történelem között. (Ne feledjük: Kabdebó 1956 után hagyta el Magyarországot.) Ez a történelmi áttekintés azonban jó értelemben vett nagyvonalúsággal, az okok és okozatok viszonyának roppant tiszta átlátásával történik, és amikor Kabdebó páthoszra ragadtatja magát, a fennköltég akkor is igazi költészeté nemesül: „Látjátok feleim szümtükkkel mik vogymuk... az elszántság, a halálmegvető bátorság nemcsak kivívta a magyarnak a hősiesség melléknevet, hanem bebizonyította azt is, hogy szuronyok ezreivel csak ideig-óráig lehet kormányozni egy gyarmatbirodalmat, mert mihelyst annak falait megdöngetik, potyogni kezdenek téglái, cserepei, megreped a fala, megroskad a legmagasabb tornya”. Azonban a történelmet, a kultúrkört és a személyes létet egységként értelmező és megélő tariménesi tudat világi-

tótornya által kínált tájékozódási pont a világ távolabbi szegleteiben is biztonsággal alkalmazható. Fénye olyan, apró-cseprőnek tűnő mozzanatokat képes megvilágítani, amelyek sokkal jobban árulkodnak korunk viszonyairól, mint a história majdani legkiválóbb tudósainak átfogó értékelései a XX. század utolsó éveiről. Az Ír-lak-zi című írás például sokkal többet mond a katolikus-protestáns konfliktus mindennapi következményeiről, mint ha az olvasó a Sinn Fein s az IRA történetét böngészné át a legapróbb részletekig – pedig az írás „csupán” egy különvált pár írországi lakodalmáról szól, amelyet kis híján meghíúsít a pokolgépnek hitt ébresztőóra, amit a csapos felejtett a pult alatt. Hasonlóképpen szól a nemzetek közötti konfliktusok emberi vetületeiről, bravúros cselekményvezetést alkalmazva a Hol lakik a kisézus? című novella is, amelyben a főhős karácsony este elindul megkeresni a kisedet, a csillag alatt, amelyet miniszterével mért be, mely miniszterével „számlapja a gombostűfejnél is kisebb és valójában csak a lacrima humana nagytőlencsén keresztül látható”. A tolvajlással gyanúsított írországi cigány család, majd a Securitatével való kollaborálással megvádolt, ám valójában az ellenállásnak dolgozó apa gyermekét kihordó romániai zsidó lány megismerése után így jut el Tariménes a Megváltó születésének tényleges helyszínére, a Szentföldre, ahol végül a kisednek szánt aranyzelencét egy arab anyának ajándékozta, akinek a férjét lelőtték az egyik izraeli-palesztin összecsapásban. S miután a taxisofőr a hit ihlette ajándékozás láttán szóvá teszi, hogy „ha már Jézusról van szó, az legalább zsidó volt”, eképpen zárul a novella: „Manapság minden évben más-másnak születik – felelte Tariménes”.

A fenti példákban talán jól érzékelhető a Tariménes-novellák horizontjának gazdagsága, amely annak köszönhető, hogy a kabdebói nézőpont magától értetődő egységként kezeli mind a szerző személyes életében szerepet játszó helyszíneket, mind pedig az önazonosságát meghatározó kultúrkör igen változatos tájait, valamint a történelmet, mindezek változtathatatlan, de oly sokféleképpen értelmezhető előzményét. Ez a hármasság gond nélkül átjárható Kabdebó elbeszélője számára, és éppen emiatt válnak izgalmassá és olvashatóssá a Tariménes-novellák – az olvasó ugyanis sohasem tudhatja biztonsággal megjósolni a szerző mozgását eme rétegek között.

A Tariménes-novellák olvasása közben e sorok írójában melleleg folyamatosan az a kérdés mocorgott: vajon bölcsőbb lesz-e az ember attól, hogy emigráns. Válaszolni nem tudok, annyit viszont bátran megkockáztathatok: ha úgy emigráns, ahogyan novelláinak tanúsága szerint Kabdebó Tamás, akkor bizonyosan. Kabdebó írásait ugyanis csak olyasvalaki alkothatta meg, aki úgy képes kívülről szemlélni önnön múltjának helyszíneit, hogy közben semmit sem felejt abból, milyen volt az időben s térben maga mögött hagyott részének lenni. Ugyanis az emigráns – feltéve, hogy nem a végtelen múltba zárkózás, vagy a teljes asszimiláció stratégiáját követi – mindent önkéntelenül

is folyton legalább két nézőpontból szemlél. Márpedig az az elme, amelyik megszokta, hogy ami magától értetődőnek tűnik, az egy másik közegben olykor a legkevésbé sem az, mindig résen van. Figyel. Mint Kundera legsikerültebb hősei, vagy Milos Crnjanski London regényének Rjepnyinje (csak hogy két másik emigráns íróat említsek), folyton értelmez. A tapasztalat egyetlen mozaikkockáját sem súlyosztatja túlságosan mélyre az emlékezetben, attól a hiúan magabiztos és oly emberien tévedékeny megfontolástól hajtva, hogy „erre úgysem lesz szükség”. S ott, ahová még gond nélkül alásejlik a fény, a legkülönfélébb élmények s tapasztalatok várják, hogy egy-egy mindennapnak tűnő esemény megteremtse közöttük a kapcsolatot, és a felszínre szólítsa őket. Minden állandó mozgásban van, a tér- és időbeli távolságoktól függetlenül keresik egymást folyamatosan az összefüggések. Vagy ahogyan Kabdebó Tamás írja a kötetzáró novella befejezésében, a túlvilágról szólva, de saját írói látásmódjára is oly igazan: „...az atomok szüntelen munkálkodnak, a részecskék bennünk serényen dolgoznak, a nagy testű csillagok pedig nagy távon egymást váltják az Alfa és Omega indította stafétában”.

(Kabdebó Tamás: Tariménes utazásai a múltban, a jelenben, a túlvilágon és Kabdebó Tamás novellafüzérében. Bajai Honpolgár Alapítvány, Baja 2006.)

Németh Klára: Körkép

Bakonyi István

Dúlt eszmények őrzése

Pék Pál: Szélcsönd és újra szél

A pálya fölgyorsult jellegét igazolandó, 2006-ban újabb, ezúttal a kilencedik Pék Pál-verseskötet jelent meg a pécsi Pro Pannonia Kiadói Alapítvány kiadásában, a Pannónia Könyvek sorozatában. Nem mellékes körülmény, hogy ennek az a Szirtes Gábor a szerkesztője, aki hosszú ideje figyelni költőnk pályájának alakulását, és jeles kritikákban, tanulmányokban vagy éppen ajánló fülszövegekben folyamatosan méltatja és értékeli ezt a költői teljesítményt. Másfelől példás a dél-dunántúli régió összefogása is ebben az ügyben, dacolva velük vagy éppen kiegészítve az országos tendenciákat.

A kötet küllemében is a megszokott igényességet mutatja, kemény fedéllel, rajta Ludvig Dániel képével. S a lelkes kiadó most sem fukarkodik elismeréssel a fülszövegben. Íme, egy részlet: „...konok Messiásként szól ő hozzánk,

aki örök fájdalmára, csonka ifjúságára – egész nemzedéke nevében és számára – keresi a gyógyírt, a múlt hálójából való szabadulást, és találja meg Istenben („kiben az álom-való megmaradt”), egy boldogabb haza víziójában, minek krónikásául szegődött, a Rendben, ami mindenkit emberré tehet, a Jogban, mi „írmagját is kiírtja” a törvénytelenységnek, a Szabadság visszaszerzésének reménnyel teli és újabb kísérleteiben, és végezetül az Erkölcsben, mert meg kell tudnunk őrizni önazonosságunkat, mert önmagunkhoz hűnek kell maradnunk, az utat, mi kijelöltetett számunkra, végig kell járnunk.”

Nem véletlen, hogy olyan fogalmak, mint a jog vagy a szabadság kiemelten szerepelnek ebben a szövegben. Mindkét fogalom mögött olyan valóság húzódik meg, aminek jelenlétét vagy éppen hiányát is meg kellett tapasztalnia Pék Pálnak, miként kortársainak hasonlóképpen. Most csak egyetlen aspektust hadd emeljek ki! A sokat emlegetett, s szinte minden valamirevaló költő megénekelte szabadságot. A „Szabadság, szerelem, e kettő kell nekem”, a „Szabadság! Te szűlj nekem rendet!”, vagy éppen a „véres zászlók hordozása”-féle tartalmakat. S bizony, máris láthatjuk, hogy a szabadság nem jelenthet teljes függetlenséget, az „azt teszem, amit akarok” felelőtlen megélését, s végképp nem a másik embernek ezáltal való korlátozását. A szabadság ugyanakkor az ember legszembetűnőbb vágya, hiszen valamennyien szabadnak születünk. Ám más a teljes magányban élő ember szabadsága, és más azé, aki akármilyen közösségben él: családban, kisközösségben, nemzetben. A legtágabb értelemben: emberiségben. Tehát: az a szabadság a létjogosult, amelynek hirdetője és megélője türelemmel, szeretettel és felelősségtudattal közeledik a másik ember, a másik közösség, a másik nép felé. S itt a József Attila-i rend az egyik mérce, de említhetjük a Pék Pál költői világában különösen fontos jézusi szabadságot, hiszen – miként sokan így ítélik – Jézus Krisztus maga a szabadság. S a Pék Pál költészetében megfogalmazódó szabadságfogalom ilyen! Renddel, szeretettel, belső békeséggel. A másik ember számbavételével.

A kiadó szavai fontosak, súlyosak, amelyek még további utat is kijelölnek a költő számára, aki most is a korábbiakhoz hasonlóan szerkeszti verseskönyvét. Vagyis úgy, hogy korábbi műveiből is átment néhányat, tudatosan az újak közé emelve őket. Például ezúttal a korábbi Szodomából, többek között éppen a kötet címadó versei közül néhányat. De találunk a nyolcvanas évek végéből vagy éppen a kilencvenes évek korszakából több művet is. Az új környezet új jelentést is hozhat, bár mindez nem mindig valósul meg. Ahogyan Tüskés Tibor helyesen látja a Lyukasóra (2007/3) számában írott kritikájában: „...egy-egy korábbi versét is átveszi és új kompozícióba illeszti. Ám ennél nyomósabb érv, hogy e líra alaphelyzete, a költő alapélménye ma is az, ami korábban volt, a reménytelenség és a remény, a beletörődés és a hit drámai küzdelme.”

Alapvetően tehát nem beszélhetünk látványos fordú-

latról, sokkal inkább arról, hogy ez a hangoztatott alapélmény azért újabb és újabb árnyalatokat hoz felszínre. Így van ez az első ciklusban is, amely a Fonák tavasz címet viseli. Az azonos címet viselő költemény pedig különösen is ebben az irányba mutat. A korábban megszokottnál keményebb és vádlóbb itt a hangnem, a valóság erőteljes bírálata. Már a hangütés is drámai: „Virágoktól sebhelyes lesz / völgy a rét / a hársfasor / s fa a kút a kövek árny / csapdáidból eliszkol / s te megérted / ma okafogyott / oda mégis visszatérj...”.

A tördeltség és az ugyanakkor ömlő sorok kiválóan érzékeltetik a költői szándékot, s innen jut el a költemény íve a „nem maradni bölcsebb”-féle áligazságokat sebzett szájjal dadogókhoz. Igaz a névtelen recenzens eme megállapítása (Magyar Nemzet, 2006. okt. 30.): „... hű képek és hangulatok az ezredforduló emberének fogyó álmairól és szorongásairól, valamint – minden komor, intő jel ellenére – romolhatatlan hitéről és mindent újra kezdeni képes benső erejéről.” (Kár, hogy a recenzens pontatlanul idézi a kötet címét, amelyben nem szélcsend, hanem szélcsönd van.)

Valóban: ez az újrakezdő benső erő és a romolhatatlan hit jellemzi Pék Pál habitusát, bár ezek még nem esztétikumot teremtő értékek. Ám a lírai tehetséggel karöltve azzá válnak ebben a fontos életműben. Bölcsességgel egyre telítettebb ez a költészet, miként ezt jól látjuk az olyan versekben, mint A megnyíló idő. A címben jelölt fogalom egyébiránt az irodalom (s persze egész életünk) egyik alapproblémája, a Berzsenyi-féle „szárnyas idő”-től korunk „gyorsuló idő”-gondjáiig. Az „idő” aztán fogalmilag csak egyszer jelenik meg a szövegben, a vége felé, megismételve a címből ismerő jelzős szókapcsolatot. Kimondatlanul is ott kering azonban a költemény egész rendszerében, miközben alapvető létkérdésekről esik benne szó. „Ha nem érted is, sóbálványá dermedsz, / kiforgatva hiszen nincs tovább, / s visszahőköl majd az Úr is, látva / a bened romló konok messiást.” Keserű létfelfogás ez, számol a költő a többfajta beteljesedéssel, s mindezt változatlanul a tőle megszokott igényes, kötött formában tárja elének.

Másutt, például a Miértben még finomabb árnyalatokkal zendíti meg a lélek hangjait, a gyötrő kérdéseket. Idézzük most kivételesen az egész szöveget! „miért a hívás / s milyen időbe bókol / hűnyó nárciszod // holt pillék közt ha / férged s darázs-időd is / másnak álmodod // s harist temet az / eső sátra méhet a / hazug illatár // mint megváltódat / latrok közé magához / hogyha visszajár”. Könnyű észrevennünk a Pék Pálnál szokatlan formai megoldást, a központozás elhagyását. Miként mindig, ez a megoldás adja a többféle értelmezés lehetőségét, igencsak szinkronban a vers rejtett tartalmaival. S ezek között már a végső kérdésekre adandó válaszokkal is érintkezik a szöveg, az elmúlás és a pusztulás összefüggéseit is kutatva. A „hűnyó nárciszod” és a „holt pillék” ezt jelzik egyértelműen. A megváltó és a latrok megjelenése is szép összhangot mutat az előzőekkel, s összefügg a már többször hangoz-

tatott hitbéli és biblikus vonatkozásokkal. Ide is igaz Tüskés Tibor egyik megjegyzése: „Mindennél szembeűnőbb a négy ciklusban elrendezett mintegy félszáz vers nyelvi körülhatároltsága, a költői metaforák jól körülírható köre: a tudatosan használt szűk szókincs ismétlése.” (Lyukasóra, 2007/3)

Valóban: viszonylag szűk a Pék Pál használta szókincs, hiszen változatlanul megvannak azok a nyelvi értelemben is vett tájékozódási pontjai, amelyek a kezdetektől meghatározzák költői érdeklődését. A kerttől a forradalomig. A gyermekkor élményeitől a mai kor benyomásaiig. Ezek a változatlan alapélmények hatják át olyan művei szövetét is, mint például az Április bolondja. Itt is a kert a helyszín: „Micsoda fagy veri még a / kertet, kushadó rögöt, / s miféle pára-had riad, és / kerengve hull a tó fölött!” Ezt követően aztán a biztatás uralkodik, a sok-sok reménytelenséget és fájdalmat föltáró költemény mellett itt kétségtelenül a továbblépés szándéka, a folytatás reménye a szembeűnő. S ilyen lendületesen ér véget a szöveg: „Alkatrésze légy a tájnak! / Arcába villants új tükört, / s fű, a kő, a remény háza / túlélhet minden vízözönt.” Ugyanakkor az is igaz, hogy ezúttal mintha döccenne a forma, a verselés nem oly tiszta, mint általában.

A széthulló világ, az emberi kapcsolatok dermedté válása, a távlatok hiánya, a társadalom kiábrándultsága is fontos teret nyer Pék Pál költői hangjában. Azok közé tartozik ő is, akik csalatkoztak álmaik szertefoszlása miatt, akik újabb válságokat kell, hogy átéljenek. Az eddig utolsó verseskötet egésze erről is tanúskodik. A végső percben című vers minderre jó példa. Azokról szól, akik „üdvünk / hazugságba vesztek, / s édenünket mégis / újra elrekesztik.” Természetesen nem a napi politika gyalázatát érinti csak, nemcsak a „peremberké” és az országot szétlöpők bűneire figyelmeztet, hanem jóval tágabb köröket érint. Egyetemes a válság, s ki tudja, van-e még kiút. A „szodomai mocskuk” emlegetése ugyanakkor az időközön és századokon sajnálatosan átívelő vétkekre is ráirányítja a figyelmet. A költő rossz közérzetének fő oka a külvilágban, a körülvevő valóságban van. Ez a „kimerült világ”, „a lét vermei”, a „kor” persze nagyon is konkrét, a huszonegyedik század eleji Magyarország (amelyet más-más szóval illet: nép, ország, haza), valamint egy vidéki, dunántúli város, Nagykanizsa, ahol a költő él. „... Keserűségének két, kézzelfogható okát, a lopakodó diktatúrát és a nyers, önző magánosítást célzásokkal érzékelteti.” – írja Tüskés Tibor ugyancsak a Lyukasórában.

Az előbb jelzett „időközön és századokon átívelést” igazolja a Csak a fű is: „Ezer éve hallod, hogy a / vadak mit ugatnak.” Már magában, a címben megjelölt természeti jelenség léte arra is figyelmeztet, hogy vannak dolgok, amelyek fontosabbak a hétköznapi történéseknél, a politikánál, a mindennapos gondoknál, s ezek a teremtett világ apró csodái. (Ha már úgylis többször emlegettük Pék Pál lírája kapcsán a Nyugat költőit, akkor nem nehéz ezt a rokonszenvet megerősítenünk. Hogy mást ne mondjunk,

gondoljunk csak Tóth Árpád Elégia egy rekettvebokorhoz c. művére!) S ezek a csodák egyrészt menedéül, másrészt a végső cél eléréséül is szolgálhatnak a gondolkodó ember számára. Itt, ebben a versben persze másról is szó esik. Például az önismeret kerül előtérbe, az az önvizsgálat, ami nélkül nincs se lírai, se emberi előrelépés. A költő személyisége így tárul föl, így lesz egyre hitelesebb a portré. Ez a belső drámaiság kap hangot ebben a versszakban: „Szitkaidat nyeled hát, ha / konc-magába befogad / kertet, holott Júdás-képpel / lapulsz még a fák alatt...” Akárhogy is: csak a kert, illetve az általa szimbolizált értékrend jelenthet menedéket az ember számára. S e vers mellett rögtön ott egy korábbi, az 1989-es Pernyeszag, a „csillagatlan ország” képével, s láthatjuk, hogy oly kevés a változás... Éppen az igazi változás hiányát fájjalja az ember, s a költői is nehezen küzd meg ezzel a hiánnyal.

Az is megesik, hogy más bőrébe bújva mond véleményt a világról, s ebben jó társa Ven-ji, az általa teremtett (ál)kínai szerző. Pl. ilyen vers A kertbe tér, amelyben a kedvenc motívum és színtér találkozik a keleti gondolkodás néhány jegyével. Ugyanakkor valami különös álomszerűséggel is kapcsolatba kerülünk általa. Ven-ji egyébként a kemény sors megtestesítője, s ily módon költőnk alteregója. Másol, a Sancho hitében meg egy másik kulturális párhuzam áll a középpontban, különös játékkal: „Megtanulhatsz várni, pedig / árva eged éjszakája / forog künn, mint Don Kisótok / valónak hitt vitorlája.”

S így érkezünk el a kötet címét is adó vershez. A Szélcsönd és újra szél nem véletlenül szerepel ilyen kiemelt helyen, hiszen valóban a sors és a létezés alapkérdéseit boncolgatja benne Pék Pál. Már az Orbán Ottótól származó mottó is filozofikus mélységekre ás: „...kelhet-e ma a tegnapi nap?” S a kezdés, „Atlantisz is merülőben...” egyértelműen az egyetemes gondokat jeleníti meg, természetesen szinkronban azzal a problematikával, ami jól ismert ezen a költői pályán. Megfogalmazódik itt a megtisztulás iránti vágyakozás igénye is: „...ringatja / egy behomályló / ősz tava a testünket / mindazt, mi lesz, / ami tisztább...” S itt sem kikerülhető az önismeret, hiszen végül is magunkhoz vezet el ebben a világban az út. És nemcsak a víz, de a szél is tisztító erejű. Következésképpen: reményt adó.

Láthatjuk tehát, hogy a tragikus életszemlélet föloldása nem lehetetlen ebben a költői-emberi világban. Még akkor sem, ha úgy látja a költő, hogy „Életéből póreséged / az egyetlen üzenet.” (Az egyetlen üzenet) Másfelől a pórré vetkőzött test és lélek lehetőség is a végső harmónia megelégedésére. És újra az önportré kerül előtérbe, miként az jól látható A mélység öre című versben, amelyben újfent egy ősi bölcsesség a mottó, ezúttal a Tao te Kingből: „Aki közös az út-tal, / az út-at elnyeri.” Az útról persze Jézus útja is eszükbe juthat, s az igazsággal és az étellel is példálózhatunk. És egyre inkább érzékelhetjük a versben a végső igazságok keresését, vagy legalábbis az azokhoz vezető út, utak fontosságát. Akár drámai monológoknak is fölfoghatjuk ezt a verset, amelyben a „lenni vagy nem lenni?”

mély kérdése is benne rejlik. Egyik emlékezetes versszaka: „A vég ez tán, a kezdet is. / S bolyongva más világon, / megértem: a Minden Semmi, / s lobog át a valóságban: / rommá romlik, ami épül -- / Hült helyére majd a Részek / szétriasztott utainkról / nevezetlen visszaneznek.”

Arról is elmélkedhetnénk mindezekkel kapcsolatban, hogy az út (és a várakozás) gyakran izgalmasabb és több örömmel jár, mint a célbaérés. Úton vagyunk állandóan, egészen a végső pontig. Úton van a költő is, s útjának állomásai a verseskötetek, s ezt az „útközben”-féle állapotot rögzítik. Ezek az állapotok természetesen különbözőek, s egyre közelebb visznek a célhoz. Persze azt is figyelembe kell vennünk, hogy a pálya még korántsem lezárt, a szemünk előtt zajló folyamat. Közben azonban mindig van megörökítendő pillanat, illetve olyan élmény vagy jelenség, ami maradandó mű létrehozását segíti. Így látjuk ezt az Októberi napló esetében is. Benne a „hulló pillanat” „mégis megmaradásáról” olvashatunk, ilyen remek részletek után: „madár zuhan a / nap-mögötti éjben és / beléd mar a szél // s mint holdat az ág / orv-gyilkokként metszi / szemedet a fény”.

S aztán az Eloldva, kötve sorai között ismét az útról, illetve arról, hogy „Életemet dúlták föl, és / futnék is, de út sehol.” Újra a cselekvés elé gördített akadály, újra a visszszorított állapot. Ám van itt is oldás: „És mégis átkelek én / túl a belső ingoványon -”. XXI. századi mégis-morál? Ady után egy évszázaddal. Igen, az előjelek rokonságot mutatnak. Arról nem is beszélve, hogy mindkét kor válságokkal terhes, s mindkét korban nagy szükség van az őrzőkre a strázsán!

S az a költészet, amely Pék Pál tollán születik meg, ilyen őrző lélekről tanúskodik. Akkor is, ha ez a lélek elmondhatja magáról zsoltáros hangon szólva, hogy: „ide s tova hanyattatom, mint a sáska”. Ám itt (Mint a sáska) hasonlóképpen jelen van a „mégis”, költőnk legújabb korszakának egyik alapfogalmaként. De felkiáltójelként újra itt vannak a Szodoma-versek, nehogy azt higgye az olvasó, hogy a kiút már oly közel...

S újfent igazat kell adnunk Szirtes Gábornak, aki a már idézett ajánló szövegében a továbbiakban így vélekedik: „A költő intellektuális vívódása, morális küzdelme ... még nem fejeződött be. A harc folytatódik. Pék Pál költői szerepfelfogásából és emberi alapállásából – ezt üzenik kilencedik kötetének versei – ez nem is lehet másként.”

A feloldás ígérete: az illúziómentes cselekvés. A költő számára is.

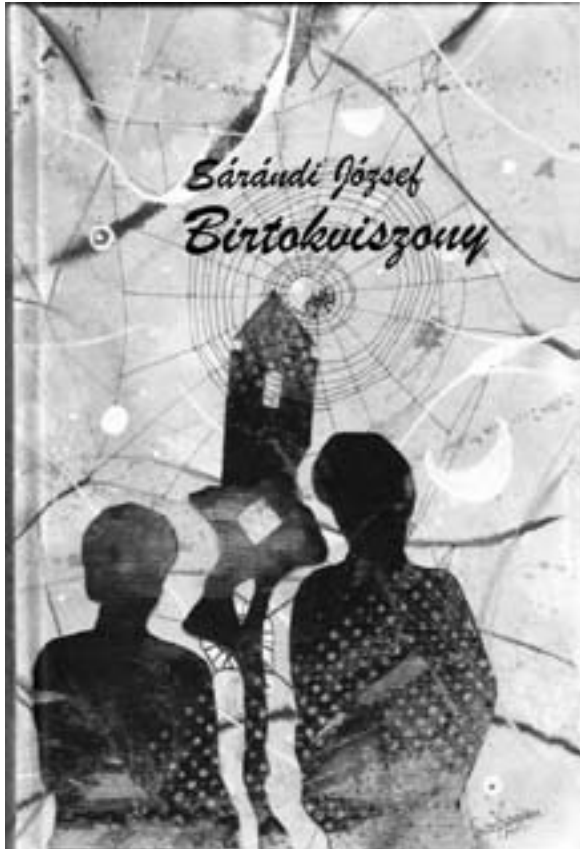
Aki az írás felelősségével, új művek létrehozásával valósítja meg ezt.

(Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pannónia Könyvek, 2006.)

Mezey László Miklós

MILYEN A KÖR ÍVE?

Sárándi József: *Birtokviszony*
(Czirok Ferenc rajzaival)

Az igényesen összeállított verses kötetek egyik ismérve, hogy a könyv anyagának valamilyen jól kivehető, nyomon követhető íve van. A kötet nem egyszerűen versek egymásutánja vagy tematikus csoportjainak sora, de olyan – hol rejtettebb, hol láthatóbb – finomszerkezet, amelynek rajzolata maradandó nyomot hagy az olvasó tudatában. Erre a tartalmi és formai elementumokból összeálló rajzolatra fog emlékezni évek múltán is, akkor is, amikor már a sorok, strófák megannyi költői képe el is homályosul a múltó idő sodrával, hiszen ezt az ívet, ezt a finom rajzolatot ő, az olvasó fedezte föl.

Sárándi József költészetéről, verseinek világáról volt alkalmam összefoglalást adni *Az írás iszonya* (2002) című kötetéről szólván (*Pannon Tükör*, 2003. III. negyedév), ezért most fölösleges lenne az amúgy is ismert verselő köl-

tészetének időben is változó jellemzőit sorra venni. Mondanom sem kell, hogy az 1960-as évek második felétől, végétől napjainkig tartó, csaknem négy évtized versterméséből összeállított új kötete, a *Birtokviszony* maradéktalanul hordozza e poézis minden sajátosságát. Ezért beható elemzés helyett érdemesebb a már említett gondolati-tematikai ívet, a szerkezetét adó nagy vonulatot nyomon követni, föltérképezni. Erre teszek most kísérletet.

Már a kötet első föllapozásakor szembetűnő, hogy a versek szövetét grafikai lapok fonják be, erősítik meg. Czirok Ferenc képei fölnagyítják, olykor kissé átdimenzionálják a verseket. Maga Sárándi József mondta Czirok Ferenc egyik kiállításának megnyitásakor: „Hogyan lehet ma a helyzeti energiájukat, hitelüket vesztett szavak, fogalmak folyamatosan tartó farsangja közben megszólítani az embereket?” Igen, a kérdés éppen ez! Vajon sikerül-e Sárándi József írástudónak és Czirok Ferenc képirónak, ha nem is eligazítani, de legalább megszólítani azon keveseket, akik még várják a szellem embereinek megnyilatkozásait. Van még egyáltalán erre igény? – kérdezem én is a költővel és a grafikkal együtt.

A lehetséges finomszerkezet, a láthatóbb-rejtettebb összefüggések föltérképezésének kezdetén érdemes fölfigyelni a kötet elé illesztett Sárándi-móttó („A pók nem engedi semmibe futni fonálát”) és az első rajz összerímelésére. Mert hogy a képen a sötétre satírozott, homályban hagyott emberalak fölött „szabályos” pókháló feszül. Mi sem száználmasabb, mint a képzőművészeti alkotást prózára „lefordítani”, mégis arra kell gondolnom, hogy a móttó szövege és a rajz ábrája ugyanarra a fölismerésre utal: a pók sohasem céltalanul szövi a hálóját, de nagyon is „tudatosan”, funkcionálisan. És a rajz, az emberalak fölött kifeszülő háló szimmetrikus képe ugyanezt sugallja: hihetlenül ősi természeti törvények szabályozzák a köznapok apróságában elvesző, esetlegesnek tetsző életünket.

Persze Sárándi József nem lenne az, aki, ha azonnal nem csinálna valami szabálytalant, meghökkentőt, ha rögvest nem ellensúlyozná a szimmetriát a maga indulatával, erős érzelmeivel. A kötet első darabjai még ifjúkori versek a '70-es évek második feléből, végéről. Ilyen a *Fegyvered* a toll című ars poetica: „Hagyd a sikert az okosoknak, ők mindig tudják, / mit miért adnak föl magukból. / Fegyvered: a Toll, s amennyit gondolni mersz, / akkora birodalmad”. Ez a tisztaszívú, reményteli, de semmiképp sem naiv fiatal költő hangja. A világot hittel, lélekkel, művészettel és határozott morális tartással, örökbecsű alkotásokkal meghódítani akaró költő vallomása, szentenciája ez a vers. Néhány év múltán, 1985-ben ezt írja *A példátlanokhoz* című, e kötet második, bevezető, ráhangoló költeményében: „Mire teljesítenéd kívánságait / le- vagy fölbukik a király // Kezdheted előlről a dolgot / esélytelenül persze / hiszen a kitűzött jutalom / a korábbi rezsimtől járna”. Biztos erkölcsi ítélet, egyértelmű útmutatás ez a vers, noha – a megzenvedett évek tapasztalataiból következően – már nincs benne annyi hit, bizakodás, jónak való elkötelezettség,

mint a nyitó versben. Nemcsak a központozás tűnt el időközben, hanem a birodalmat meghódító szándék is. Ez a vers pusztán praktikus figyelmeztetés: ne kövess el árulást, úgyszólván hiába...

Nos, e két darabban veszi kezdetét az olvasó közös utazása a költővel és a rajzolóval. Innét, e két ars poetica-szerű verstől emelkedik föl a kötet íve, hogy azután – mint látni fogjuk – visszatérjen a kiindulópontba, azaz körivet írjon le, miközben azért meg is változzon.

A nyitó és a záró darabok között csaknem negyven esztendő (1968-2006) terméséből szemelgethet az olvasó. Hat, hosszabb-rövidebb versekből szervezett ciklus darabjai sorakoznak a kötetben Czirok Ferenc rajzaitól kísérve. Az 1968 és 1972 között keletkezett rövidke Újságversek publicisztikus témákat dolgoznak föl fiatalos, „sárándis” hevülettel, indulattal és igazságosztó szándékkal, mintegy lerántva a leplet a kor álságairól, hivatalos hazugságairól és köznapi-emberi hamisságairól (Örökség; Újsághír). Olyan ez a ciklus, mint a '60-as évek végi ifjúsági és diákmozgalmak tiszta lendülete, őszinte heve, jó szándékú formabontása.

Nagyobb szabású és mélyebb merítésű versek gyűjteménye a Ki kicsoda? ciklus, ahol még mindig az istrángszaggató fiatal költő kiált 1968-ból: „Szekerébe fogott a felnőttkor / csördül nyakamon szíjostor. / Nosza zölden ég a lámpa / gyerünk pajtás a vakvilágba. / -- A sors gürcölni szánt” (Az éj hideg vackára dőlve). Eddig olvasva a verset, úgy hinnénk, az életre készülő, az élet dolgait egyre közelebbről megismerő, a lét kérlelhetetlen szabályaival ismerkedő fiatal ember vall itt. Csakhogy következik a meglepő fordulat, egy önéletrajzi motívum tűnik föl, és rögvest más megvilágításba kerülnek az ifjúkori rugódozások. Íme: „ahol most duruzsol a kályha / a földdel padlózott szobában / ott pottyantott világra anyám / ott kívánt pokolra apám / mert koloncnak születtem / bár erről nem tehettem / Csak meg ne történt volna / e köszörülhetetlen csorba / lehetnék remény valaki szemében / egy szépen kigondolt mesében”. Aki ismeri Sárándi József születésének kis híján tragédiába forduló történetét, az is érzi a fordulat meglepő erejét, drasztikusságát. Mintha a megbélyegzettséget, a törvénytelen születést, a csecsemőkorai „halálra ítéeltséget” egyszerre akarná személyes megváltássá transzponálni, hogy a koloncból életajándék lehessen.

És azután következik a címadó – tehát kulcsszerű – vers, az 1976-ban keletkezett Birtokviszony, ahol a saját „birodalom” fontosságáról vall: „enyém a hatalom / 1600 négyzetméteren / a gazda én vagyok / öröklött telkemen”. Mi ez a vers valójában? Ironikus-játszi költemény a Kádárkor szerény megelégedettségéről? Önironikus vallomás arról, hogy a magát mindenséggel mérő, a világot birtokba venni akaró, tollal harcoló költő végül is beéri kicsinyke kertjével? Hogy nincs más lehetőség, mint visszahúzódní a leányvári „birtokra”? Vagy egyszerűen csak kapaszkodót keres: „nyugodtan éldegélek / nem bánt senki / ki merne ellenem / szót emelni?” Ennyivel érné be? Nem erről van

szó! Sárándi félig komolyan, félig tréfásan vall és játszik. Úgy tesz, mintha a kertjébe visszahúzódní, a kicsivel is beérő, elégedett kisember lenne, miközben muszáj észrevenni a kérdésben rejlő kétségbeesést: ez lett hát a Fegyvered a toll elszánásából, küldetéséből? Még ugyanebben az esztendőben megírja a hetyke választ, a Bizony, Uram című verset: „— éjszakára zongorává változom / rajtam komponál a remény új dallamot / s másnap füttyörészve hirdetem / hogy a komponista én vagyok”. Helyzeti hátrányból előnyt, küldetést csiholni – ez lehet a vers mondanójának summázata, és Sárándi költészetének egyik esszenciális vonulata. Egy-egy pillanatra boldoggá teszi a maga létének tudata, és ez a magabiztosság, a lírai és föl-növesztése persze önironiával árnyalódik. Mindig érezeti, hogy ismeri köznapi élete szigorú határait, zárt koordinátáit, szűkös kereteit, de gúnnyal, ironiával és mindenekelőtt elszánt öntudattal, hetyke daccal átlépi a korlátokat vagy egyszerűen tudomást sem vesz róluk.

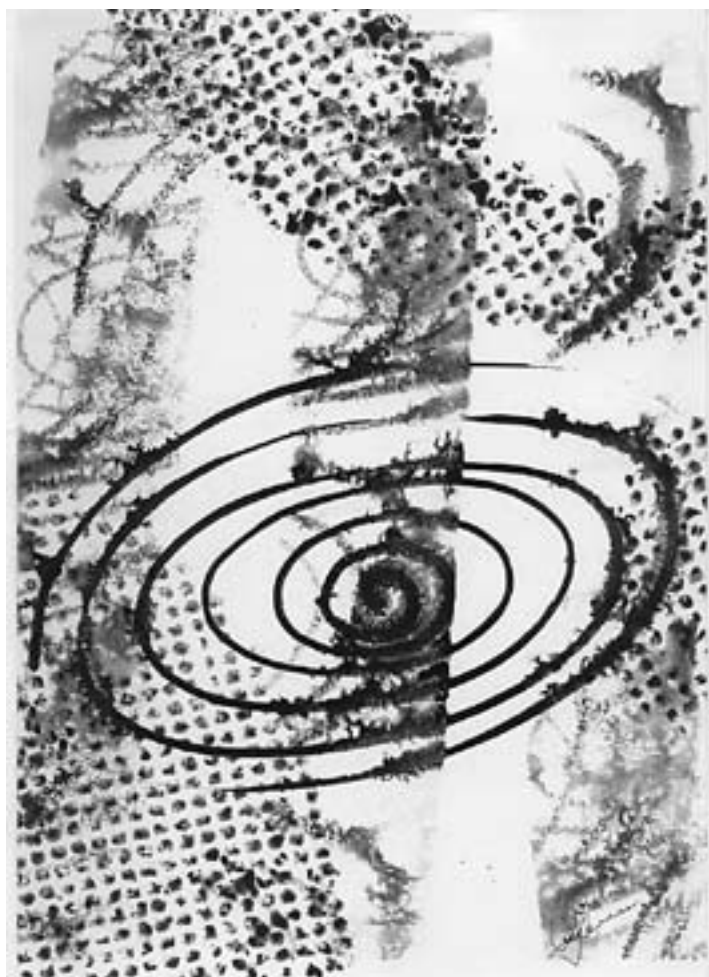
És mi e gondolatmenet mai, időszzerű leírása? Az Üzenet a kegyosztónak című, 2006 januárjában megfogalmazott nyers hangú vallomás: „Nem volt kenyerem a hízelkedés / Dagadtra pofozták lelkem arcát, / mégsem tanultam. // Vénségemre hasonuljak? / Be is baszna”. Itt már nincs kesernyész tréfa, összekacsintó ironia. A hatvanadik életévét elrűgő költő elvesztette vicces kedvét, egyszerűen hitet tesz az őszinteség, az egyenes beszéd, egyszerűen a föl-emelt fej méltósága mellett.

A Hiányuniverzum című fejezet négy verssorozatában a nőkről vall, a nőkre emlékezik a költő. Az „emlékek sorfala előtt” búcsúzik szerelmeitől, alkalmi nőismerőseitől, az elhagyott, megcsalatott vagy éppen csalfa lányok, asszonyok arcát idézgeti, és főleg a hajdani élményt, a gyönyör feledhetetlen pillanatait. Őszinte vallomás, hódító igyekezet, beteljesülés – és azután megint a szarkazmus, az ironia, az illúziótlan konklúzió: „Jót akarsz enni? / Főzöl magadnak / S ha tisztaságot? / Mosol, takarítasz” (Egyen-jog). Íme, a szerelem, a nemi áhítat, a gyönyör mámore után is előbb-utóbb bekövetkezik az illúziók elvesztése, bekövetkezik a kiábrándulás, a nyers valóságra ébredés.

A kötetet záró Fragmentumok 17 töredéke a maga rosszabbik énjével szembenező költő helyenként játékos, helyenként keserűen viccelődő, önironikus vallomása (Normális vagy te?; Ellentmondás), És mielőtt – a költővel együtt, a költő sorsán és belső útján haladva – végképp elkeserednénk, ilyen pompás, megejtő képekből meríthetünk új erőt: „talán elolvad a hó / s lépteid nyoma / visszacsugárzó energia” (Holnapra).

A Fragmentumok – bár többségük már a XXI. század szűlőtte – jócskán emlékeztetnek a '80-as években megjelent „papírsebkendőnyi” versekre; nemcsak terjedelmük, de frappánságuk okán is. A műfajban, amiben Sárándi József annyiszor remekelt: néhány odavetett mondata pontos költeménnyé lényegül.

Itt jutunk el a kötet önmagába visszatérő ívéhez, a körhöz! A záró vers, ez a szellemi önportré fölidézi az 1979-

Czirok Ferenc illusztrációi a kötethez

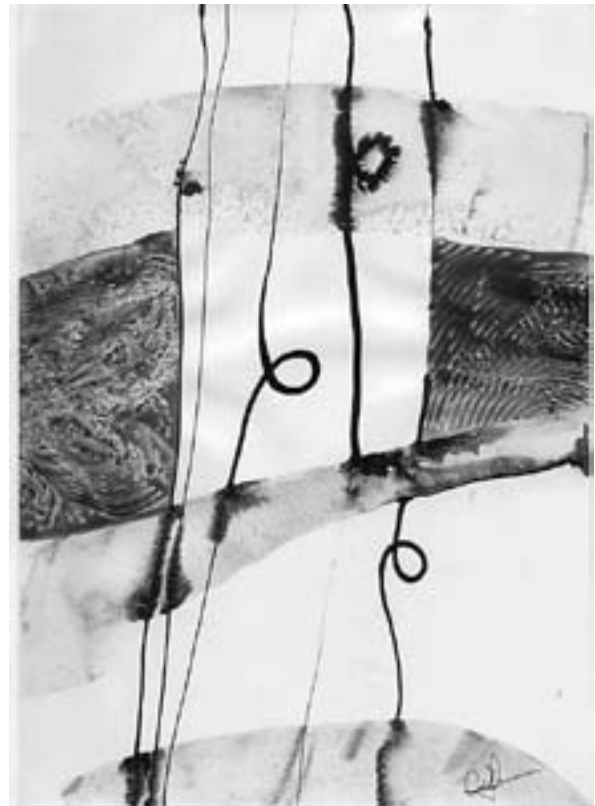
es vallomást, a Fegyvered a toll fiatal költőjét, ám ez az ars poetica immár múlt időben szól, az emlékezés hangján: „ki ez a borotválkozás közben rám meredő rossz arcú férfi / ki egy lángelme hasonmásaként / naponta talpra áll és búskomoran dolgozik / mániákus őszinteségéért / számtalanszor szitává lötték a lelkét / mégsem tudja abbahagyni az igazmondást / a kolduspénzt sem hozó ars poeticát” (Egy analfabéta világpolgár bevallása).

Kell-e magyarázni, honnét hová jutott Sárándi József: a dacos, hetyke, a maga igazságait kifejező ifjú verselőtől a mániákussá vált, csak azért is daccal igaza mellett kiálló, szinte monomániásan, de még mindig formabontóan szóló „öreg” költőig? Kirajzolódik tehát a kör íve, csak épp a vonala más, de ugyanolyan határozott kézvonást hordozó és erőteljes, mint annak idején a '60-as évek második

felében, végén volt.

Így tér vissza ifjúkori kiindulópontjához a költő, és ezt a visszatérést kíséri Czirik Ferenc grafikáinak sora. Mert-hogy ő is visszakanyarodik a kötetet nyitó rajz pókháló-motívumához. Csak immár nem az emberalak fölött lebeg a pókháló, hanem beszövi az embert. A létet, a sorsot behálózó idő – ez a vastagodó, sűrűsödő, ragacsos pókfonál –, ez lesz a fontos, a meghatározó. Az ember őrzi arcát, lelkét, ifjúsága nemes szándékait, de rátelepszik a mindent elborító, elhomályosító elmúlás. Egy magával, korával, környezetével, körülményeivel örök harcban álló költő szövegeit nyomatékostíjják Czirik Ferenc (eredetileg színes) fekete-fehér képe.

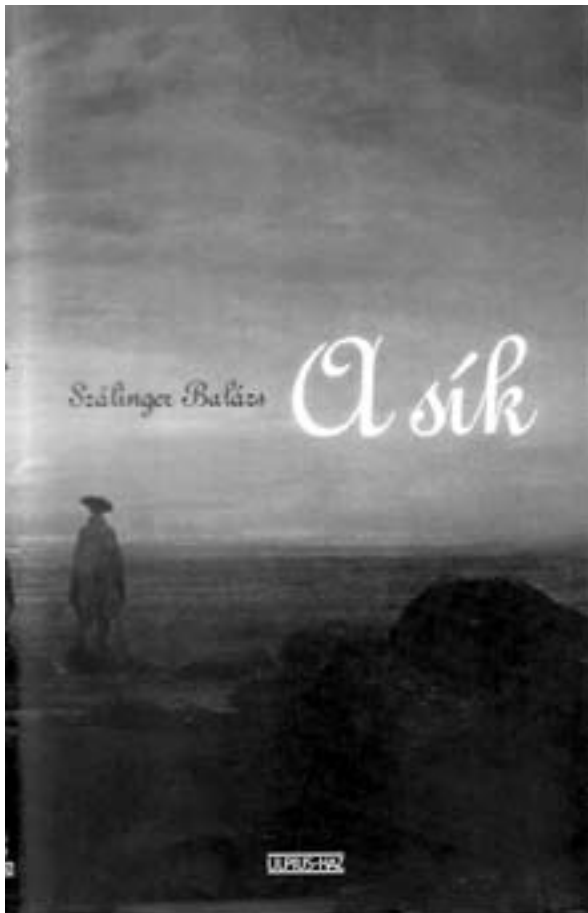
(Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 2006.)

Somogyi Zoltán

A sík geometriája

Szálinger Balázs: A sík

Klasszikus eposzt olvasni mindig majdhogynem bűnös inyenckedésnek tűnik azok számára, akik szeretik az archaikus ízű szövegeket. Ahogy a hexameterek daktilusai átpörögnek a nyelven, hogy aztán a sorok végén a súlyos spondeusok szemvillanásnyi megtorpanásra késztesse, olyan lüktetést ad, ami magával sodorja az olvasót, s észrevétlenül behúzza a mű világának mélyébe. Ez a szabályos ritmus ringató, mint a partra a többinél hosszabban kifutó hullámok csobogása az Égei-tengeren; és pontos, mint a metronóm kattogása, amire a gyakorló zongorista dallamai felülnek, mint vívőjelre a rádióhullámokba kódolt információ. A fennköltség, s a nyálás érzelgősségtől mentes, bátorságot keltő pátoz iránti vágyunk kielégítése szinte csak ezek, a hősiess, a civilizációk hajnalán játszódó

történetek olvasásával lehetséges. Ez a műfaj, ami kezdetben, kialakulása idején a populáris kultúra része volt, az ismeretek emlékezetben tartásának, és a szórakoztatva nevelésnek az eszköze, amivel identitást alapoztak és erősítettek, mára a filológusok, költők és könyvmolyok játéka lett. A huszonegyedik századra a legnagyobb, lelegegánsabb művészi vállalkozások egyike, ha valaki az eposzi formát választja mondanivalója keretéül. Ezzel lehet csak igazán csattanós választ adni a szappanoperáktól habzó színes-szagos, szélesvásznú blódlire; ezzel lehet megfricskázni a giccset, s fityiszt mutatni a művészet álcaruháját magára húzó szórakoztatóiparnak. Egy kortárs eposz születése ünnepnap egy nemzeti irodalom számára. Épp ezért megdöbbentő és érthetetlen a hallgatás, ami körülveszi Szálinger Balázs művét, *A síkot*.

A szóban forgó hősköltemény nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy öt énekben, genezistől apokalipszisig, átfogóan bemutassa egy világ történetét. A sík egyrészt maga a színpad, az örök és állandó téridő, amin egymást váltva lejátszódnak a történelem különböző variációi; amelyek két dologban azért állandóak: mindig a kavargó káoszról születnek meg, és mindig ugyanebbe a káoszba temetődnek bele. Másrészt a sík nem csak metafizikai és mitológikus terep, hanem önmagába görbült fizikai valójában egy bolygót is megtestesít. Harmadrészt a sík az emberi lélek kivételének is felfogható, ahol két ellentétes erő vívja örök harcát, s a tét az üdvösség, vagyis a sík sorsa, azaz a bolygó és a történelem végkimenetele.

Mivel a történelmet ciklikusan fogja fel, és egy egész ciklust feldolgoz - tehát nem csak a teremtésre koncentrál, vagy a költött mitológia egy kitüntetett eseményére, hanem a tétélezett vég is megjelenik - valamint a mű 1868. sorától a 2010. sorig tartó szakasz alapján, helytálló értelmezés hogy ez a mű egy science fiction tematikájú költemény, s a világ, amelynek történetét bemutatja, a mi világunk, a bolygó pedig, amit a sík megtestesít, a Föld. Merthogy a sci-fi trükkje az, hogy úgy beszél a jelenről, az itt és most-ról, hogy a jövőjét festi meg, vagy egy másik, nem létező, kitalált, távoli világba vetíti ki. Ráadásul annak ellenére, hogy az egész mű hangulata hűvös, matematikai, szinte szenvtelenül tárgyilagos, a háttérben mégis érzékelhetően parázslék némi fojtott düh és csalódás, igaz lehetetvékony, már-már melankolikus iróniába rejtőzve. Mintha az egész költemény csak annak apropóján kerekedett volna egész-szé, egy teljes ciklus leírásává, hogy legyen mód beszélni a jelenről, az emberiség mai állapotáról. A mitológiai kontextus, és az eposzi forma segített eltávolodni a tárgytól, mert ily módon komolyabbnak, prófétikusabbnak, kevésbé didaktikusnak tűnik a mondanivaló, és nem lehet könnyedén rálegyinteni. A csomagolás tiszteletet és helyzeti energia-többletet biztosít az üzenetnek, ami a Negyedik ének második felében fogalmazódik meg. Itt kapjuk a fogyasztói társadalom kritikáját, az álvalóságokkal elbutított tömegek leírását, a környezetszennyezés veszélyeiről a figyelmeztetést, a pártoskodás által kettéosztott nép

agyrémszerű vízióját, az elmagányosodott, gyökértelen, megfigyelt, kihasznál, technikai fejlődés által elvakított, múltját felejtett ember kórképét. És mindezt kiváló, magas színvonalú költészettel megírva, fesztelen, maszatos hexameterekben. Ehhez a csúcsponthoz képest a műbeli Nemesnép - amely értelmezhető a teljes emberiség, vagy csak a magyarság allegóriájaként is – korábbi története, és az istentestvérek örök küzdelme, ami megteremtette az embert, csak felvezetés.

A költeményt szervező filozófia alapvetően platonista, dualista és esszencialista. Bár az esszencializmussal leszámolni látszik, mikor az Igazság relativitásáról beszél, s tagadja, hogy az valami szilárd, statikus dolog lenne, ami birtokolható, és mindent felülíró eszközként használható. Egy túl gyakran hivatkozott, elkoptatott, kiüresedett Igazság alkalmazása helyett Szálinger olyasmit javasol, ami leginkább Kant kategorikus imperatívuszára emlékeztet, s ez a megoldás a legjobb indulattal sem nevezhető progresszívnek. Hogy az ember csatatér, amin a Jó és Rossz küzd, egyértelműen dualista világnézetre utal. Ilyen rendszerben szükségképpen csak olyan végkimenetele lehet a harcnak, hogy ideiglenes döntetlen után minden kezdődik előről. A dualista szemlélet mindig ciklikus világmagyarázatba torkollik, ez a sík esetében sincs másként, nem ér bennünket meglepetés. Eléggé ingerelheti a hölgyeket, hogy közhelyes módon Szálinger is a női princípiumot teszi meg a Rossznak, az ördöginek. A két isten úgy marakodik teremtményén, az eposz Hősén, aki az egész emberiséget képviseli, mint váláskor a szülők a gyereken. A családegyesítés csak az által valósul meg, hogy a gyerek megtagadja a választást kettőjük között, és a halál mellett dönt, vagyis új ciklusba kezd.

A mű mögötti gondolkodásmód eléggé retrográd, leginkább tizenkilencedik századnak mondható. Mintha a jelen nagyszerű, találó leírása magát a szerzőt is elbizonytalanítaná, tanácstalanná tenné, s az utolsó, magát még potensnek gondoló, és valamennyire koherens világnézetű, stabil korszak, az előző századforduló előtti aranykor ideológiái által igyekezne megtámogatni az emberiségbe vetett hitét, s feléleszteni optimizmusa alig pislákoló lángját. Így válik kiúttá az újrakezdés, a vég átbillenése születéssé, ami egyben keretezi is a költeményt. Mindig vissza a kályhához. Csakhogy az újrakezdés, épp úgy, ahogy a több élet a videojátékok esetében elveszi a halál súlyát, ez esetben némileg bagatellizálja a vég felé száguldó jelenkorunkról rajzolt figyelmeztető képet. Arra nem történik reflexió – ha csak nem maga az egész mű az, - hogy talán épp ez a tizenkilencedik századi gondolkodás tette a világot olyanná, amilyen most; és nosztalgia helyett esetleg pragmatista előremenekülés hozhatna kiutat. Már ha van egyáltalán kiút.

Ki tudja, hogy nem használt volna-e a célnak, a jelen, mint utolsó előtti pillanat megrajzolásának, ha a költő elhagyja az egész mitologikus keretet, a teremtéstől, vagy eposzi terminológiával a Léda tojásaitól való felvezetést,

és a tandrámai következetességgel végigvitt dialektikát, s csak az ostorozó, vádiratszerű helyzetjelentést hagyja meg arról a világról és társadalomról, amiben élünk, csak részletesebben, kibővíve, ám ugyanilyen gondos és igényes költői megfogalmazásban. Annál is inkább, mert Szálinger úgy menekül ki a felvázolt problémából, hogy álmegoldásként visszaporget mindent a dolgok elejére, s új kezdetet vizionál. Persze lehet, hogy ezzel azt akarja mondani, hogy nincs megoldás. Sőt, hogy sosincs megoldás, bár akárhányféle variációban is szövődne a történelem, a paraméterek adottak, s a kép, ami kirajzolódik, mindig csak a saját farkába harapó kígyó lehet.

A műben szerepel egy Jónás nevű költő, aki tanúja a végnek, és megpróbálja leírni azt. Jónás a Bibliából ismerős, ő az, aki nem akar próféta lenni, de Isten rákényszeríti, hogy beteljesítse sorsát. Jónást Anyaváros népe - vagyis az emberi társadalom - bohóckodásai, szórakoztató játékaik miatt szereti, afféle csudabogárnak tartják, s nem veszik komolyan. Amikor figyelmezteti az embereket, hogy veszélyes dolog teremteni, akkor kinevetik. Hiába végzi feladatát, azt, hogy tükröt tart a társadalomnak, és felvázolja neki a jelen következményeit, nem törődnek vele. Jónás Szálinger alteregója. Szálinger Balázs is megmutatja olvasóinak, milyen a világ, amiben élnek, és figyelmeztet, hogy mire fog vezetni mindez - hisz költő, így valami belső kényszer erre ösztökéli - s műve éppen ezért érték, még ha isteni sugalmazás hiányában megoldási javaslatok zavarosak is, és csak átvágja a csomót, amit kibogozni nem tud. Sorsa sem lehet más, mint a költők, a Jónások sorsa: nem hallgatnak rá. A sík vége azonban még ennek ellenére is optimista. Bár a ciklus véget ér, a síkról eltűnik minden, de a teremtés újra kezdődik, és új lehetőség lesz, hogy ezúttal jobban alakuljon, más irányt vegyen a fejlődés. Persze ebben benne van az is, hogy a vég már elkerülhetetlen. Ráadásul akár vétkesnek, kártékonyak is tűnhet ez az optimizmus, még ha nemes, tisztelni való is. Mert a valóságban lehet, hogy nem lesz új lehetőség. Talán a világ nem születik és hal meg újra és újra, ciklikusan, mint az évszakok váltakozásával a természet. Talán a vég egyszeri és örök. Ki tudhatja?

Egy dolog azonban biztos: A sítót élvezet olvasni, s nemcsak mert szellemi kalandokra hív, és kíméletlenül festi meg korunk portréját, hanem azért is, mert - mint minden eposz - azt mutatja meg, amitől az ember emberi. Így végeredményben Szálinger Balázs költői teljesítménye egyértelműen elismerést és kalapemelést érdemlő.

(Ulpius-ház Kiadó, Budapest, 2005.)

Szemes Péter

Beavatás a dilettantizmusba

Méltatlan folytatásra lelt a Hevesi Sándor Színház beavató színházi kezdeményezése. Az a játszási forma, melyet Ruszt József honosított meg Zalaegerszegen, s mely a későbbi törzsnéző-generáció kinevelése céljából a középiskolás diákok számára klasszikus darabok előadásán alapult, a kapcsolódó dramaturgiai-színháti problémák megmutatására, elemzésére épült, az epigonok kezén a diákok számára nem kanonikus textusok inkoherens egészként való megmutatásává, a színház lényegétől idegen módon, a létrehozók egyfajta pénzkereseti lehetőségévé vált. Az új rendezvénysorozat szervezői hároméves programot kívántak indítani, ennek részeként félévente egy művelődéstörténeti korszak reprezentáns drámaszövegének színpadra alkalmazásával. Ennek megfelelően a nyitó tanévben a reneszánsz és a barokk két alkotása került bemutatásra.

Az első előadás, Bornemisza Péter Magyar Elektrája a színész munkájának köszönhetően még tisztességesre sikerült, bár az elégtelen mennyiségű rendezői kommentár nem segítette elő a befogadók számára a megértést. Tucsni András, a darab színpadra-állítója szavaiból nem vált, nem válhatott nyilvánvalóvá a beavató előadás nézőinek Chorus szerepének mibenléte, voltaképpen funkciója, az antik komédia óta tipo fixo-nak számító Parasitus (a „királ szolgája”), vagy a reneszánsz drámatörténet tükrében a Mester alakjának értelmezése. Mindezek feltehetően a szükséges kapcsolódó ismeretek hiányos voltának tudható be, akárcsak a reneszánsz korban Magyarországon kevéssé elterjedt iskolai színháti idekeverése.

A második bemutató megválasztása még kevésbé bizonyult szerencsésnek, s a létrejött előadás mindazokat a jegyeket magán hordozta, melyeket a beavató színház céljától idegennek mondhatunk. Tompagábor Kornél rendezői bevezetője a Passió magyar versekben című darabhoz teljes egészében funkciótlan és ennek következtében haszontalan volt. Nem alapozták meg a színháti-mű befogadását az olyan terminológiai zűrzavarból kiemelt közhelyek, mint „a színház minden érzekre hat” (nyilván a színhátra, vagy az előadásra gondolt), vagy, hogy „egyszeri és megismételhetetlen” (nyilván az előadás); a színrevivő marxista esztétikai olvasmányélményeinek felelevenítése (azt, hogy a színház célja a hatáskeltés lenne, gyakorlatilag a csekély nézői érdeklődés egyébként sem igazolta); vagy az olyan - bábszínházi terminológiával - „zöldségek”, mint: „a színházban mindig este van” – ez a kijelentés, amint az eddigiek igazolták más terepnumra vonatkozhat, s mind a kortárs szabadtéri előadások jelentős hányada, mind a történeti hagyományok (az antik görögök pl. egész nap

játszottak, az Erzsébet-korban kora délután kezdődtek az előadások, etc.) felidézése cáfolja. Több értelme lett volna, ha az egyébként középkori eredetű – és nem barokk (!) – passió(játék) műfajáról, reprezentáns magyar dramatikusszövegeiről (esetleg pont a csíksomlyói ferences textusokról), az előadásuk módjáról beszél. A felütés zavarosságát tükrözte a színháti cselekményének menete, a színpadi jelrendszerek elemeinek nehezen interpretálhatósága is. A passiójátéknak ugyanis, amellet, hogy az előadott szöveg több különböző fennmaradt misztériumjátékból lett összerakva (melyek önmagukban álló, autonóm műalkotások, így ezek összekötése egy, a szövegek külön világától eltérő, idegen korpuszt eredményez), vannak bizonyos műfaji, s a színháti megvalósításban is nyilvánvalóvá váló törvényszerűségei. A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül: a passió célja *átélni* a szenvedéstörténetet; minden drámaszöveg tartalmaz *énekelt részt*, több előadásban volt *zenekíséretes tánc*; a *színész 3-4 lépést tehet a színpadon*, *arccal mindig a közönség felé fordul, kerülje a spontán mozdulatokat, ügyeljen a szövegmondásra*; emellett a felhasznált szövegváltozatokban Krisztus és Mária mellett kiemelt *Magdolna* szerepe, s nagy teret kap (különösen az 1759-es textusban) *Péter apostol árulása* (bővebben, s a továbbiakra nézve a rendező figyelmébe ajánlom Pintér Márta Zsuzsanna: Ferences iskolai színháti játékok a XVIII. században, Bp. 1993. c. kiváló áttekintését). Arról már nem is szólva, hogy a misztériumdramák ebben a korban ún. interludiumot (általában világi tárgyú közzjátékot) is tartalmaztak. Mindezek hiányában Tompagábor Kornél előadása annyiban kötődött a csíksomlyói, s általánosabban a 18. századi ferences passiójátékokhoz, akár Robert Wilson Heiner Müller-rendezései, mindemellett természetesen a beavatandó diákok sem nyertek több ismeretet e dráma-és színháti típus lényegéről, mibenlétéről. A Passió magyar versekben problémaköre azonban nem merül ki a vázolt lényegi különműségben. Szólnunk kell többek között a misztérium rosszul értelmezett színpadképéről: a félkörben felállított dobogók nem tükrözték az alá-fölérendeltségi viszonyokat, de következetesen még a két oldal erkölcsi megfeleltetését (jobb-jó, bal-rossz) sem, hiszen Ádám és Éva a bűnbeesés után a jobb oldali emelvény tejetjére ült, a rossz princípiumhoz kapcsolódó jelenetek hol a színészi bal oldalon, hol a színpad előterében zajlottak, a Főpap, de Pilátus is (!) egyértelműen a színészi balon, míg a Krisztust később kivégzésre kísérő Katona a jobb oldalon mozgott, de ugyanígy kérdéses a középre rendelt Úr és az Angyalok szerepe is, hiszen a misztériumszínpad középkori eredetű hagyományai az embert (Jeruzsálem szimbóluma) állította a középpontba. Hasonlóképp gondot okozhatott a befogadók számára a különböző alakok megfeleltetése, mivel egyfelől a tradíciókkal ellentétben nők is játszottak, sőt némileg érthetetlenül nemcsak a Sátánt kísérő (a szakrális szövegekben egyértelműen nem-nézőként ábrázolt) démonokat, de az apostolok közül néhányat is (!), másrészt ugyanaz a színész formálta meg pl. a Gonoszt

és Péter apostolt, általánosan a különböző jelenetekben a szerepek módosulását mindössze az egyazon színészre terített eltérő színű köpeny jelezte. Egyedül az Ádám-Jézus megfeleltetés lett volna jogos, jóllehet ez is interpretációs problémákat vethet fel, amennyiben Máriát a korábbi Éva játszotta volna, igazolva a maszkulin (itt a probléma, Krisztus isteni természetére gondolva), illetve feminin princípium időtlenségét, lényegi kontinuitását, ezzel a megoldással azonban az előadásban nem találkoztunk. Erőltetettnek bizonyult a színek és rekvizitumok szimbolikája is, a jók fehérben, a rosszak feketében voltak, mivel azonban Ádám és Éva a bűnbeesés után sem váltott öltözetet, miként egyébként áruháza után Júdás sem, a rendezői olvasat eszerint a bűnt az erkölcsi jó kategóriájába sorolja. Pilátus jellemzően nem túl eredeti módon pirosban (a hatalom színe), a Főpap a státusára utaló kockás-csíkos kendőben jelent meg, az Úr jelenlétét a középkori fénymisztika (Hugo de St. Victor) óta kikopott közhelyként a színpad hátsó részén kifeszített lepel mögül (mint felhőkön a Nap) áttörő sárga fény jelezte. A színjáték világába beemelt tárgyak sorában a bűnbeesés után a színpad elejére helyezett alma a továbbiakban funkciótlanul bizonyult, akárcsak – számomra megdöbbentő módon – a befogadói elvárás-horizontunkban Longinus fegyvereként szereplő lándzsa, mely itt mindössze a Katona kezét lefoglaló kellék szerepét látta el, s a Pilátus és sorban minden szereplő kézmosására szolgáló lavór sem haladta meg, ismét régóta ismert, primer jelentését. Utóbb jelzett gesztus – az alakok kézmosása – azt az olvasatot erősítette, melyet előtte a megmosolyogtató módon a *via crucis egyedüli* bejárása után *önmagát* megfeszítő (!!)

(azaz a keresztre az ismert pózban felfekvő) Krisztus áldozata felkínált, azaz voltaképpen senki sem bűnös az ő halálában. Végül, az előadás egyetlen pozitívuma – hiszen a nem túl eredeti, s a passió világától idegen motívumokat hosszan sorolhatnánk (Júdás megkísértése, áruháza és öngyilkossága nagyobb teret kapott, fontosabbnak bizonyult, mint Krisztus kínozása, keresztútja és halála; a Mel Gibson által rendezett Passió című film zenéjének felhasználása legalábbis szokatlan az ilyen típusú előadásokban, etc.) – az előadás zárlatában a lepel mögött megvilágított üres kereszt, mely valóban a feltámadást, a krisztusi üzenet érvényességét hirdeti.

A két félévben bemutatott előadások összességében csalódást keltettek, megkomponálatlanoknak, a befogadók számára sokszor érthetetlennek bizonyultak (ezt a jelentősen csökkent érdeklődés igazolta). Ekként nemcsak elvesztették beavatási jellegüket, de funkciójukban voltaképpen feleslegesek voltak. További tanulságként kell szolgálgjon a színház számára, hogy amennyiben nem cél számukra a sorozat kudarcba fulladása, helyesen megválasztott (lehetőség szerint a középiskolai tananyaghoz kapcsolódó) darabokat kell, értő módon (lehetőleg nem, vagy nem kizárólag stúdiósokkal) tolmácsolva, nagyobb tapasztalatokkal rendelkező rendező (nem az ilyen irányú képzettséggel és rutinnal nem rendelkező irodalmi vezető, vagy az eddig szinte kizárólag gyerekdarabokat színre vivő, gyerekszínházakkal dolgozó, a komolyabb színpadi munkát kevésbé ismerő munkatárs) irányítása mellett, megfelelő színház- és drámatörténeti ismeretekkel rendelkező kommentátor közreműködésével előadni. Természetesen nem önös érdekeket, hanem a diákok fejlődését, „ruszti” értelemben vett nézővé-nevelését, a színház szeretetét, egyszersmind az irodalmi szövegben megnyilvánuló általános emberi értékek megcsillantását szem előtt tartva.

Jelenetek a darabból

Szalóky Károly

Arcok és terek

Betekintés egy magángyűjteménybe

Karvalits Ferenc – aki a bankszakmában szerzett magának nevet – többévi vajúadás után, tavaly nyáron érezte először, hogy az addig már élénk érdeklődést mutató szűkebb és tágabb (rokoni, baráti) körnek is be kell mutatnia szépen gyarapodó (mű)gyűjteményét. Az egyik budapesti galériában rendezett bemutató kifejezetten jól sikerült.

A bennfentes közönség fel is vonult: volt, akit a gyűjtemény kialakításában vagy bemutatásában vállalt szerep tett boldoggá, volt, akit az összhatás ereje lepett meg, s volt olyan is, akit a csodálkozás szögezett padlóhoz. Mindez a sokoldalúan megnyilatkozó siker arra készítette a gyűjtemény birtokosát, hogy a bemutatkozást folytatni kell, s ebből nem maradhat ki szülővárosa sem, ahol mégis csak számos (gyerekkori) barát, ismerős lehet kíváncsi rá. Így került gyűjteményéből egy jeles válogatás ide, a zalaegerszegi Gönczi Galériába.

A galériás általában nem szívesen nyit meg a saját galériáján kívül kiállítást.

Talán ez érthető. Azon-

ban ebben az esetben egészen más a helyzet; ugyanis én voltam a „felbujtó”, hogy „kortárműveketgyűjtenikell”, Karvalits Ferenc esetében pedig meghallgatásra találtam. (Bizonyára mindez találkozott belső hajlamával és igényével.)

No, de, némileg tárgyilagosabban, hadd térjek rá a kezdetekre.

A kezdő közgazdász a kilencvenes évek elején tért be a Várfok Galériába, ahonnan többszöri látogatás és sok-sok beszélgetés után, szaknyelven szólva egy sokszorosított grafikai eljárással készült, azaz szitanyomattal távozott. Ahogy ilyenkor lenni szokott, arról is hosszasan magyaráztam, hogy a kortárs művekkel való kapcsolattartás alapja valamiféle tartós viszony, ami mindenkiben kialakulhat bármilyen mű iránt, csak egy kicsit érdeklődőnek

és nyitottnak kell lennie. Azt sem titkoltam: a kiállításokat – mint forprofit galéria – nem csak a gyönyörködtetés végett, hanem az eladás miatt is rendezem. Pontosabban, nem a képeket árulom, hanem egy szemléletet, ami már magában hordozza az imént említett viszonyt is, s ami természetesen egy új tulajdonviszony létrejöttében tárgyasul.

Ahogy mindenki mást, őt is figyelmeztettem az ebből következő folyamodványokra. Figyelmeztettem, a gyűjtés olyan szenvedélybetegség, amiből soha nem lehet kigyógyulni, egyre súlyosabbá válik, hat környezetünkre, átalakítja világlátásunkat, befolyásolja gondolatainkat.

Idén lesz tíz éve, hogy biztatásom meghallgatásra talált, s a gyűjtőszendély első komoly megnyilvánulásaként Kar-

valits Ferenc megvásárolta El Kazovszkij fajsúlyos művét, az Emlékmű című olajfestményt.

Innentől kezdve tudatosan és a galériák szerepét felismerve, korrekt módon hozta létre gyűjteményét. Idővel bátran átlépett az első lökést adó galéria képzeletbeli kerítésén, és ellátogatott más galériákba is, de mindezt oly módon tette, hogy nem maradt hűtlen a Várfok Galériához. Folyamatosan képezte magát ezen a téren, megismerkedett a kitűnő kortárs művészekkel, külföldi művészeti vásárookra járt, s ha tehetette, igyekezett azokról is elhozni azt, ami – úgy érezte -, gyűjteményéből még hiány-

zott. A galériás számára nincs nagyobb dicséret, mint ha a gyűjtő – igaz, hozzá közel álló gyűjtő – az ilyen vásáron ugyanazon művésztől vásárol, mint akitől a galériás is vásárolna. Legutóbb így gazdagította a gyűjteményt Loretta Lux és Désirée Dolron egy-egy munkája.

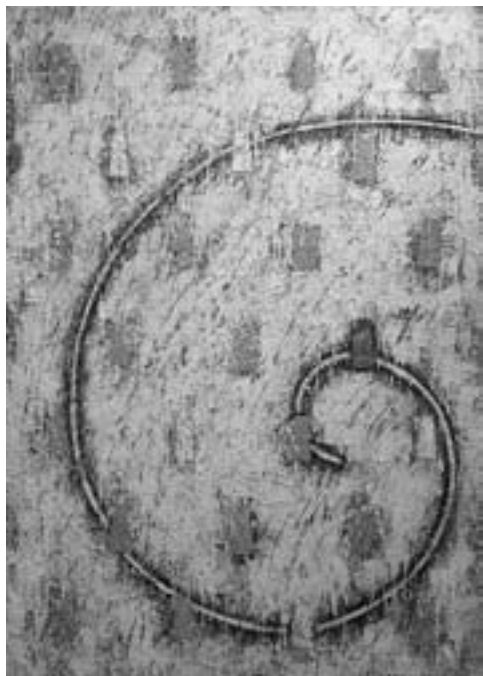
Felismerte, hogy a gyűjtés nem pusztán magának való szenvedély, hiszen a szobánk falán található mű hatását, élményét többszörösen is kiélvezzük; a környezetünkben élő műtárgy

hatása megszinesíti mindennapjainkat, s ma már az is nyilvánvaló, hogy a minőségi kortárs művek vásárlása – még ha hosszú távon is -, de befektetési tevékenységként sem elhanyagolható.

Az elismert bankszakember (akit az év elején neveztek ki a Nemzeti Bank elnökhelyettesének) viselkedése példa lehet

Csiszér Zsuzsi: Réten

Mulasics László: Baljós feljegyzés

Fehér László: Hajókikötőben

Enteriőr a kiállításról

mindazok számára, akik csak távolról, valamiféle elfogultsággal szemlélik ezt az izgalmas világot. Ma már számos magángyűjtemény kerül közszemlére, akár állandó formában, a befogadó város kulturális életét és kínálatát pozitívan befolyásolva.

A zalaegerszegi tárlat – mint már említettük – csak egy részletet, tematikus válogatást mutat be a kollekciónból, a gyűjtő elképzelése alapján, Arcok és terek címmel. Olyan gyűjteményről van szó, amelyet a változatosság jellemez. Spengler Katalin írja az első kiállítás katalógusában: (Karvalits Ferenc) „Választásai nem kötődnek stílusokhoz, irányzatokhoz, éppen a sokszínűség, a világ megközelítésének többféle lehetősége vonzza. A geometrikus absztrakt festészet racionális, fegyelmezett, strukturált világa épp oly közel áll hozzá, mint a figuratív, álom- vagy filmidézetszerű képek, illetve fotó alapú festmények.”

Így ezen a kiállításon szerepelhetnek az általam „kikerülhetetlennek” nevezett Iparterv, vagy az „új szenzibilitás”, illetve a MA egy-egy meghatározó művésze, mint Bak Imre,

El Kazovszkij, Birkás Ákos, Mulasics László, Fehér László, Szotyori László, Szűcs Attila vagy Baranyai Levente. A váltalt témához kapcsolódóan Méhes Lóránt, Gyenis Tibor, Jokesz Antal, Csörgő Attila és Szabó Dezső sem hiányozhatott innen, a gyűjtemény fontos szeleteként. Csurka Eszter, Csiszér Zsuzsi, Eperjesi Ágnes, vagy a legfiatalabb művész, Mojzer Zsuzsa erősíti a kiállított anyagot.

A koncepció világos: vannak itt terek, külsők és belsők, no, meg arcok, szép számmal. A nézőt a „jelenidejűség élménye” érinti meg, megérezve, hogy lehetséges az „átváltás”, a köznapi dimenzióból a legközségeesebb témák, helyzetek, alakok – a művészi eszközök, kifejezőmód által – a maradandóság szférájába lendülnek át. Csábító, vonzó képi világot teremtve. Engedjünk hát a csábításnak!

(Szövegünk a 2007. január 19-i megnyitón elhangzott gondolatok írott változata.)

Enteriőr a kiállításról

Kostyál László

Mi látható a Vitrinben?

A címben szereplő kérdésre egzakt választ keresve először is azt kell leszögeznünk, hogy melyik vitrinről van szó, bár a szó elején a nagy kezdőbetű már utal rá, hogy itt nem egy általánosságban vett, részben vagy egészben üvegfalú, csecsebecsüket vagy kiállítási tárgyakat magába fogadó bútordarabról beszélünk. A Zalaegerszegi Vitrin Képzőművészeti Egyesület neve talán még nem rögződött a kulturális köztudatban, hisz egy alig néhány hónapja megalakult kortárművészeti csoportosulással állunk szemben. A formáció hosszas vajúdas után tavaly jött létre, felvállalva az 1987-1992 között működött, boldog emlékeztető ZALA'ART Egyesület örökét. Az egerszegi képzőművészeknek 1992 óta semmilyen folyamatosan működő érdekvédelmi szervezetük nem volt (szemben a nagykanizsaiakkal), s e hiátust hivatott betölteni az együttes fellépés eredményesebb voltának reményében a Vitrin. Az egyesület ugyan a megyeszékhelyen működik, kötődik a városhoz, de teljes mértékben nyitott minden alkotó iránt, aki elfogadja céljait, és akit a tagság is elfogad. Eme belterjesség elkerülését célzó nyitottság jól látszott a Magyar Kultúra Napja alkalmából, a Hevesi Sándor Színház aulájában rendezett tárlaton is. Már a címe – Új művek – is utal arra, hogy frissen lett lefestve a portál, s szerkezetében is felújításra került, hisz a kiállítók névsorát böngészve új, „gyüttment” nevekkel is találkozunk. A nézőnek így minden oka megvan rá, hogy felfokozott kíváncsisággal kukkantson be a „Vitrin”-be. Belül – mármint a Vitrinben, illetve a kiállításon belül – összesen huszonhét művész alkotásai sorakoznak a posztamenseken és a paravánokon. Hogy ez sok vagy kevés, azt ki-ki döntse el saját nézete szerint. Azt mindenesetre

Németh János: Balatoni Vénusz

előre le kell szögezni, hogy a tárlat – és az egyesület – közös nevezőjét mindössze a város és a csoportosulás neve képezi, így közös tematikát, technikát, művészi gondolkodásmódot vagy éppen stílári preferenciát ne várjunk. Ha azonban ilyen jellegű elvárásainkat képesek vagyunk az ajtón kívül hagyni, a kiállítás éppen sokszínűségénél fogva szinte minden érdeklődő számára rejteget szellemi izgalmat és valódi élményeket.

A felvonultatott skála rendkívül széles. Az egyik pólust a konvencionális szentszobor (Kovács Attila: Szent Pál), a másikat a finom szín-szimfóniákat hordozó struktúrák (Horváth M. Zoltán) képezik. Közöttük a figurativitás különböző szintjeit vagy a szimbolizmusnak, illetve a hang-

vétel emelkedettségének eltérő fokozatait képviselő alkotások révén gazdag az átmenet. Annyira gazdag, hogy e sorok írójában óhatatlanul is újra megfogalmazódik a „kortárs művészet” fogalmának tisztázatlansága. A kortárs kifejezést ugyanis ilyen összefüggésben egyszerre használjuk kronológiai (a művész a most élők kortársa, ami két, nem egykorú emberre vonatkoztatva is abszurd), bizonyos stílári törekvéseket ugyan homályosan, de mégis elkülönítő („korszerű”), valamint művészeti korszakot jelölő („1950 utáni”) értelemben, ami így együtt nyilvánvalóan képtelenség. A definíció felelősségét azonban senki nem akarja felvállalni, ezért nagyvonalú magabiztossággal használunk egy fogalmat, ami alatt sokan mást-mást értenek. Ha az olló annyira tág-ra nyílik, mint most a Vitrin tárlata esetében, akkor ugyan divatosan kijelenthetjük, hogy kortárművészeti eseményről van szó, ám ezzel a valóságban szinte nem árultunk el semmit a jellegéről. Tegyük hát egy virtuális sétát az is-

mét galériává avanszált színházi foyerban, s lássuk, mit kínálnak a Vitrinbe zárkózott művészeink.

A három dimenziót részben vagy egészben megtartó, s ezért az általános gondolat absztrakció alacsonyabb fokát képviselő (nem kvalitatív meghatározás!) szobrászok közül Németh János Balatoni Vénusz című alkotása a barokk, a népies, a szimbolikus és az erotikus fogalmakat

Budaházi Tibor: Ablak II.

Béres János: Csellnő

Nagy
Kálmán:
Idősíkok

Kostyál László képzőművészeti írása

sűríti magába. A félköríves fülkébe helyezett istennő négy volutás csücsökbe csavarodó kagyló közepén emelkedik ki a Balaton habjaiból, fején a termékenység virágát körülölelő korona, hosszú haja mellett a nap és a hold látható. Alakjának zárt szimmetriája és időtlenségbe révedő tekintete ellenére a vállára boruló palást alól kibukkanó ruhátlansága, telt formái érzékiséget sugároznak. Szabolcs Péter Kalákájának a közös teherrel ellentétes irányba induló két figurája kesernyésen szatirikus kor-rajz. A művész karikíroz, és nyíla pontosan célba is talál. Nem egyes emberek butaságát pellengérezi ki, hanem társadalomkritikát fogalmaz meg. A lényegét talán éppen a rézlemez palástjába feloldott testű, szikár, kopasz Próféta-figurája mondja ki, aki nem csupán a jelent, de a jelen folyamatok következményeit is látja.

Béres János fantasztikus – kar nélküli, vagy éppen fura farkincát növesztett – nőalakjai és képzettársításai a klasszikus szürrealista festők (Miró, Dali) képi világát idézik fel egy másik művészeti médium segítségével. Farkas Ferenc művészegénység-interpretációinak sora ezúttal Frans Halsal bővült (Egy jó pohár bor F. H. úrral). A művész, akinek ragyogó érzéke van a kiválasztott művész-előd korát, egyéni stílusát és habitusát egyaránt kifejező megfogalmazáshoz, ezúttal a németalföldi barokk miliójét idézi fel meggyőző érzékletességgel. Filozofikusan elgondolkozó mutatóvanyos nője a Finálé című sorozatának újabb állomása. Kovács Attila Sellője a hal-leány lényének meghökkentően sajátos értelmezését kínálja azzal, hogy a nőalak két lába térdtől lefelé (kvázi itt összenőve) folytatódik pikkelyes haltestben. Szent Pál neobarokk hangulatú, fából faragott klasszikus szentszobrával Kovács magabiztos technikai tudásáról tesz tanúságot.

Fischer György groteszk torzói testrészeik csavarásával és nyújtásával, illetve keresetlenül suta, bizarr testhelyzetükkel vizuálisan nem érzékelhető, emocionális folyamatokat fogalmaznak meg a figuralitás eszközeivel. Olyan pózban jelennek meg, amelynek egyetlen értelmezési lehetősége a látens szorongás expressziója. Fischerhez hasonlóan a hosszanti tengely megnyújtásával torzít Orosz Gergely két kő-portréja is, de az ő esetében az absztrakció célja nem a belső világ láthatóvá tétele, hanem az általánostól eltérő, különleges jegyek hangsúlyozása. A két fej egy-egy önálló gondolattá érlelt, némi túlzással akár karakterportrénak is nevezhető tanulmány.

Az előbbiektől eltérően értelmezi a szobrász feladatát Leclerc Szelényi Ulrik, aki nem az emberi figurát állítja kislasztikai középpontjába, hanem különböző talált, rozsdás (fém)tárgyakból (balta, túske, kerék stb.) állít össze új minőséget (art trouvé). Fiktív tárgykonstrukciói szeméttel telítődő világunk elembertelenedésére és elgépiesedésére utalnak. Az emberi civilizáció ásatag lenyomatainak szobrászi megfogalmazásával hasonlóan gondolkodik Horváth László is. A Lelet a talán a rázúduló szemét által örökre eltemetett ember görcsösen kapaszkodó kezét, a Fosszília pedig utolsónak maradt társa megkövesedett lábnyomát

állítja elénk.

A festők között Oravec Viktória intenzív színhasználatával és erőteljes, a formákat is részben feloldó feltételezéssel tűnik ki. Balogh István Péter fantasztikus álmvilága a finom, hajladozó vonaljáték harmóniájára épít. Erdőben című kompozíciójának kavargó aktjait misztikus fények villódzása kíséri. Hasonlóan metafizikus világba kalauzol bennünket Buday Mihály is, az ő rejtelmes, ködös-párás közegéből gondolatfoszlányként felvillanó arcok a magyar történelem alakjait idézik fel, kissé túlszűfolt, tablószerű kavargásban (Magyar Golgota, Regnum Marianum). Berkes András tüzes, erőteljes kontrasztokat képező színeit rövid, szálkás ecsetkezeléssel viszi fel a kép felületére. Kompozícióinak címe, illetve témája (Madárkirály, Álom és fénybehullás) inkább csak ürügy számára a szín-etűdök keretbe foglalására, játékos motívumai konkrét tartalom hordozására nem törekednek.

Berkeshez hasonlóan képi muzikalitásról tesz tanúságot Bedő Sándor két alkotása, önállóan azonban a figuralitás utolsó maradványai már feloldódnak a felületen. Bedő nem tud, talán nem is akar szabadulni bizonyos konstruktív kötődéstől, ami képeinek csak hosszabb szemlélődés után észrevehető, de határozott kompozíciós szerkezetet biztosít. A négy festménnyel fellépő Nemes László Szerelmem zene I. és II. c. munkáján a zeneiség és a finom erotika keveredik, ahogyan a hegedűk ívelt vonalainak kavargásából női testrészek rajzolódnak ki. Az Édesapám emlékére című kompozíció multiplikatív, archaikusan patinázott Deák Ferenc-portréja egy szubjektív és általánosságban a közösségi szellemi örökségvállalás kérdéseit feszegeti.

Izgalmas, biomorf környezetbe kalauzol bennünket Dienes Gyula, bár az is lehet, hogy csak konkrétumokat kutató képzeletünk látta elünk az elszáradt, görcsös-odvas fatörzsrészletet (Átváltozás). A természeti környezet tóparti táj képében, bezárt ablak szemek szerkezetűjében által konstruktív keretbe foglalva jelenik meg Takács Ágnes textilképén (Hajnal). Vele szemben éppen ellentétes értelemben asszociálja az ablakot Budaházi Tibor, számára ugyanis nem a külvilágra kilátást biztosító nyílást jelent, hanem a sötét ismeretlentől elválasztó felületet (Ablak I-II.). A festő e motívumot filozofikus irányból közelíti meg: az ablak átlátást biztosít a külső (belső?) feketeségre, egyszerűsre mind nyugtalanító hiátust teremt a falfelület faktúrájában. Ilyen megközelítésben egyértelműen negatív töltést hordoz, és valamilyen homályos bizonytalanság érzetét kelti. Ugyanakkor az ablak értelmezhető geometrikus fekete motívumként is, s ez a hűvös elvonatkoztatás jelenik meg Budaházinak az ugyanazt az önmagában nehezen értelmezhető képelemet egy soron belül meghétszerezve megjelenítő Jeleink c. kompozícióján. Bizonyos értelemben ugyanezt a gondolatot fejlesztette tovább Cseh Róbert, aki számára már a képfelület elvileg szabályos négyszög formája sem jelentett áthághatatlan akadályt, s így a tiszta barnával és okkerrel megfestett alkotásának külső formája is hatszögé válik (melynek egyik szöge ráadásul konkáv),

szervesen alárendelve a geometrikus képépítés rafinált logikájának, melynek révén a hagyományos formarendszer megkérdőjeleződik, és relatívává válik.

Borbás Helga Vízalatti városa égő vörös háttér előtt teremt sajátos, kékes színű, geometrikus faktúrákból és bekarcolt, nehezen értelmezhető jelekből felépített önálló képi világot. A hasonló logikával gondolkozó Karner László képi motívumai átmenetet képeznek a fiktív (rovás)írásjegyek és a piktogramok között. Nála e talányos magánmitológiát megfogalmazó jelek – bár színük a sárgás alaptól alig üt el – nagyobb hangsúlyt kapnak, önálló esztétikai szerepet játszanak, és szabályos keretbe, illetve csúcsvíves fülkébe foglalva hordozzák a kvázi verbális tartalmat (Kisvárosi történet, Gótika). Ugyancsak feszes, konstruktív struktúrárt vesz alapul a képépítésnél Nagy Kálmán, ezt azonban tüzesen vidám, izgalmas rész-felületeket képező színfoltokkal oldja. A megjelenő antropomorf motívumok (angyalfigura, emberarc) nem narratívához kapcsolódnak, nincs tömegük sem, hanem képen belüli ellenpólust képeznek a geometrikus formákkal és a vastagon a felületre vitt szín-faktúrákkal szemben. A festő Idősíkok c. képe a két előbbi művész alkotásaival a festett belső keret alkalmazását tekintve is rokonságot képez.

Előbbieknél még egy lépéssel tovább megy Horváth M. Zoltán, aki immár elhagyja a valamilyen szinten konkrét támpontot adó képi jeleket, és – legalábbis első ránézésre úgy gondolnánk – kizárólag az egymásba minden kontraszt nélkül átváltó, helyenként visszatöréssel rusztikussá tett, különböző intenzitású színfoltokból építi fel zenei asszociációkat ébresztő képeit. Mégsem így van azonban, miután a képfelületen a többi résztől alig eltérő tónusértékkel szabályos, egyenesekkel határolt hosszánegyszögek rajzolódnak ki, s képeznek határozott logikával felépített kompozíciót. Az elvont, tisztán geometrikus gondolkodást és az erőteljes színeket más gondolkodásmóddal párosítja össze Németh Klára, akinek dekoratív mintával kitöltött koncentrikus sávokból összeálló Körképe leginkább valamilyen ősi kultúra holdnaptárjának képzetét ébreszti fel.

Nagy Szilvia hétrészes sorozata (valójában csupán ennél fogva összetartozó) kisméretű tűzzománc-képekből áll, fantasztikus, konkrét asszociációkat nem ébresztő, kicsit talán szecessziós jelleggel, hajladozó vonaljáttékkal kialakított motívumai az alkotó játékos fantáziájáról tanúszkodnak. Hasonlóan szertelen a képi erővonalak kavargása Tánzos György Nautiláció című, négy grafikai lapból álló együttesén is, de itt a mozgás határozottan örvénylő, s maga a kompozíció ebből kifolyólag minden alapvetően esetben centripetális jellegű. Ezt kiegyenlíti ugyanakkor egy, a képmező sarkai felé irányuló erőhatás is. A két irányultság csak a képek egészét tekintve van egyensúlyban, a kép különböző részein állandóan változik, s ez adja a felületek különös feszültségét.

A többiektől teljesen eltérő, öntörvényű grafikai világot alakított Frimmel Gyula, amely alapvetően a reneszánsz

látásmódjára és perspektívájára épül, de rendkívül sajátos módon alkalmazza azt. Frimmel lapjain bravúros módon többféle technikát alkalmaz, az egyes képrészek tulajdonképpen ezek alkalmazásával készített fragmentumok, amelyből nem a látvány szintjén, hanem mélyebb összefüggések alapján áll össze a filozofikus tartalmat hordozó kompozíció (Fény, Fölfelé).

Az elmondottak jól tükrözik azt a gondolatgazdagságot és sokszínűséget, amely a tárlat sajátja. A Vitrin most ki-tárult, és a jövőre nézve szép reményeket ébresztő képet mutatott önmagáról. Az egerszegi egyesületnek amolyan vérvonal-frissítésként komoly hasznára szolgálnak a távolabbról érkezett tagjai. Balogh István Péter, Berkes András, Leclerc Szelényi Ulrik, Oravecz Viktória és Orosz Gyergely belépése erősítést jelent az amúgy sem gyenge itteni csapatnak. A kérdés most már az, hogy mekkora kohéziós erő munkál a társaságon belül, s hogy a közös szakmai érdekeken túl sikerül-e kialakítani valamilyen közös identitást. Ennek igen nagy a jelentősége, és nem is megy egyik napról a másikra, csak egy hosszabb folyamat során épülhet fel. A közös identitás azt jelenti, hogy nem csak belül vagyunk a magunk köré épített kerítésen, hanem azt is tudjuk, hogy miért jó nekünk itt, s mi az a közös irány, amely felé a többi lévővel együtt tudunk haladni. Bár a belőlem itt ennek kapcsán kikíváncsolt „alkotóközösség” fogalom manifesztálódásáról a jelen körülmények között nem lehetnek illúzióink, a további eredmények és remélhető együttes sikerek a közösség (az említett fogalomnak legalább ezt a felét hadd használjam) összetartó erejének függvényei. A Vitrin megalakulása és működése a zalaegerszegi és a nyugat-dunántúli képzőművészeti élet szempontjából egyaránt igen fontos mozzanat, s remélhetőleg a belső gravitáció elegendő lesz a működés lendületben tartásához, illetve elmélyítéséhez is.

Bedő Sándor: Etüd

Novotny Tihamér

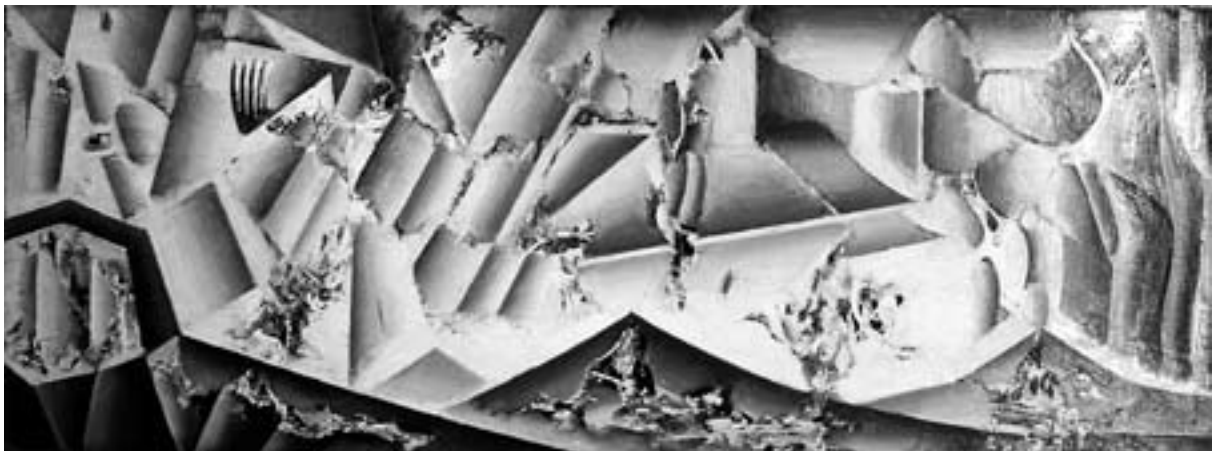
A Kapos Art-ról és Az új magyar avantgárd – Hommage à Ungvári Károly c. tárlatról

[Országos pályázati kiállítás, Vaszary Képtár, Kaposvár, 2007. március 16. – április 15.]

A dolgokat egyetlen művészeti ágra és műfajra kisarkítandó, mintegy metaforikus értelemben mondom, állapítom meg, hogy a képzőművész teszi a dolgát. Mondjuk, mániákusan fest valamit, amiről az a meggyőződése, hogy amit fest, azt csak ő tudja úgy megfesteni, mint senki más. És egy valamirevaló alkotó, ha valakitől mégis valami nagyon hasonlót lát vagy éppenséggel ugyanazt (aminek valljuk be, a dolgok jelenlegi állása szerint, azért van némi valószínűsége), akkor azonnal abbahagyja azt, amit addig

donjegyekkel felruházott, ámde földi idejű „állóképét”, „állócsillagát” ismerhetjük fel. Így az élmény értelembe, értékfelfogásból értékfelfogásba, lélekből lélekbe hatoló! Ezért lehet örök, közmegegyezésen alapuló és közösségi is egyben!

Ennek ellenére az is megállapítható, hogy nemzedékünk tagjai – értem ez alatt a mai, a szokottnál kissé tágabban értelmezett középgeneráció képzőművészeinek java részét, sőt az előttünk és az utánunk járókéit is – egész életük során különféle csoportokhoz, alkotóközösségekhez tartoztak, s esetleg tartoznak ma is. Igaza lehet annak a művészettörténésznek, aki azt mondja, hogy legújabb kori művészettörténetünket tulajdonképpen le lehetne írni a művészpárok-művészcsoportok szemszögéből nézve is. Mennyi kezdetben csak megtűrt vagy tiltott, ám a '90-es évektől szabadon kibontakozható, hosszabb vagy rövidebb életű alkotókör, művészcsoport, tendencia és mozgalom Magyarországon az 50-es évek második felétől kezdődően!¹ Mert a rendszerváltás után gomba módra alakultak és szaporodtak a képző- és iparművészeket rendszerint

Ungvári Károly - Tapolcai medence

csinált, és új megnyilatkozási lehetőségek felé fordul. Sőt az sincs kizárva, hogy sértett önértéket kompenzáló, a művek megsemmisítésével vagy egyszerűen csak a munka időszakos vagy végleges abbahagyásával válaszol a megismételhetetlenségét és egyediségét hiteltelenítő, az ars poetica-i önállóságát és függetlenségét csorbító kihívásra. Tehát az „igazságkereső”, a „kutató” művész alkot, és amikor alkot, választ is egyben: témáiban és stílusában saját világát alakítja ki, választja meg. Tettével nem új világot teremt, de teremt a világ újrafogalmazottan újszerű képét, amely „világszemléletének” lényegi kifejezője. Ezért amikor választ, csakis önmagát választja: önmaga lényéből fakadó, szorgosan felépített világnézetét hozza létre, amelyben viszont (szülessen bár több száz vagy több ezer mű a keze alól) – ismét metaforikus értelemben – Isten egyik arcának vagy egy maga fölé emelt eszmének az embertársainkra visszasugárzó egyéni, azaz személyes tulaj-

ideológiai, szakmai-műfaji, területi vagy hagyományörző alapon összefogó egyesületek, szimpóziumok és társaságok.² A Képzőművészek Batthyány Köre – amely azzal a céllal jött létre 2002-ben, hogy a jobbítás szándékával rendszeresen megfogalmazza kritikáját, gondolatait és javaslatait a művészeti élet sajátos világával kapcsolatban – Helyzetkép című értékelésében, amely a Magyar Szemle 2005/3-4. számában jelent meg, három jelentős lépésben összegezte a Változások korát: 1989-ben megszületett az Egyesületi Törvény, nyomában létrejött a Magyar Képzőművészeti és Iparművészeti Társaságok Szövetsége, amely 1996-ban az Európai Művészek Tanácsának tagjává vált, és 1994-ben megtörtént az NKA, azaz a (Nemzeti Kulturális Alapprogram) felállítása.

A kialakított rendszer működésének problémáit félretéve, s visszatérve a bevezetőben mondottakhoz, kijelenthetjük, hogy a művész szuverén, legalábbis az ember azt gondol-

ná, hogy erre megy ki a játék, ez a tét. Az eddigiekből mégis az tűnik ki, hogy az alkotók hosszabb-rövidebb időszakonként hajlandóak alárendelni független személyiségüket bizonyos csoportszellemnek vagy a csoportokban dolgozó nagyobb formátumú szellemiségeknek, közös céloknak, nézeteknek, elveknek, érdekeknek, tematikáknak és stílustörekvéseknek. Sőt olykor kifejezetten keresik, igénylik a kisebb-nagyobb baráti közösségek, munkaalkalmak, kutatási programok és kalákák, valamint az együttes szereplések inspiratív közegét és ihlető erejét.

Ilyen jellegzetes, a progresszív helyi képzőművészeti hagyományokat tudatosan felvállalni és folytatni akaró, valamint az újító szellemű, kereső-kutató beállítottságú, hazai és nemzetközi, régi és új kortárs avantgárd tendenciákhoz és a legfrissebb törekvésekhez nemcsak topográfiai szinten és indíttatásból csatlakozni kívánó csoportalakulat Magyarországon, az egyesületi törvény után valószínűleg az elsőként bejegyzett, ún. Kapos Art Képző- és Iparművészeti Egyesület is. A helyi, országos és nemzetközi feladatokat ellátó társaságnak ma már körülbelül negyven tagja van, és a város, valamint a megye művészeti és kulturális intézményhálózatának egyik meghatározó csomópontjaként működik. Tevékenységét olyan rendhagyó kezdeményezések jelölik és jellemzik, mint amilyen az Országos groteszk képző- és iparművészeti vagy a Közép-Kelet Európai (azaz Nemzetközi) Képeslap (azaz Mail art) kiállítás, a Barcsi Nemzetközi Művésztelep és az azt támogató Nemzetközi Művésztelepért Alapítvány, az SMK [Somogy Megyei Művelődési Központ] Kapos Art Galéria és a Groteszk Gyűjtemény létrehozása. Az Egyesület élő nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik, amelyekről az olyan jellegű tematikus tárlatok is tanúskodnak, mint amilyenek a régebbi, az Esszencia – magyar-román kortárs képzőművészeti kiállítás és a legújabb, a Kelet-európai digitális üzenet voltak.

Az Új magyar avantgárd – Hommage à Ungvári Károly című legfrissebb tárlaton felsorakozott 63 alkotó közül éppen tizenegyen vannak olyanok, akik a Kapos Art Képző- és Iparművészeti Egyesület tagjai.³ S a meghirdetett pályázat útján beválasztott kiállítók közül valószínűleg egy sincs, aki ma ne lenne tagja a fentebb felsorolt (vagy talán a még nem is említett) kisebb vagy nagyobb egyesületek vagy társaságok valamelyikének.

A Vaszary Képtárban megrendezett kiállítás manifesztált tisztelgés és tiszteletadás a 2000-ben, tehát a 76 évesen elhunyt, a „modern magyar művészet kevésbé ismert klaszszikus”, az újító szellemű, karakteres világot kialakító, szintén „kapos artos”, autodidakta festőművész, Ungvári Károly előtt, de úgy, hogy az egész magyar progresszív Kassáktól napjainkig terjedő folyamatát helyezi avantgárd tautológiájának előtérbe. Ugyanakkor a pályázati szórólapon megfogalmazott cél az újszerűsége, az újdonság erejére is nagy hangsúlyt fektet. Sőt merészen erre az éllovaság- és élcsapatserűsége helyezi a fő hangsúlyt, amely az Európa és a világ más-más helyszínein egykor és ma együtt és külön (akár egymás ellenében is!) működött vagy hálózatszerűen működő modern, avantgárd, neo-avantgárd és posztmodern alkotóit, művészcsoportjait és tendenciáit nézve, bizony nem tűnik egyszerű, problémátlan és súlytalan feladatnak. Mindenesetre egy emberpróbáló dolgozat témája lehetne annak definiálása, hogy ma kit vagy mely törekvéseket nevezhetnénk avantgárdnak. Ebbe a rendkívül bonyolult

Lendvai Péter: Gergely - Panel

feladatba én most nem is mennék bele. Azonban a pályázati felhívás szellemiségéből kiindulva a következőkre kell, hogy gondoljak. Avantgárd, azaz a gárda előtti élcsapat – lásd a kifejezés francia eredetijét, ti. détachement d'avant-garde – jellegű művész az, aki először ütközik meg a metaforikus vagy a szó szoros értelemben veendő ellenfelével, aki újszerű, eladdig nem alkalmazott „harcászati” eszközöket alkalmaz, akinek szokatlan a stratégiája, akinek meglepőek a kérdésfelvetései és megoldásai, akinek lételeme a versengés és tudja, hogy csak az előtte járó tagadásával, „legyőzésével” törhet előre célja felé. Megjegyzem, ebben az egy évszázadot meghaladó, a modern poszt-jait használó polifonikus, szinkretista, kollázs- és montázselvű, pluralisztikus és eklektikusan állandósult utókorban talán célszerűbb és pontosabb lett volna a megújuló magyar poszt avantgárd vagy arrière-garde (ti. hátvéd vagy utóhad) többszörös jelzős szószervezetet használni, ugyanis a tisztességesen és jól rendezett, valóban kvalitásos kiállítás, ha nem is kizárólagos újszerűségében, de az egy évszázados modernitás-hagyományokat egyéni formanyelvekben, eszközhasználatokban, gondolkodás- és látásmódokban őrző és ötvöző összebeállítótsága mindenképpen haladó szemléletűnek mondható.

És most rátérnék a tárlat valóban posztmodern tendenciáinak, stílusirányzatainak az elemzésére –, hogy ki konstruktív, konkrét vagy minimalista; s hogy ki foglalkozik, s hogyan analitikus vagy szubjektív színrendszerekkel; hogy ki mennyire dekoratív vagy absztrakt; s hogy ki hogyan alkalmaz expresszív gesztusokat vagy szerkesztett lírai foltrendszereket; hogy ki mennyire emblemikus, s hogy ki nek mennyiben eszköze a jelfelmutatás; s hogy ki alkalmaz éterien imaginárius vagy valóságot átfestő tereket; s hogy ki használ fotót vagy számítógépet, s egyéb médiumokat; s hogy kik járnak egyéni utakon stb., stb.

Az igazán nívós és izgalmasan kiállításon megjelenik: Erdős János felülről nézett, mezőgazdasági földtakaróként is értelmezhető, dekoratív leegyszerűsített, légi-felvételeszerű tájstruktúrája; Serényi H. Zsigmond titánfehérbe csomagolt, radikális gondolatfestésze, vízszintes zsinórszakaszokra komponált, szigorúan konceptualizált, minimális eszközkészlete, a fény és árnyék segédeszközeivel rajzolt, tisztán geometrikus vonalrendszere; Pintér András Ferenc expresszíven alanyi, gyermekszemmel (is) látó, naivan szubjektív, magán-folklorizmusa; Dréher János költői hangulatának, lírai lélekállapotainak plectolos homokba dermedő, álrégészeti terepfeltárásokat (is) modellező anyagfestésze; Kopasz Tamás drámai közvetlenségű, tapintható indulatból születő, expresszív érzelmoltjai; Gyórfy Sándor díszítő jellegű, az arany metszés arányaihoz kis diszsonanciával közelítő, geometrikus színmező-festésze; Szarka Csilla játékos informel képének narancsvöröseiből kibontakozó, gyermekrajzszerű „állatmeséje”; Ganczaugh Miklós csontvázszellemeket idéző „halottak napjának” a keresztény művészet hitbéli toposzait és mítoszsképeit egyéni módon átíró, látomásos festésze; Tóth Ferenc kollázs- és montázsvelű, civilizációs üledékképei, a széttöredezett tárgyi világot esztétikusan leképező „merzközmozgóniái”; Harangozó Ferenc merített papírokra itatott, irányított foltokból, rajzosan konstruktív jelépítményekből és kalligrafikus szimbólumokból mesészerűen szövődő félabsztrakt történetei; Fenyvesi Márta sík-tér jellegű, antikizáló hangulatú, dekoratív álomkulisszái; Szécsi Katalin vastag, jól nyúzzható-nyaggatható merített papíron megjelenő, sebvakaró, sebtakaró kitarulkozásának és formátlanságokba rejtőzködésének sejtelmes tasizmusa; Sz. Varga Ágnes (Kabó) a sötétség falait mértani jelekkel megnyitni vágyó, transzcendencia- és aurakutató, fénybűvölő miszticizmusa; Hajdú László esztétizáló „geo-struktúráinak” színrelief hatású, az anyagtalán és az anyagi dualizmusára épülő dekoratívizmusa; Halla Tibor horizontális borzolású, földbarázdászerű, sáros, kormos színvilágú „magas-massza” „olaj-objektjei”; Molnár Gabriella a nagyobb kockákban a kisebb kockák alul- és fölülnézeti térrillúzióival (ki-bekapcsolásosan) játszó, alapszínekre hangolt, finom gobelinképe; Mózes Katalin emblemikus „jel-madonnájának” sötét, metafizikus térbe helyezett, titokzatos lírája; Búki Zsuzsanna magashól nézett, légi-felvételszerű, apró színes gesztusokból és foltocskákból szí-

getszerűen összerakódó firkatopográfiája; Kazinczy Gábor alanyi kalligráfiájának, alapgesztus-ábécéjének fehér oltárkövek pasztózus masszájába karcolódóan felbukkanó, fekete háttérből kiváló triptichonja; Kis Tibor az olaj-vászon anyagszerű illúzióját keltő, a geometrikus és síkszerű színmezőkön megjelenő, lebegő, elemi „egérrajz” jeleket magára író, digitális festménye; Opánszki Tamás inkább absztrakt expresszionista, mint alig-figurális, széles ecsetjárású gesztusnyelvé; Alföldi László tépett, réteges plakát-üledékekre emlékeztető felületeinek talált újságlapok és színes magazinoldalak segítségével egymásra másolt, esztétikai esszenciává tett, egyedi „átiratai” és lenyomatai; Ábrahám Rafael alul- és fölülnézetet egyszerre mutató, metafizikus térben szétnyíló, fekete úrben szimmetrikusan lebegő két hasábháromszögének szent szimmetriája, szakrális geometriája; Kovács Albert társadalomkritikai élű individuális mitológiájának sematizált kettős önarcképe, egymásra íródó, mérnöki vonalvezetésekkel labirintusszerűen át- meg átszótt két arctalan tojásfeje; Ágfalvi Adrienn homályos üveglapon vagy bemozdult objektíven keresztül szemlélt, vizes, párás, cseppfolyós tájrészlete; Matzon Ákos az érzéki konceptualitást, a geometriát, az informelt és a gesztus festészetet, valamint a konkrét és az objekt művészetet ötvöző vertikális „zongorabillentyűinek” keskeny, függőleges tükörelakokkal nyitogatott három „titkos kertje”; Pascaola Marianna a gyermekek és az örültek világát utánzó, pszichologizáló, primitivista portréja; Wagner János függőleges, fésűs ecsetvonal-rétegeinek vízszintes színpázmákat rezegtető, szötte- vagy rongyszőnyegszerű, érzéki festészeti redukciója; Szilárd Klára sötét, organikus gesztusokkal strukturált, sejtelmesen szálkásított, pöttyögetett, lazúros, világos szín-terei nézői lírai absztrakciója; Móder Rezső négyzetes olajképének imaginárius sárgájában átlós szigetként lebegő, alanyi jel-elemei, repülő hangvilla „génjei”; Szentos Ottokár tónusos spanyolfalkulisszákat építő, mértani színsíkokból és mitologizáló jelekből alig-tereket kikristályosító, Klee-szerű labirintusai; Kiscsival Melinda angyalszárnyakra szerkesztett, motívumösszevonásos módon tömörített, rajzosan festett szürrealisztikus képanagrammája; Gábrriel Ajna a terroristák titulusát a tömegoszlatás jelvényeire és legfőbb fegyver-ikonjára, a könnygázvetőre, s ezáltal a rendőri vétkezőkre visszahárító, neo-popos szín- és formavilágú, emblemikus festménye; Kőrösi Papp Kálmán kékesfekete kozmikus térben izzó, vizionált „korlátlan tüzeinek” mágikus informelje; Stampler Lajos nyomtatott szövegmásolatokkal, halmazatos kézjegyekkel, kalligrafikus írásjegyekkel egy arcot (talán éppen Ungvári Károlyét) négyszer temető PC grafikájának „laudatio funebris”-e, halotti beszéde; Gyulai Lajos egy festő emlékére festett ablakmotívumának puha, érzéki, fényáteresztő geometriája; Orosz Lajos narancsos, sárgás, rózsaszínes foltokba felszívódó, házikós, dombos tájrészlete; Ungvári Judit az igali dombvidéket amolyan „ungváris” felfogásban idéző, orfikusan kristályos és kubisztikus tájképe; Károlyi Ernő a naturát színes belső

tájja átíró lírai absztraktja; Vörös András körbefújt tárgylenyomatokat, falfirkaszerű gesztusokat, betűket, számokat, sötét, szálkás vonalvezetésű portrévázlatokat kavalkádszerűen, mégis drámai módon összeszerkesztő, kíméletlen expresszionizmusa és jel-szimbolizmusa; Lengyel Zsüliett a bonyolult térszituációkat, a közeli és távoli táji, tárgyi és test-elemeket egy elbeszélő rejtelemben megmutató, pszichologizáló szürrealizmusa; Manyák Mariola kemény élekkel festett lebegő tértárgy-szerkezetének rafinált négyes szimmetriát alkalmazó, egy középtáji enyészpont köré perspektivikusan szerkesztett, metafizikus kubus geometriája; Jónás Péter egy éjsötét inkarnációs térben megtestesülő fényjelenségének szakrális miszticizmusa; Bátaí Sándor (talán) a zsidó sírkövek sárgásbarna felületét, fent legömbölyített, téglatestszerű alakját s tömegét utánzó, tárgylenyomatok izgalmas domborulatait is őrző, alig reliefszerű, papíröntvény „szobrai”; Károly Sándor Áron üvegtesteket, áttetsző anyagokat látszólag véletlenszerűen egymásra montírozó, kékes transzparenciákban fürdő, sejtelem-üledékes fotogramjai; Halmos Klára szálkás vonalából mágnesező erők mentén összeálló, üres térben örvénylő, szalagtáncot járó tusrajzai; Baksa Imre Moholy-Nagy László és Gyarmathy Tihamér fotogramjainak minőségét és világát idéző, számítógép segítségével összeszerkesztett, fekete-fehér fény-árnyék képarcitektúrái; Kántor József építészeti jellegű, mátrixszerű, konstruktív vonalrendszerekkel és elemi jelekkel operáló, folt- és szerkezetregező szitanyomatainak matematikai egyenleteket vizualizáló eleganciája; Ország László iparcsarnoki (?) méretű, üres lépcsőháznak PC grafikában megörökített, sejtelemtérre manipulált, szomorú filmjelenetek képzettársításait éberszítő, fény-árnyék derengésű, homályos nyomata; Répászi Béla szintén PC grafikájának kopottságot, fakultságot utánzó, a gyermekkor ártatlanságát és a „vos szegekkel veretül” – „Népek Krisztusa, Magyarország” két életérzését szembeállító „56-os mozaikja”; Drozsnik Dávid „Bánat” című szitanyomatának sötét és fakó színvilágával tökéletesen egybevágó hangulatú, két elmosódó emberfigurájának szenvedően áhítatos és bánatos alakja; Ruczek Zsófi egy személyautó ajtókarosszéria-elemére ragasztott, a pop art ikonográfiai alapnyelvét újrahasználó, konzumvilágunkon ironizáló, étel- és vegyi áru címkékkel teleragasztott, tarka objektje; Szlaucó László preparált fágakból színezett bőrök segítségével mumifikált, ó-egyiptomi régészeti lelettörödékekre emlékeztető, szokatlan pozitívumú szobor-grafikáinak titokzatos és célszerűtlen jelszerűsége; Drozsnik István „toronyszékének” vaslemezhasábokból összehegesztett, talán egy hétköznapi emberi életjelenetet is felmutató, konstruktív építménye; NAGÁMI (Nagy Gábor Mihály) a minimalista objektművészet alapműveleteit más és más anyagú hasábobeliszkéken bemutató, illetve azokat negatív kubus kivágásokkal és pozitív kubus hozzáadásokkal tautologizáló, abszolút absztrakt, tehát konkrét szobrászata; Heritesz Gábor tük-

rös és rozsdás felületű fémhasábokból a drótozás szobrászi minőséggel emelt műveletével összeházasított, szintén konkrét és minimalista plasztikáinak hűvös eleganciája és monumentalitása; Lendvai Péter Gergely öntött üvegekpeinek rézlemezeket is felhasználó, épületegyüttesek alaprajzait vagy ablakait „mondriansan” utánzó, konstruktív-geometrikus ritmika szerinti elrendezettsége.

S végül mintegy összegzésképpen (a kiállító neo- vagy poszt-avantgárd, illetve posztmodern beállítottságán túl) a művészet játékos mivoltára, az ember veleszületett játékosztónéira hívnám fel a figyelmet, amellyel a kiállítás sokszínűségét és szemléleti eklektikáját is bizonyíthatnám.

Mert a játéknak van egy „felnöttes” aspektusa is. Példának okáért Páskándi Géza Ézagh történetei című (összességében kiadatlan) művéből idézek néhány tanulságos gondolatot:

„Kezdetben az alkotásom játék volt, s ahogy öregedtem, játékom alkotás. Azután minden alkotásom ugyanúgy játék maradt, mert a játék nemcsak utánzás, hanem figyelemelterelés is. Így lett az alkotás figyelemelterelés a halálról. (...) Ha a bogár halottnak tettei magát a falevélen, amikor veszélybe kerül, hogy ne bántsa a nagyobb állat vagy az ember – ez is csak játék, nem igazi halál, mimikri. Elhiszik? Nem hiszik? Igen kockázatos. De micso-da veszélyes játék! Ekképp veszélyes az alkotás is. (...) A játék-halállal védekező annyira megszokja a halált, hogy egyszer ebbe hal bele. A játék-bátorsággal csaholó pedig annyira felhívja nemlétező veszélyességére a pusztulás figyelmét, hogy az reácsap, s megöli. (...) Itt függ össze mindenféle dogma az élet és halál, a játék és az alkotás kérdésével, önvédelem és támadás. (...) Tehát amíg egy vallás nem elég erős – egy ember nem elég erős –, abban a periódusban a dogma számára lehet önmegtartó, bástyázó erő, mert a körülvevő világnak semmiféle információt nem nyújt önmagáról. (...) Így lesz a dogma titok (...), mert én, aki titkot rejtek, tudok valamit, amit a másik nem. Ez az előnyöm. (...) [Azonban] A dogmában van tapasztalat, ész és ravaszság.”⁴

A baj ott kezdődik, amikor valaki belemerevedik a saját dogmájába vagy dogmaiba. Ez már nem önfeledt, félelmetlen és céltalan játék, nem kegyelmi ajándék, inkább program. Beprogramozott sorozatgyártás az ismertté válás, az önelismertetés érdekében; a tapasztalat, az ész, és a ravaszság szolgálatba állítása a siker megszerzéséért; mimikri a világnak; az út és a cél kettéválása, a látszatok világának fényesítgetése a valódi tartalmak helyett...

Hát az új magyar (neo-, poszt-, arrière-, transz- stb.) avantgárd is jól teszi, ha ügyel érzelmi, értelmi és lelki tisztaságára (is).

Jegyzetek

¹ Közülük csak a legismertebbeket sorolva: ...Zuglói Kör, Csernus Kör, Petri Galla Kör, IPARTERV, SZÜRENON, Numero 1, Balatonboglári kápolnatárlatok, Pécsi Műhely, Vajda Lajos Stúdió, Budapesti Műhely, Rózsa Kör, Kreatív gyakorlatok és az ebből kifejlődő FAFEJ és az INDIGÓ, INCONNU, FOTON ART, Új szenzibilitás, Idézőjelben, XERTOX, Hejtes Szomjazók, Új Hölgyfutár Revue, SZAFT, RÓNA, Kék Irón, Kék Vörös, Kék Acél, Újlak, FÁS KÖR, PANTENON, BLOCK, MAMÚ, Emblematikus törekvések, Epigon, Érzéki konceptualitás, Legkevesebb-Rejtőzködő-Sic!, Ornamentika, Konkrét, „A második nem” (Nóművészet Magyarországon), 3VLAB Vác Vocem Video Laboratórium) stb. stb. stb...

² Közülük csak a legfontosabbakat említve: Magyar Grafikusok, Festők, Szobrászok, Üvegművészek, Vízfestők, Illusztrátorok, Papírművészek, Művészkönyv-alkotók, Kerámiaszobrászok, Tűzzománc-művészek társaságai és egyesületei, a Szinyei Merse Pál Társaság, a Nemzetközi Kepes Társaság és Fényszimpózium, a Fiatal Képző-, illetve Iparművészek Egyesülete, a határon túl élőket tömörítő Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága, s végül az egészet összefogni igyekvő „ernyőszervezet”, a Magyar Képzőművészeti és Iparművészeti Társaságok Szövetsége... És akkor még nem is beszéltünk a régi-új szervezetekről: a Magyar Alkotóművészeti Közalapítványról, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületéről, és a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségéről.

³ A tizenegyedik éppen az elhunyt Ungvári Károly, aki mintegy a kiállítás indítékaként egy festőállványra helyezett olajképpel szerepel a tárlaton.

⁴ In.: Duna-Part, 2003/2. 7-8.

Kiállítási enteriőr, Kaposvár, Vaszary Képtár

Lehota János

MESTERSÉGE: SZOBRÁSZMŰVÉSZ

Kovács Péter könyve Rétfalvi Sándor
Munkácsy-díjas szobrászművésről

A reneszánsz korának művésze csak mester volt, aki a műhelyekben megtanulta a festészet, a szobrászat szabályait, amihez aztán maga is hozzáadta a tehetsége, egyénisége értékeit. A művészetet nem csinálták, mert az ember még szervesen élt a természetben, Istenben, de azt már érezte, hogy amint civilizációt teremt – városokat épít – el is távolodik tőlük. A paloták eltakarják a táj szépségeit, a városon kívül maradnak a növények, az állatok, és ők, az emberek is más viszonyok közé kerültek. A reneszánsz művésze nem tudta, hogy stílust teremt, ő csak érzékeny volt arra a nagy változásra, amely az élet minden területén bekövetkezett. Visszahozta a Bibliát az embernek, mert már a bűn felé kezdett el menni, visszahozta a természetet, amit elsőként ez a korszak kezdett el rombolni.

Az élet részévé tette azt a világot, amit elhagyott. A reneszánsz kornak festői, szobrászai mesterek voltak. Azért hivatkozom e nagy korszakra, mert Kovács Péter bevezető tanulmányában vissza-visszatér a szakmaiság, a mesteriség fogalma, maga Rétfalvi Sándor is úgy fogalmaz - ars poétikaszerű gondolatával -, hogy „egyetlen játékszabályra ügyelek fiatal korom óta: tisztességes szakmai munkát csinálni...” A bevezető írásmű többszöri elolvasása után is ez a gondolat maradt meg bennem, mert számomra is ez a legfőbb vezérlő elv, ugyanakkor nagyon érzékelhetően olyan világba érkezünk – szinte a „végsemmiség” előtti állomáshelyen -, amelyben korántsem a „tisztességes szakmai munka” az érték; felszínes olcsóság, látványos szemfényvesztés, sikert jelentő szereplés pénzre váltható termékei teremtenek piacot. Nem folytatom annak kifejtését, hogy a művészet haldoklik, hiszen az emberi világ is

pusztulás felé halad, csak ennek összefüggésében mondom, hogy ha az ember eltávolodott az Isten teremtette élettől, akkor az embernek azt az alkotását, amely ezt az utat támogatja, nem tekinthetem művészetnek. A művészet a mesterek munkájával kezdődött, és oda kell ismét visszatérnie.

A Rétfalvi Sándor munkáit összefoglaló könyv voltaképpen egy intim „tárlat”. Magunk maradunk benne, de bejárhatjuk általa az ország és a külföld számos helyét, ahogy Kovács Péter írja Rétfalvi Sándor munkásságáról: „eredményei és hatása szűkebb pátriája, Pécs és Baranya

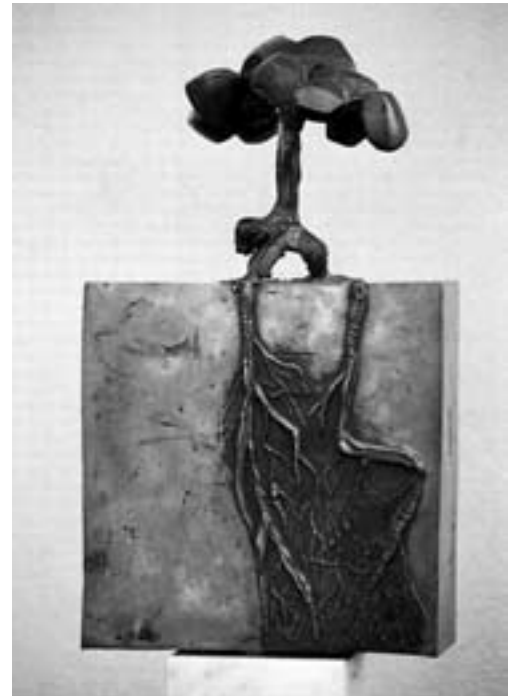
határain messze túl meghatározó részeseivé lettek a hazai művészeti élet egészének, az annak kereteiben és lehetőségeiben bekövetkezett változásoknak”. A könyv műfaja is igazolja a maga létezését, ezt a tartalmat csak könyvben kaphatjuk meg ilyen mélységben. A megjelenés dátumát nézve – 2006 – kerestem a társ évszámot, de jólesően láttam, hogy a kiadvány semmilyen évfordulót nem ünnepel, tehát nem kapcsolja magát a „fecsegő felszínhez”. A hallgató „mélyből” született, hiszen Rétfalvi Sándor több mint négy évtizedes, mennyiségében is jelentős életművét tartalmazza. Ehhez a teljesítményhez nem kellett évfordulót keresni.

A szép kiállítású könyv több ember, művész-

társak munkája. Kovács Péter jegyzi a könyvet, aki részletes bevezető tanulmányában végig tárgyias marad, szerényen „kortársként” háttérben marad, bár közeli tanúja lehetett annak a történetnek – írja Rétfalvi Sándorról –, „ahogyan a fiatal szobrász valami egészen lenyűgöző magabiztonsággal és határozott meggyőződéssel a maga választotta útra lépett, s ahogyan azt ma is töretlen hittel járja.” A könyvet szerkesztette, válogatta, a grafikai tervet készítette a barát és művészpartner Pinczehelyi Sándor, Munkácsy-díjas, Erdemes Művész. Ő jegyezte fel Rétfalvi Sándor hitvallását, a művészi szolgálat értelmezését. A bibliográfiát Mendöl Zsuzsanna állította össze. A gazdag bibliográfiából megtudhatjuk, hogy Rétfalvi Sándor elméleti munkát is írt Bronzszobrászat. Archaikus bronzöntési eljárások címmel. Számos róla szóló magyar és német nyelvű mű született, melyek között Fürös Iloná-

Havi-hegyi Korpusz

Életfa I.

Vaserdő

Család

val való közös kiállításairól is olvashatunk. Fürtös Ilonával, Munkácsy-díjas kárpitművésszel – feleségével – nemcsak több ízben kiállítottak, hanem fiatal művészként a székesfehérvári István Király Múzeumban egyik közös munkájukkal, a Golgothával érdemleges figyelmet keltettek. Majd jelentős hazai és külföldi – Ausztria, Németország, Horvátország – egyéni és csoportos kiállításairól vehetünk tudomást. A műalkotások fotóit Körtvélyesi László, Kaiser Ottó és Szakonyi Attila készítették. A nyomdai előkészítés munkáját Pinczehelyi Márk végezte.

Kovács Péter a bevezető tanulmányában végigtekint Rétfalvi Sándor mai napig tartó életútján, sokoldalú munkásságán. Ahogyan a tehetséges fiatal művészyeniségek nevelték, formálták – Somogyi József, Szabó Iván, Pátzay Pál, Franz Wotruba, Amerigo Tot –, ugyanígy tanította, nevelte ő is a fiatal tehetségeket, és ezt a művészszerzői és pedagógiai munkáját ma is végzi a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán. Művésztaarsaival – Bencsik István, Fürtös Ilona, Keserű Ilona, Morvay László – azt kívánták elérni – vallja –, „hogyan egy olyan művészpédagógus generáció nőhessen fel, akik mindarra nyitottak, amit nekem a Képzőművészeti Főiskola után kellett megtanulnom.” Már a főiskola elvégzése után, 1964-ben elkezdődött Rétfalvi Sándor szobrásztanári munkája a Pécsi Művészeti Gimnáziumban, aminek szakközépiskolává szervezésekor művészeti igazgatóvá nevezik ki. 1982-ben a Pécsi Tanárképző Főiskola tanára, majd tanszékvezetője lett, a Janus Pannonius Tudományegyetemen pedig 1991-től egyetemi tanár kinevezést nyert. 1995-ben létrejött az önálló Művészeti Kar, ahol az akkreditált doktorképzés fémszobrászati programjának lett a vezetője, 2000 óta pedig a jelen időben is a Művészeti Kar doktoriskolájának vezetője. A művészszerzői munka rendkívüli hatását előbb a maga nagy átalakulásán érezte, amikor fiatal diplomásként a burgenlandi Sankt Margarethenben, egy kőbányában működő alkotótáborban kapott ösztöndíjas lehetőséget. Váratlan és felzaklató élmény volt számára az újjal és a mással való szembenézés, amit ott látott és megismert – mondta –, az „... egy másfajta plasztikai gondolkodásmód...”, mint amibe én beleszülettem és beleneveltek.” Az itthoni kultúrpolitika nem kis gyanakvással figyelte és tűrte az ilyen művésztelepek létezését. A burgenlandi élményt ugyanis tettvágy követte, Villány-Nagyharsányban, az egykori kőbányában Rétfalvi Sándor is megszervezte azt a szobrászati szimpóziumot, amely komoly hatást gyakorolt a magyar szobrászatra. Stíluszabadságot teremthettek, kísérletezhettek, kiléphetek a műtermi keretek szűkebb teréből, a kispasztikák helyett nagyobb térben és arányokban gondolkodhattak. A művészet kiemelkedő alkotásai gyakran a megrendelők függvényeként születtek; elgondolhatjuk azt az örök drámát, ami a művészi szabadság és a megrendelők egyre szűkebb gondolkodásmódja és igénye között feszül. A Rétfalvi Sándor műveiben fellelhető ambivalenciát is valahol

itt érthetjük meg. A harmónia és a rend megalkotásában mindig ott érezzük a drámát, az ártatlan szelídség és szeretet mellett ott van a szenvedély és szenvedés érzése, a reneszánsz zárt világát mindig áttöri a barokk nyitottsága.

Azt hiszem, ezzel már művészetének lényegi vonása felé közeledhetünk. Nem vállalkozom elemzésre, de a könyvben Pinczehelyi Sándor válogatásában jól érezhetjük ezt a drámát. Csak ilyen intim tárlatban tárulkozhatnak fel olyan közeli képek, hogy kiemelten, közelről láthatjuk Krisztus arcának döbrent és keserű kifejezését, az elgyötört kezek ágbogát, a test görcsös elhajlását, ahogy egyik méltatója, Kovalovszky Márta írta a Havi-hegyi Korpuszról. Pinczehelyi Sándor horizontjából szemlélhetjük az alkotások részleteit, az ő értékelése határozza meg, hogy mit nézzünk szemmagasságból, felülről, félközeli alsó nézőpontból. Egy ilyen baráti – művésztaarsai közelítés emelheti ki igazán azt is, hogy milyen sokszínű az eddigi életmű, ugyanakkor mennyire ráismerhetően egységes Rétfalvi Sándor művészete. Az életrajz segít bennünket abban, hogy valamennyire közelebb kerüljünk a művész belső világához. Az Erdélyből hozott gyökér, a család valóságos érzülete és nevelése, a polgári-értelmiségi értékek őrzése a Nagykanizsán serdülő gyermeknek meghatározó élményei lehettek az ötvenes évek nehéz idejében, és ezt még drámaként élhette meg, mert a korszak nagyon elmentéses irányt szabott meg követendő példának. Rétfalvi Sándor az otthon, a család, a vallás, a tisztességes elvégzett munka értékeit zárta magába, és azt korán megértette, hogy ezeket az értékeket csak a családi közösség, kötelék őrizheti meg; neki is ezt kell megteremtenie, hiszen csak ebből a bázisból lehet kilépni abba a világba, amelyik rombolóan hat a vallásra, az erkölcsi értékekre, ugyanakkor mégis ebben a világban kell mozognunk, élnünk, megélnünk. Ezt a drámát szinte minden művész átélte, de nem egyforma mélységben, és nem egyforma következetességgel viszonyult hozzá. Négy évtized elmúltával elmondhatjuk, hogy Rétfalvi Sándor művészetének olyan alapjává vált ez a dráma, amelyet semmilyen eszmei-politikai változás nem oldott fel.

Az értékek megtartása, őrzése örök emberi-művészi feladat. Amiként a reneszánsz mesterei vigyáztak a természet, az erkölcs, a hit értékeire, ugyanezt ma meg sokszorozódó erővel kell vigyáznunk. Rétfalvi Sándor ezt a feladatot végzi és teljesíti. Tudatosan teljesíti. Amikor 1983-ban Rideg Gábor föltette neki azt a kérdést, mit tart élete legjelentősebb munkáinak, három dolgot nevezett meg. A viaszveszejtési bronzöntés újrahasonosítását, amit az Újvári-féle bronzöntőde létrehozásával megvalósított, a Havi-hegyi Korpuszt és a hetvenes évek elején készített Janus Pannonius reneszánsz kori költő életéhez és munkásságához kötődő plasztikai sorozatot. Ha ma tennénk fel ezt a kérdést, akkor ezt a sort bizonyosan

az újabb korpuszok, a Feltámadás és a Pécsi Székesegyház kapuzatának elkészítésével folytatná. Kovács Péter is úgy fogalmaz, hogy ez utóbbi munkája művészetének kiteljesedését jelenti, ebben egész eddigi életművének tanulságait kamatoztatta. Összegezte munkásságának minden lényeges elemét, amint arra lehetőséget kapott. Motívumaiban a szülő egyszerre a természetet, a közeli Villányt idézi meg, és a krisztusi feltámadás misztériumát is kifejezi. A tájjal való azonosulása régi keletű, a Pannónia dicsérete sorozatban is a Dél-Dunántúl plasztikus szépségét mutatja meg, amiben az életet, a termékenységet hangsúlyozza, Krisztus alakja pedig végigkíséri életművét. A kapu kazettáival, szépségével pedig felemelkedik az európai nagyságrend szintjére, Firenze és Róma mestereinek hasonló teljesítményei mellé.

Ha ezt a sorozatot tekintjük eddigi munkái pilléreinek, akkor láthatjuk igazán, hogy mennyire egységes, szinte zárt az ő művészi világa. Az élet és halál misztériumát a történelem is többször előidézte, a háború, az ember telenség más eszközei sok áldozatot követeltek. Már az 1968-ban alkotott A hetedik kereszt később megsemmisült alkotását is itt említem meg, majd következtek a háború áldozataira emlékező művei. Elsőként sorolom a Téglák emlékművét, amit Nagykanizsán állított fel. Megjelenésében is meghökkentő alkotás, ami egy tartópillére felemelt téglafal. Az emlékmű annak a lebontott háznak a tégláiból lett mementó, amelyben a városból elhurcoltakat gyűjtötték össze egykor, a téglák ugyanis megőrizték a rájuk vésett, rájuk kapart feliratokat, neveket, üzeneteket. 2004-ben a magyar zsidóság hatvan éve történt tragédiájának emlékére készített nagy hatású emlékművet. Egyszerű, súlyos, meghasadt kettős kőtáblán a parancsolatokat idézi vissza, amit az ember elhagyott, és így embertársára

támadt pusztítóan. A kőtáblákat bronzba öntött menóra avatja szentélyé. Egyszerre tárgyiasan erőteljes és feloldóan szakrális. Ugyancsak Nagykanizsán a temetőben áll a II. világháború áldozataira emlékező munkája. Ez is egyszerűségével megrendítő: egy nyolcszögű fekete gránitoszlop, derekán hófehér carrarai márványból „kötött” kendővel. A kockakövön Pilinszky verssorát idézi: „Elfelejtett kiáltani, mielőtt földre roskadt”.

E mementók sorától nem állnak távol a síremlékek változatos darabjai. Barát, művésztárs, hitben és erkölcsben azonos költő, tudós professzor, híres művész síremlékét készítette el. Eck Imre, Kígyós Sándor és Pilinszky János nevét emelem ki. Mély tiszteletet és szeretetet fejeznek ki ezek az átláthatóan tiszta emlékművek. De művészvilágába szervesen illeszkednek a történelmi személyiségek alakjai, Janus Pannonius, Batthyány Lajos, Zrínyi Miklós, Lázár Vilmos, Nagysándor József is, vagy említhetjük a családi vallásos érzelemnek tisztelgő Ecce Homo művét, a tekintélyes kortársokról készített alkotásokat.

Csak vázlatos lehet ez az áttekintés. Rétfalvi Sándor eddigi életműve olyan széleskörű és nagyságrendű, hogy részletes méltatás illeti meg. Kovács Péter és Pinczehelyi Sándor méltó összegzést adtak munkáiról e gyönyörű könyvben. Pinczehelyi Sándortól azt is megtudhattuk, hogy Rétfalvi Sándor alkotásaiból már régen meg kellett volna születni egy ilyen kiadványnak, és nagyon sok műve, rajzai, vázlatai most sem kerülhettek e könyvbe. Remélhetjük tehát, hogy ezt az első gyönyörű összegzést még továbbiak követik. Annál is inkább, mert Rétfalvi Sándor olyan alkotó, aki tudja, hogy a mai világban is van tennivalója az emberért, hiszen mestersége: szobrászművész.

Színház téri díszkút, Pécs

Hír-tükör

Március 15-én a Parlamentben lapunk főszerkesztője, Péntek Imre sokoldalú irodalmi munkásságáért Sólyom László köztársasági elnöktől a Magyar Köztársaság Középkeresztjét vette át.

A Rédecisen élő Utassy József költő – számos díj és kitüntetés birtokosa, akit az idén Kossuth-díjra javasolt a Kossuth-díj bizottság – március 28-án szülőfaluja, Bükkszenterzsébet díszpolgára lett. A bensőséges ünnepségen pályatársa és barátja, Péntek Imre, a Pannon Tükör főszerkesztője mondott laudációt, majd dr. Juhász László polgármester adta át a közgyűlés határozatáról szóló oklevelet a falu jeles irodalmár szülőlténék. A népes közönség színes műsort hallgatott meg a költő verseiből, melyet a helybeli iskolások adtak elő, de fellépett Dinnyés József, Utassy József régi barátja és verseinek megzenésítője is.

Április 1-én a zalaegerszegi Vitrin Kortárs Képzőművészeti Egyesület a kalocsai Városi Galériában mutatkozott be Új művek című kollekcijával. A megnyitón dr. Kostyál László művészettörténész, az egyesület alelnöke mondott méltatást az új formációban összeállt zalai művészek munkáiról.

Április 5-én a zalaegerszegi Városi Hangverseny - és Kiállítóteremben nyílt meg a jelenleg Dallas-ban élő Gábrriel József festőművész tárlata. A kiállított műveket Péntek Imre költő ajánlotta a közönség figyelmébe. Az Ady Endre művészeti szakiskola egykori tanára 7 éve települt az USA-ba ahol folyamatosan dolgozik és számos kiállításon vesz részt műveivel. A hazatérő művész kiállítása megnyitóján értesült arról, hogy megkapta Zalaegerszeg Város Pro Urbe-díját.

Április 11-én, a költészet napja alkalmából a Pannon Tükör és a József Attila Városi Könyvtár munkatársainak közös szervezésében városi középiskolai vetélkedőre került sor. A megmérettetésen a diákok József Attila életével, költészetével kapcsolatos tudásukról adtak számot. Este a Páterdombi Parnasszus rendezvényén, melyet dr. Gyimesi Endre polgármester nyitott meg, zalaegerszegi költők versei hangzottak el, a Hevesi Sándor Színház művészei és középiskolás diákok tolmácsolásában. A testvérműzsáknak kedvezve az irodalmi est után a születésnapját ünneplő Nemes László festőművész válogatott munkáiból nyílt kiállítás.

A Péterfi Vilmos Alapítvány 2006-os életműdíját folyóiratunk munkatársa, az Írországban élő Kabdebó Tamás költő, író, műfordító kapta. Átadására április 12-én került sor az Írószövetségben, ahol Kalász Márton elnök mondott laudációt. Ugyanitt vehette kézbe a közönség az író Életút című prózai munkáját, melyet az Argumentum Kiadó jelentetett meg.

Április 12-én, a Világköltészet napja alkalmából Varsóban Lengyel Kultúráért kitüntetést vehetett át lapunk munkatársa, Cséby Géza a lengyel irodalom magas színvonalú tolmácsolásáért, magyarországi népszerűsítéséért.

TOVÁBB KORSZERŰSÍTJÜK FOLYÓIRAT-ARCHÍVUMUNKAT

Folyóiratunk alapításának, és a próbaszám megjelenésének 10. évfordulója alkalmából a www.pannontukor.hu tárhelyen közzétettük az elmúlt évek lapszámait teljes feldolgozásban. Mivel az első 8 év anyaga már nem állt rendelkezésre digitális bontásban, ezért azokat – anyagi lehetőségünk korlátai miatt – csak egyszerű, szkennelt képpoldalokban tudtuk felvinni, ami a rossz minőség mellett nem teszi lehetővé szövegkeresési program alkalmazását sem.

Nemrég felajánlottuk a Szerencsejáték Rt-nek, hogy lapunk hátoldalán helyezzen el hirdetéseket, amit a gazdasági társaság elfogadott, így a jelen lapszámtól további 3 megjelenés alkalmával hirdetnek a folyóiratban. A befolyt hirdetési bevétellel szeretnénk az első 8 év teljes anyagát színvonalasan digitalizálni, valamint vásárolunk egy olyan keresőprogramot, amivel szerzőre, címre és kulcsszavakra tudnak majd a jövőben az érdeklődők rákeresni. Terveink szerint az új archívum október elejétől már elérhető lesz.

Szerzőinkről:

Áldozó Krisztián (1987; Pécs) Költő, versei, prózái különböző lapokban jelennek meg.

Bakonyi István (1952; Székesfehérvár) Irodalomtörténész, kritikus. A Könyvhétre megjelenő kötete: A dolgok arca. Arc-képvázlat Pék Pálról. Czupi Kiadó. Pannon Tükör Könyvek. 2007.

Erős Kinga (1977; Budapest) Tanulmányíró, kritikus.

Ferenczes István (1945; Csíkszereda) Költő, prózaíró, esszéista. Legutóbbi kötete: Székely tántorgó – Esszék, tárcák, vallomások, Magyar Napló Kiadó, 2006.

Győri László (1942; Budapest) költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: A kései Éden. Noran Kiadó, 2005.

Haklik Norbert (1976; Budapest) Író, kritikus. Legutóbbi kötete: Big székely só. Ulpius-ház. 2006.

Kabdebó Tamás (1934; Newcastle, Írország) Költő, író, műfordító. Legújabb kötete: Életút, Argumentum Kiadó, 2007.

Karáth Anita (1978; Zalaegerszeg) Költő, versei folyóiratokban jelennek meg.

Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, számos kiállítás kurátora.

László Zsolt (1964; Székesfehérvár) Költő, szerkesztő. Legújabb kötete: Leszegett fejfel, Vörösmarty Társaság, 2007.

Lehota János (1943; Nagykanizsa) Tanár, kritikus.

Mezey László Miklós (1953; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus.

Novotny Tihamér (1952; Budaörs) Művészeti író, számos kiállítás kurátora.

Pardi Anna (1945; Budapest) Költő, legújabb kötete: Bach és az antianyag, Kairosz Kiadó, 2006.

Pécsi Gabriella (1944. máj. 7., Paks - 2006. aug. 23., Zalaegerszeg) Költő, válogatott verseinek és anagrammáinak kötete a Könyvhétre jelenik meg.

Pék Pál (1939; Nagykanizsa) Költő, legújabb kötete: Szálcsönd és újra szél, Pannónia Könyvek, 2006.

Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, képzőművészeti szakíró.

Pomogáts Béla (1934; Budapest) Kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: Az erdélyi magyar irodalom története, I-III., Alexandra Kiadó. 2007.

Szalai Zsolt (1979; Győr) Költő, kritikus, első önálló kötete: sörülökazerkélyen, FISZ-könyvek, 2006.

Szalay Károly (1929; Budapest) Író, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi műve: Karikatúra és groteszk a magyar középkorban, Mundus Kiadó, 2003.

Szalóky Károly (1953; Budapest) Galériatulajdonos, műkereskedő.

Szauer Ágoston (1963; Szombathely) Költő, prózaíró. Új kötete: Kódolt krónika, versek, Parnasszus Kiadó, 2005.

Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta.

Következő számaink tartalmából:

Kerék Imre, Mezey Katalin, Széki Patka László, Máté Imre, Tóth Imre, Pusztai Zoltán, Tönköl József, Aranyi László, Varga Zoltán versei; Oláh János, Asperján György, Kalmár Zoltán, Sarusi Mihály, Farkas Balázs prózája; L. Simon László, Hanti Krisztina, Bata János, Szíjártó István, Dobos Marianne, Somogyi Zoltán, Szemes Béla, Szellősi Anna tanulmánya, kritikája; Király László, Szemes Péter, Nagy Réka, Pápos Éva, Fábián László, Novotny Tihamér, Géger Melinda, Kostyál László, Tóth Csaba zene-, színház-, film- és képzőművészeti írásai.